ሰጥቶ መቀበል?

በ1126 የጋያንሱ ሀዩ የቅዱስ በርናርድ አጎት ከሆነው ከሞንትባርዱ አንድሬይ ጋር ድንገት ኢየሩሳሌምን ለቀው በ1127 ፈረንሳይ ገቡ፡፡ በጥር፣ 1128 ደግሞ በቴምፕላሮች ታሪክ ውስጥ ከፍተኛ ግምት በሚሰጠው አንድ ክንውን ተሳተፉ፡፡ በትሮይስ ከተማ የተካሄደው የዚህ ሲኖዶስ ዓላማም፡ ለቴምፕላሮቹ የቤተክርስቲያኒቱን ይፋዊ ድጋፍ ለማስገኘት የሚቻልበትን ሁኔታ ማመቻቸት ነበር፡፡

ከዚህ ስብሰባ ጋር የተያያዙ ሦስት ጉዳዮች በተለይ ትኩረቴን ሳቡት፡፡ የመጀመሪያው የሲኖዶሱ ስብሰባ የተካሄደው የቅዱስ ጽዋውን ታሪክ ወደበኋላው ባመነጨው የፈረንሳዩ ገጣሚ መኖሪያ ከተማ ውስጥ መሆኑ ሲሆን፣ ሁለተኛው ደግሞ ስብሰባው በፀሐፊው በቅዱስ በርናርድ መመራቱ ነው፡፡ ሦስተኛው፣ በስብሰባው ወቅት ቴምፕላሮች የሚተዳደሩበት ሕጋዊ የመተዳደሪያ ደንብ በቅዱስ በርናርድ በራሱ መዘጋጀቱ ነበር፡፡

እንደምገምተው ቴምፕላሮቹ በኢየሩሳሌም የሰባት ዓመታት ቆይታቸው ወቅት ባደረጉት ቁፋሮ ጠቃሚ የሆነ ቅርስ ምናልባት ሊያገኙ ቢችሉም፣ በ1126 አካባቢ ግን ይፈልጉት የነበረውን የቃል ኪዳኑን ታቦት እንደማያገኙት ተረድተዋል፡፡ ይህም ሁኔታ መጻኢ ተስፋቸውን እንዲመረምሩና ወደፊት ባሉበት የመቀጠል ወይም የመበትን ምርጫ የተደቀነባቸው መሆኑን እንዲገነዘቡ አደረጋቸው፡፡ የዚህ ሲኖዶስ መካሄድና በውሳኔውም ለቴምፕላሮች እንዲሰጥ የተወሰነው ሁለንተናዊ ድጋፍ ለሕልውናቸው መረጋገጥና ለሌሎች ሥራዎችም መቀጠል ታላቅ ተስፋ ሆነ፡፡ ከዚህም የተነሳ አዳዲስ ምልምሎች ከመላ ፈረንሳይና የአውሮፓ አገሮች ወደቡድኑ መጉረፍ ጀመሩ፡፡ እጅግ በርካታ ገንዘብና መሬት እንዲሁም ሌሎች ዕርዳታዎችም ጉ ል ፡፡ የተወሳሰቡ የዓለም አቀፍ የባንክ ሥርዓቶችን ዘረ ፡ ታዲያ ይህ ሁሉ ከፍተኛ ድጋፍ ለቴምፕላሮቹ ሳይቀርም በቅዱስ በርናርድ በኩል ሲሰጣቸው በምላሹ ምን ሰጥተው ይሆን?

የ1130ዎቹን ዓመታት ላስታወሳቸው በአውሮፓ ውስጥ በድንገት ታይቶ የማይታወቅ የሕንፃ ንድፍ (ጎቲክ) ሥራ እየተስፋፋ የነበረ ሲሆን፣ የዚህ ሥራ ዋነኛ ደጋፊም ቅዱስ በርናርድ ነበሩ፡፡ እንደተገለጸው ቴምፕላሮቹ በኢየሩሳሌም በቆዩባቸው ሰባት ዓመታት ውስጥ ባካሄዱት ቁፋሮ ከመቅደሱ ተራራ የጥንታዊ ዕውቀትን ምንጭ ማግኘታቸው ቀደም ሲል በሰፊው ተናፍሷል፡፡ ለተደረገላቸው ውለታ ምላሽ ይሆን ዘንድ ይህን ምስጢር የሲኖዶሱ ፀሐፊ ለነበሩት ለቅዱስ በርናርድ ሰጥተው ይሆን? በርግጥ ነፍጠኞቹ የቃል ኪዳኑን ታቦት በቁፋሮቻቸው ወቅት ከሰሎሞን ማግኘት አልቻሉም፡፡ ነገር ግን በቁፋሮቻቸው ወቅት የሚገኙ ... ጋር የተያያዙ ጥንታዊ የብራና ... ቀመሮችን፣ ካርታዎችን፣ ... ግንባታ ምስጢሮችን አግኝተው ይሆንስ? የሚል ሃሳብ መጣብኝ፡፡ ግንቦቹ በተጨማሪ የፒራሚድንና ጥንታዊ ገነቢዎች የተጠቀሙባቸውን የግንባታ ጂኦሜትሪ አካተው እንደሆነስ? ቴምፕላሮች ቅዱስ በርናርድ ላደረጉላቸው ውለታ እነዚህን ምስጢሮች አካፍለዋቸው ይሆን?

እነዚህ ግምቶች መሰረተ ቢስ አልነበሩም፡፡ እውነቱ በተቃራኒው ቴምፕላሮች ታላቅ የስነሕንፃ አዋቂዎች መሆናቸው ነው፡፡ በ1139 የቅዱስ በርናርድ ከፍተኛ ድጋፍ የነበራቸው ጳጳስ ዳግማዊ ኢኖሰንት ለቴምፕላሮቹ የራሳቸውን ቤተክርስቲያን እንዲያንፁ የሚያስችላቸውን ልዩ መብት ሰጥተዋቸዋል፡፡ ቴምፕላሮቹም ዕድሉን ሙሉ በሙሉ ተጠቅመውበታል፡፡ ውብ የሆኑ የአምልኮ ሥፍራዎችን በየቦታው ገንብተዋል፡፡ ነፍጠኞቹ ፈፅሞ የማይበገሩ ወታደራዊ ህንፃዎችንና ግምቦችንም በመሥራት የታወቁ ነበሩ፡፡ ከነዚህም ታዋቂው ምሽግ አትሊት (ሻቶ ፒሌሪን ወይም የፒልግሪም ግምብ) የሚባለው ሲሆን፣ የተገነባውም በ1218 በ14ኛው የቴምፕላሮቹ ርዕሰ አለቃ በሻርትሩ ዊልያም ነበር፡፡ ይህም ስም ከታላቁ ጐቲክ ካቴድራል ጋር የተቆራኘ ነው፡፡

ቴምፕላሮቹ የግንባታ ሥራዎችን በአውሮፓ ብቻ ሳይሆን ጠቅላይ ስሁፈት ቤታቸው በነበረበት በኢየሩሳሌምም በስፋት አካሂደዋል፡፡ ተመሳሳይ ግንባታ በሰሎሞን ቤተ መቅደስ አካባቢ ባሉት ቦታዎች ይካሄድ እንደነበር አንድ በ1174 ወደ ቅድስቲቱ ከተማ ተጉዞ የነበረ ቴዎዲሪሽ የተባለ የጀርመን መነኩሴ ዘግቧል፡፡ ይህንም በ1187 ኢየሩሳሌም በሙስሊሙ ጄኔራል ሳላዲን እስከተያዘ ድረስ ገፍተውበታል፡፡

ቴምፕላሮቹ ታቦቱን ለማግኘት ያደረጉት ጥረት ባይሳካላቸውም፣ በተቻላቸው ግን የት ሊገኝ እንደሚችል በሐውልትም ሆነ በሥነ ጽሑፍ ገልጸዋል፡፡ ይህ የእነርሱ "ካርታ" ያመለከተውም ወደ ኢትዮጵያ ነበር፡፡

ለዚህም መልስ ለማግኘት ቁልፏ ኢየሩሳሌም ስለሆነች የትኩረት አቅጣጫዬን ወደዚያ አደረግሁ፡፡ ምክንያቱም አንድ ኢትዮጵያዊ ልዑል በ1185 ወደአገሩ እስከተመለሰ ድረስ በስደት በኢየሩሳሌም ይኖር ነበርና፡፡ የፆልፍራም፣ የፓርዚቫልን የድርሰት ሥራና የሰሜናዊ ሻርትር ካቴድራል ታዛ ላይ የተጀመረውም የቅርጽ ሥራ ከዚሁ ሁኔታ በመነሣት አስር ዓመታት ቆየት ብሎ ነበር የተሠራው፡፡

ኢትዮጵያዊ ልዑል በኢየሩሳሌም

ኢትዮጵያዊው ንጉስ ላሊበላ አብዛኛውን የወጣትነት ዕድሜውን ያሳለፈው ኢየሩሳሌም ውስጥ ነበር፡፡ በ1165 አንድ ደብዳቤ በካህኑ ንጉስ ዮሐንስ ስም ወደአውሮፓ መላኩንና በ1177 ጳጳሱ እስክንድር ሣልሳዊ ለዚሁ ደብዳቤ ምላሽ መስጠታቸው ይታወቃል፡፡ እንደ ኢንሳይክሎፒዲያ ብሪታኒካ አባባል በዚያን ዘመን በኢየሩሳሌም ከተማ በቀራንዮ ቤተመቅደስ ማሠሪያ ቦታ ይሰጠኝ ብሎ ሊጠይቅ የሚችል

የሌላ ሳይሆን የኢትዮጵያ ንጉሥ ብቻ ነው፡፡ በ1177 ደግሞ ኢትዮጵያን ይገዛ የነበረው ንጉስ ሐርቤ ነበር፡፡ ጳጳስ እስክንድር ግን መልስ የሠጡት ለሐርቤይ ሳይሆን ለላሊበላ እንደነበር በአደረግኹት ጥናት ለማወቅ ችያለሁ፡፡

ንጉስ ሐርቤይም ሆነ ንጉስ ላሊበላ ከቀዳማዊ ምኒልክ ከሚጀምረው ሰሎሞናዊ ሥርወ መንግስት የተገኙ አይደሉም፡፡ ሁለቱም ከዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ሲሆኑ፣ በ1030 እስከ 1270 ሥርወ መንግሥቱ ወደሰሎሞን ዘር እስከተመለሰበት ጊዜ ድረስ ኢትዮጵያን ገዝተዋል፡፡

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ስለዛጉዌ ሥርወ መንግስት ያለው መረጃ በጣም ጥቂት ነው፡፡ ሆኖም ሰሎሞናዊው ሥርወ መንግሥት በ980 ገደማ ዮዲት (ጉዲት) በምትባል የአይሁድ እምነት ተከታይ ሴት መገልበጡን አረጋግጫለሁ፡፡ የአይሁድ እምነት ተከታይ የነበረችው የጉዲት ዓላማ የክርስትናን እምነት ማጥፋት ነበር፡፡ ያም ሆነ ይህ ዮዲት አክሱምን ደምስሳ ንጉሱንም ገደለች፡፡ ሌሎች ሁለት ልዑላንም ሲገደሉ፣ አንዱ ግን አምልጦ ሸዋ ገባ፡፡ እዚያም ወልዶ ከብዶ እንደነገሩ ንግሥናውን ለማቆየት ችሏል፡፡

ዮዲት ቀጥተኛ ወራሽ ይኑራት አይኑራት በትክክል ማወቅ ባይቻልም፣ እርሷ ከሞተች ሃምሳ ዓመታት በኋላ የሰሜን ኢትዮጵያ አብዛኛው ክፍል የአገው ተወላጅ በሆኑ የዛጉዌ ነገሥታት ይገዛ እንደነበረ የታሪክ ምሁራን ይስማማሉ፡፡

ይህ ሥርወ መንግሥት በመጀመሪያዎቹ ዓመታት እንደዮዲት አይሁዳዊ ሊሆን ይችላል፡፡ ነገር ግን በርግጠኝነት መናገር ባይቻልም ንጉሥ ላሊበላ ከመወለዱ በፊት የዛጉዌ ሥርወ መንግስት የክርስትናን እምነት ተቀብሏል፡፡

የንጉሥ ሐርቤ የአንድ ወገን ወንድም የሆነው ላሊበላ ወደፊት ታላቅ ሰው እንደሚሆን እናቱ ያወቀችው ሕፃኑ አልጋው ላይ ተጋድሞ ሳለ በንብ ሠራዊት ተከቦ ባየች ጊዜ ነበር፡፡እንስሳት ወደፊት ስለሚመጡ ታላላቅ ሰዎች ያውቃሉ የሚባለውን የቆየ እምነት የምታውቀው እናቱ፣ "ይህንን የንብ ክበባ ባየች ጊዜ በመንፈስ ተቃኝታ፣ ላሊበላ በማለት በታላቅ ድምፅ ጮኸች"የሚል አፈታሪክም አለ፡፡ላሊበላ ማለት "ንቦች ኃይልህንና ሥልጣንህን አወቁ" እንደማለት ነው፡፡

ንጉስ ሐርቤም ትንቢቱን ሲሰማ፣ ዘውዱን እንዳይቀማ በመፍራት ላሊበላን በሕጻንነቱ ለማስገደል ጥረት አደረገ፡፡ የመጀመሪያ ሙከራው ባይሳካም፣ የተለያዩ የግድያ ሙከራዎች ለብዙ ዓመታት ቀጠሉ፡፡ በመጨረሻም ላሊበላ መርዝ እንዲጠጣ ተደርጎ ራሱን ሳተ፡፡ በአፈታሪኩ መሠረት ላሊበላ ለሦስት ቀናት ራሱን ስቶ ቆይቷል፡፡ በዚህ ጊዜ ነበር የላሊበላ ነፍስ ወደመጀመሪያው፣ ሁለተኛውና ሶስተኛው ሰማያት በመላእክት የተወሰደችውና በእግዚአብሔር ፊት የቆመችው፡፡ ልዑል እግዚአብሔር፣ ላሊበላን ለሕይወቱ ከቶ እንዳይፈራና ለንግሥና የተቀባ መሆኑን ነግሮታል፡፡ ወደፊትም በርካታ ተግባራትን እንደሚያከናውን ተገልጾለታል፡፡ ይኸውም ከእንቅልፉ

እንደነቃ ከኢትዮጵያ ወደ ኢየሩሳሌም እንደሚሰደድና እዚያም ከአደጋ ተጠብቆ ቆይቶ ጊዜው ሲደርስ ንጉሥ ሆኖ ወደ ትውልድ አገሩ ሮሃ እንደሚመለስ ተነግሮታል፡፡ ከዚህ በፊት ታይተው የማይታወቁ አብያተክርስቲያናትንም ይገነባል፡፡ የግንባታውንም ጥበብ በተመለከተ ከእግዚአብሔር ዝርዝር መመሪያ ተቀብሏል፡፡

በዚህ ጉዳይ ላይ አፈታሪክና ታሪክ በማስረጃ በተደገፈ ሁኔታ መጣጣማቸውን የታሪክ መዛግብት ያረጋግጣሉ፡፡ በርግጥም ላሊበላ ለረጅም ጊዜ በስደት ኢየሩሳሌም ቆይቷል፡፡ ላሊበላ የተሰደደው በ1160 ገደማ ሲሆን፣ በዚያን ጊዜም ዕድሜው ወደሃያ ዓመት ይጠጋ ነበር፡፡ በ1185 ላሊበላ ወደአገሩ ኢትዮጵያ ተመልሶ ንጉሥ ሐርቤን ከሥልጣን በማስወገድ በትረ መንግሥቱን ጨበጠ፡፡

ዜና መዋዕሎቹ እንደሚናገሩት ከዚህ ዘመን ጀምሮ እስከ 1211 ድረስ ሲነግስ፣ መዲናውንም የተወለደባትን የሮሐን ከተማ አደረገ፡፡ በኋላም የሮሐ ከተማ ለንጉሱ ክብር ሲባል ስሟ ተቀይሮ ላሊበላ ተባለች፡፡

ላሊበላም የእግዚአብሔርን ትዕዛዝ ለመፈፀም የውቅር አብያተክርስቲያናቱን ግንባታ በመጀመር እጹብ ድንቅ የሆኑ ከአንድ ወጥ አለቶች ተጠርበው የወጡ አሥራ አንድ አብያተክርቲያናትን አሳንጿል፡፡

ላሊበላ ያሳነጻቸው አብያተክርስቲያናት ገጽታዎች ከቅድስቲቱ ምድር በስደት ቆይታው ይዟቸው የተመለሰ ይመስላሉ፡፡ ለምሳሌ፣ ከተማውን አቋርጦ የሚያልፈውን ወንዝ "ዮርዳኖስ" ብሎ ሰይሞታል፡፡ ከአሥራ አንዱ አብያተክርስቲያናት ውስጥ ቤተ ጎልጎታ የተባለውና በተለየ መልኩ የታነፀው በኢየሩሳሌም ያለውን የቀራንዮ መካነ መቃብር እንዲወክል ተደርጎ ነው የተቀረጸው፡፡ በአጠገቡ ያለው ደብረዘይት የተባለ ተራራም የተሰየመው ክርስቶስ በመጨረሻው ሰዓት በአይሁድ ጭፍሮች በተያዘበት ቦታ ስም ነው፡፡

ላሊበላ የራሱን መዲና "አዲሲቱ ኢየሩሳሌም" ለማድረግ ከመጣሩ በተጨማሪ በዘመነ መንግሥቱ ከኢየሩሳሌም ጋር የነበረው ግንኙነት አድጓል፡፡ በርግጥ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ከ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምራ ለሃይማኖታዊ ተልዕኮ ቀሳውስትን ወደ ቅድስቲቱ ከተማ ትልክ ነበር፡፡ ከታሪኩ እንደምናስታውሰው ንጉሥ ሐርቤ፣ ለጳጳስ እስክንድር ሳልሳዊ በ1165 በጻፈው ደብዳቤ በኢየሩሳሌም ከተማ ውስጥ የቤተመቅደስ ማሠሪያ ቦታ መጠየቁ ይህንኑ ግንኙነት ለማጠናከር ቢሆንም፣በ1177 ከጳጳሱ ለሐርቤ የተሰጠው ምላሽ አጥጋቢ አልነበረም፡፡ ከአሥር ዓመታት በኋላ ግን ሁለት ዐበይት ሁኔታዎች ተከስተዋል፡፡ የመጀመሪያው በ1185 የላሊበላ መንገሥ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በ1187 የሙስሊሙ ጀኔራል ሳላዲን ኢየሩሳሌምን በመያዝ ትዋጊ የመስቀል ጦረኞቹን ማባረርና የኢትዮጵያም ማህበረሰብ ከሌሎች የምሥራቅ ክርስቲያኖች ጋር ወደ ቆጵሮስ ደሴት እንዲሰደድ መገደዱ ነበር፡፡

የንጉሡ ዜና መዋዕል እንደሚያሳየው በዚህ ሁኔታ በእጅጉ የተረበሸው ንጉሥ ላሊበላ በ1189 መልዕክተኞቹን ወደኢየሩሳሌም በመላክ ሳላዲንን ለማግባባት ባደረገው ሙከራ ኢትዮጵያውያን እንዳይመለሱ ከመፈቀዱም በላይ የተሰጣቸው ቦታ ከበፊቱ እጅግ ክቡር የሆነና በክርስቶስ መካነ መቃብርና የተበቀለበት ቦታ ቀራንዮ አካባቢ ነበር። ሆኖም ይሁ ቦታ አሁን የኢትዮጵያውያን አይደለም። ከኢትዮጵያ ኢየሩሳሌም፣ ሐመሳሌም የሚሄዱ ምዕመናን ጸሎታቸውን ለማድረስ የሚችሉት በቀረቀፋት ገዳም ውስጥ ባለች አነስተኛ ቤተክርስቲያን ውስጥ ሲሆን፣ አሁንም ቢሆን ኢትዮጵያውያን ሁለት ሌሎች ገዳማት በኢየሩሳሌም ውስጥ እንዳላቸው፣ እንዲሁም በአርጌዎ ከተማ ውስጥ ከቀራንዮ ቤተክርስቲያን አጠገብ የጸሎትና የምዕመናን ማረፊያ በእጃቸው እንዳለ ይታወቃል።

በአገር ውስጥም ሆነ በውጪ ፖሊሲ እንዲሁም ከሥነሕንፃ ግንባታና ከደረሰበት መንፈሳዊ እድገት አንፃር ሲገመገም፣ የላሊበላ ዘመነ መንግስት የዛጉዌ ሥርወ መንግስት ቁንጮ ነበር ማለት ይቻላል። ከላሊበላ ሞት በኋላ ግን ውድቀት ተከተለ። በ1270 የላሊበላ የልጅ ልጅ ነአኩቶ ለአብ ሥልጣኑን የሰሎሞናዊው ሥርወ መንግሥት ወራሽ ለሆነው ለይኩኖ አምላክ አስረከበ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ በ1974ቱ አብዮት ከሥልጣን እስኪተወገዱበት ጊዜ ድረስ ከአንድ ንጉሥ በስተቀር ሁሉም የዘር ግንዳቸውን ከሰሎሞናዊ ሥርወ መንግስት ጋር ሲያያይዙ ቆይተዋል።

የድርጊቶች መገጣጠም

የላሊበላን እንፀባራቂ ዘመነ መንግስት ከገመገምኩ በኋላ የተረዳሁት ነገር ቢኖር ቀደም ሲል ከተዋወቅኋቸው ክንዋኔዎች፣ ማለትም ከመስቀል ጦርነቶች፣ ከቴምፕላሮችና ከአሥራ ሁለተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ድርጊቶች ጋር መቀራኘቱ ነበር።

- በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ (ወይም በ1099፣ የ11ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይ) ኢየሩሳሌም በመስቀል ጦረኞች ተያዘች።
- በ1119 የቴምፕላር መሥራቾች የሆኑ ዘጠኝ የፈረንሳይ መኳንንት ወደ ኢየሩሳሌም በመግባት ጽኖናው የሰሎሞን ቤተመቅደስ ግቢ ጠቅላይ ሠፈራቸውን መሠረቱ፣
- በ1128 የክሌየርቮክሱ ቅዱስ በርናርድ በትሮይስ በተካሄደው ሲኖዶስ ላይ ለቴምፕላሮች ሙሉ ዕውቅናን ሰጡ።
- በታሪክ የመጀመሪያው የሆነው የጐቲክ ሥነሕንፃ አሠራር በሻርትር ካቴድራል ሥራ፣ በተለይም የሰሜናዊው ክፍል ሕንፃ ግንባታ በ1134 ተጀመረ።
- በ1145 "ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" የሚለው ስም ለመጀመሪያ ጊዜ በአውሮፓ ተሰማ፣
- በ1160 ላሊበላ ወንድሙን በመፍራት የፖለቲካ ስደተኛ በመሆን ኢየሩሳሌም ገባ።
- በ1165 "ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" የሠራዊቱን ብዛትና ኃያልነት እንዲሁም የሀብቱን ክምችት በመግለጽ ለአውሮፓ ነገሥታት ደብዳቤ አሰራጨ።
- በ1177 ጳጳስ እስክንድር ሣልሳዊ "በካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" ተጻፈ ለተባለው ደብዳቤ መልስ ሲጽፉ እንደገለጹት፣ "የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" መልዕክተኞች በኢየሩሳሌም ጉብኝታቸው ወቅት ፊሊፕ ከተባለ ከርሳቸው ሐኪምና መልዕክተኛ ጋር መገናኘታቸውንና ለእርሱም በኢየሩሳሌም ውስጥ የመቅደስ ማሠሪያ ቦታ ይሰጣቸው ዘንድ ደብዳቤ እንዲያደርስላቸው መጠየቃቸውን በመጥቀስ የተጻፈ ነበር። "ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" የተባለው ሰው ሊሆን የሚችለው የላሊበላ ወንድም የሆነው ሐርቤ ሲሆን፣ እርሱም በ1177 የኢትዮጵያ ንጉሥ ነበር።
- በ1185 ልዑል ላሊበላ ከኢየሩሳሌም ወደኢትዮጵያ በመመለስ ሐርቤን ከዙፋኑ አስወግዶ ሥልጣን ከጨበጠ በኋላ ወዲያውኑ ዕፁብ ድንቅ የሆኑትን የአብያተ ክርስቲያናት ሥራ በሮሐ ከተማ ጀመረ። የሮሐ ከተማ ስምም ለክብሩ ሲባል ተለውጦ "ላሊበላ" ተባለ።
- በ1187 ኢየሩሳሌም በሱልጣን ሳላዲን በሚመራው የሙስሊም ኃይሎች ሥር እንደወደቀችና የመስቀል ጦረኞቹም ተባረው ሲወጡ፣ የኢትዮጵያ ማህበረሰብ አባላት ከቅድስቲቱ ከተማ ተሰደው በቆጵሮስ ደሴት ውስጥ ጊዜያዊ ጥገኝነት አገኙ። ከኢየሩሳሌም ውድቀት በኋላ ከቴምፕላሮቹ መካከል ጥቂቶቹ ወደዚህች ደሴት በመሸሸና መሬት በመግዛት ጠቅላይ ሠፈራቸውን ለተወሰነ ጊዜ በዚያው አድርገዋል።
- በ1189 ንጉሥ ላሊበላ ወደኢየሩሳሌም መልዕክተኞችን በመላክ ሱልጣን ሳላዲንን በማግባባት ኢትዮጵያውያን ወደዚህች ከተማ እንዲመለሱ ለማድረግ ከመቻሉም በላይ ከዚያ በፊት አግኝተውት የማያውቁትን ልዩ እንክብካቤና ጠቀሜታ ከሙስሊሙ ሱልጣን እንዲያገኙ አድርጓል። (ሐርቤ በ1177 ጳጳሱን ጠይቆ ማግኘት ያልቻለውን አገኘ ማለት ነው።)
- በ1195 እና በ1200 መካከል ምልፍራም "ፓርዚቫልን" መድረስ ጀመረ። ይህም ሥራ ከፈረንሳዩ ባለቅኔ የትሮይሱ ክሬቴን የቀጠለ ሲሆን "ጽዋ" የተባለውንም "ድንጋይ" በማለት በርካታ ነጥቦችን ከኢትዮጵያ ታሪኮች ያካተተበትና በተለይ "የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" እና የቴምፕላሮችን ስም የጠቀሰበት ወቅት ነበር።

ዎልፍራም ድርሰቱን በጀመረበት ጊዜ ነበር በሻርትር ካቴድራል የሰሜናዊው መግቢያ በር ግንባታ የተጀመረው፡፡ ይህም ማለት ኢትዮጵያዊቱ ንግሥተ ሳባ፣የመልከ ጼዴቅ ጽዋ እና የቃል ኪዳኑ ታቦት ሐውልቶች የተቀረጹበት ወቅት ነበር፡፡

የጐቲክ ሥነሕንፃ፣ ቅዱስ ጽዋው፣ ቴምፕላሮችና አውሮፓዊ ያልሆነ ኃያል ክርስቲያን ንጉሥ ("ካህኑ ንጉስ ዮሐንስ") የ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ውጤቶች ነበሩ፡፡ "ፓርዚቫል" ከመጻፉና የሻርትር ካቴድራል ሰሜናዊ መግቢያ ከመገንባቱ ጥቂት ቀደም ብሎ የወደፊቱ የኢትዮጵያ ክርስቲያን ንጉሥ ላሊበላ ከ25 ዓመታት ስደት በኋላ በትረ ሥልጣኑን ለመጨበጥ ወደአገሩ የተመለሰው በዚሁ በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነበር፡፡

ከዚህ ሁሉ የተገነዘብኩት እነዚህ እጅግ የተወሳሰቡ፣ ነገር ግን በአንድ የጋራ ነጥብ ላይ የተዛመዱ ነገሮች ሆን፣ ተብሎ እንዳይታወቅ መደረጉን ነው፡፡ ቴምፕላሮች የቃል ኪዳኑን ታቦት ለማግኘት መጀመሪያ ወደ ኢየሩሳሌም በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ትኩረት ማድረጋቸው ከተረጋገጠ፣ ከዚህ በፊት ያገኘኋቸውን የተያያዙ ድርጊቶች ውጤትና ምክንያት ምስጢር ለማወቅ ያስችል ይሆናል፡፡

ለጊዜውም ቢሆን ግን የተረዳሁት ኢየሩሳሌምን በተመለከተ የሚቻለኝን ያህል መጓዙን ሲሆን፣ ያልተፈታው እንቆቅልሽ በኢትዮጵያ በኩል ያለው ነበር፡፡ ቴምፕላሮቹ የቃል ኪዳኑን ታቦት ፍለጋ ወደኢትዮጵያ ሄደው ነበር? ሄደውስ ከነበረ ይህንኑ በተመለከተ ዎልፍራም በሥነ ጽሑፉ ውስጥ ያሰፈረው ሚስጥር ይኖር ይሆን?

"ከሃዲዎቹ ቴምፕላሮች . . ."

ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ በ1165 ለክርስቲያን ነገሥታት ጻፈ የተባለውን ወደእንግሊዝኛ የተተረጐመ ደብዳቤ ካገኘሁ በኋላ አንድ ርምጃ ወደፊት ለመራመድ ቻልኩ፡፡ ምሁራን ይህ ደብዳቤ ከካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ የተላከ ለመሆኑ ይጠራጠራሉ፡፡ የተጻፈበት ቀን ትክክለኛ ቢሆንም በዚያን ጊዜ ካህኑ ንጉስ ዮሐንስ የሚል ማዕረግ ካለው ንጉስ ሊጻፍ ስለማይችል የተቀነባበረ ሰነድ ነው ይላሉ፡፡

የደብዳቤው ፀሐፊ ስለአገሩ ሲገልፅ በርካታ ሊታመኑ የማይችሉ ነገሮችን አስፍሯል፡፡ ደብዳቤውን ካነበብኩ በኋላ ነበር ምሁራኑ ለምን ከዚህ ድምዳሜ ላይ ሊደርሱ እንደቻሉ የገባኝ፡፡ ፀሐፊው በደብዳቤው ላይ በጉችን የሚያካክሉ ጥንቸሎችንና በሬዎችን ከመሬት ወደ ሰማይ ማንሳት የሚችሉ አሞራች በአገሩ እንዳሉ ገልጿል፡፡ እንዲሁም ከፊታቸው አንድ አይን ከኋላቸው ደግሞ ሦስት አይኖችና ቀንድ ያላቸው ሰዎች መኖራቸውንም አስፍሯል፡፡ በተጨማሪም የፈረስ ኮቴ ያላቸው ሰዎች፣ ከወገብ በላይ ሰው ሆነው ከወገብ በታች የፈረስ ቅርጽ ያላቸው ፍጡራን፣ ወጣት የሚያደርግ የምንጭ ውሃ፣ ማንኛውንም ውዳቂ ነገር ወደ ዕንቁ የሚለውጥ የአሸዋ ባሕር፣ የሕይወት ዛፍ፣ ባለሰባት ራስ

ደራጐን ወዘተ በግዛቱ ውስጥ እንደሚገኙ በዝርዝር አስፍሯል፡፡ ይህ ሁሉ የተነገረለት አገር ግን የት እንደሚገኝ በደብዳቤው ውስጥ አልተጠቀሰም፡፡ ሆኖም ስለኢንዲዝ ግዛቶች በመጠኑም ቢሆን ተጠቅሷል፡፡ በዚያን ጊዜ ደግሞ አውሮፓውያን ኢንዲዝን ለኢትዮጵያ መጠሪያነት ይጠቀሙበት ነበር፡፡ ከላይ ከተጠቀሱት ምናባዊ ፍጡራን በተጨማሪ የዕውኑ ዓለም ፍጡራንም ተገልፀዋል፡፡ ለምሳሌም ያህል ዝሆኖችና ግመሎች፣ አንበሳን ሊገድሉ የሚችሉ ባለአንድ ቀንድ አውራሪስን የሚመስሉ አውሬዎችና ሌሎችም ተጠቅሰዋል፡፡ ይህን ሁሉ ሳነብ ደብዳቤው የተቀነባበረ ሰነድ ሊሆን እንደሚችል ገመትኩ፡፡ ፀሐፊው ስለኢትዮጵያ የሚናገር ስለመሆኑ በአገሪቱ ስለሚገኙ ዝሆኖች፣ ግመሎች፣ አንበሶችና አውራሪሶች መጥቀሱ ሌላው ማስረጃ ሊሆን ይችላል፡፡ ጥርጣሬዬን የበለጠ ያጠናከረልኝ ደግሞ ስለመቄዶንያው ታላቁ እስክንድር መጠቀሱ ነው፡፡ ታላቁ እስክንድር ከ"ጉግ ማጉግ" ተዛምዶ ነው የቀረበው፡፡ በዚህ ላይ እንዳተኩር ያደረገኝ ደግሞ ታላቁ እስክንድር "ልፋፈ ጽድቅ" በተሰኘው የጥንት ኢትዮጵያ ሃይማኖት ጽሑፍ ውስጥ በተመሳሳይ አገላለጽ መስፈሩ ነው፡፡ ይህ ጽሑፍ ከአሥራ ዘጠነኛው ምዕተ ዓመት በፊት ከኢትዮጵያ ውጪ የሚታወቅ አይደለም፡፡

ሌላው ትኩረቴን የሳበው ጉዳይ "ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" በደብዳቤው ውስጥ በክርስቲያን ግዛቱ ውስጥ በርካታ ቁጥር ያላቸው አይሁዶች እንደሚኖሩና መጠነኛ የሆነ የራስ ገዝ አስተዳደር እንዳላቸው፣ በየጊዜውም ከነርሱ ጋር ጦርነትና ግጭት ማካሄዱን መግለፁ ነበር፡፡ ይህ በርግጥ እውነት ነበር፡፡ በ10ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከተካሄደውና በጉዲት ከተመራው የአይሁዶች አመጽ በኋላ ለብዙ መቶ ዓመታት በኢትዮጵያውያን አይሁዶችና ክርስቲያኖች መካከል ግጭት ተካሂዷል፡፡

ምንም እንኳን በደብዳቤው ውስጥ የተጠቀሱት አስፈሪ አውሬዎች የፈጠራ ቢመስሉም፣ ደብዳቤው ሙሉ በሙሉ የተቀነባበረ ነው ለማለት አልደፈርኩም፡፡ ለኔ የገባኝ ደብዳቤው በወቅቱ በአውሮፓ የነበሩ ኃያላንን ለማስፈራራት የተጻፈ መሆኑ ነው፡፡ ለዚህም ማስረጃ ለምሣሌ "ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" ስለሠራዊቱ እንደሚከተለው መጻፉ ነው ፡፡

> ከዓለም በውበታቸውና በታላቅነታቸው ተወዳዳሪ የሌላቸው እንዲሁም በበርካታ ወታደሮች የሚጠበቁ አርባ ሁለት ቤተመንግስቶች አስገንብተናል፡፡ አስር ሺህ ምርጥ ወታደሮች፣ ስድስት ሺህ ባለመስፈንጠሮች፣አስራ አምስት ሺህ ቀስተኞች፣ አርባ ሺህ ፈረሰኞች አሉን፡፡ ወደ ጦርነት ስንጓዝ አርባ ሺህ ቀሳውስት ከፊታችን ሲንቀሳቀሱ፣ ያን ያህል ምርጥ ወታደሮች ደግሞ ያጅቡናል፡፡ ቀጥሎ ሁለት መቶ ሺህ ሰዎች በእግር ይከተሉናል፡፡ ይህም ስንቅ የሚያጓጉዙትን የዕቃ ጋሪዎች፣ መሣሪያና ትጥቅ የሚሸከሙትን ዝሆኖችና ግመሎች ሳይጨምር ነው፡፡

በርግጥ ይህ ጉራ ቢመስልም፣ በተለይ ቴምፕላሮቹ ላይ ያነጣጠረ ይመስላል፡፡ በተለይ "ለፈረንሳዩ ንጉሥ" በተፃፈ ደብዳቤ የሚከተለው ሰፍሯል፡፡

> የናንተው ወገን ባለሟልና አጃቢዎቻችሁ የሆኑ የተወሰኑ ግለሰቦች ከአረቦች (ሳራሲኖች) ጋር አብረዋል፡፡ እናንተ ግን የሚረዷችሁ መስሏችሁ የልባችሁን ትነግሯቸዋላችሁ፡፡ እነሱ ግን ከሃዲና ዋሾዎች ናቸው፡፡ ስለዚህ እነዚህን ከሃዲ ቴምፕላሮች በሞት መቅጣት እንድትችሉ ብርታቱን ይሰጣችሁ፡፡

ይህን ማሳሰቢያ ከሌላው የደብዳቤ መልዕክት ጋር አነፃፅሬ ስመረምረው፣ በ1165 የትኛው የኢትዮጵያ ንጉስ ነው ለአውሮፓ ነገሥታት ወታደራዊ የበላይነቱን በመግለጽ በትምክህት ሊናገር የሚችልና ነፍጠኞቹ ቴምፕላሮችን ከማንቋሸሸ አልፎ በሞት እንዲቀጡ የሚማፀን? የሚሉት ሁለት ጥያቄዎች በአምሮዬ ውስጥ ተደቀኑ፡፡ ይህን ሊያደርግ የሚችል ከሐርቢ ሌላ ማንም ሊሆን አይችልም፡፡ ከዚህ በፊት እንደደረስኩበት በ1177 ጳጳስ እስክንድር ሳልሳዊ ለፕሬስተር ጆን ወይም ለካህኑ ንጉስ ዮሐንስ ብለው ደብዳቤ የፃፉት ለርሱ ነው፡፡

ሐርቢ ላይ በተለይ ያተኩረኩበት አንደኛው ምክንያት ከቃላት ትርጉም ጋር በተያያዘ ፍንጭ ስላገኘሁ ነው፡፡ በምርምሬ እንደተረዳሁት በዘመኑ የነበሩ ሁሉም የዛጉዌ ነገሥታት የሚጠሩት ጃን የሚለውን ቃል በማስቀደም ነበር (ጃን አከሌ እንደሚባለው)፡፡ ይህም ጃኖ ከሚለው ቃል የመጣ ነው፡፡ ይህ ቀይ፣ ወይን ጠጅማ ሰፊ ጥለት ያለው የነገሥታት ዘሮች ብቻ የሚለብሱት ልብስ ነው፡፡ የቃሉ ትርጉም ጃንሆይ እንደማለት ሲሆን፣ ጆን (John) ከሚለው የእንግሊዝኛ ቃልም ጋር ሳይምታታ አልቀረም፡፡ ብዙዎቹ የዛጉዌ ነገሥታት ቄሶች ስለነበሩ "ፕሬስተር ጆን" ወይም "ካህኑ ዮሐንስ" የሚለውን መጠሪያም በዚህ የተነሳ ሳይፈጥሩት አልቀሩም፡፡

ከዚህም ሌላ የደብዳቤው ፀሐፊ ሐርቢ ለመሆኑ የሚያሳምኑ ጠንካራ ምክንያቶች አሉ፡፡ ሐርቢ በ1165 በበርካታ ፖለቲካዊ ችግሮች የተጠመደ ነበር፡፡ በዚያን ወቅት ከሱ ሸሽቶ የሄደው ላሊበላ፣ በስደት ኢየሩሳሌም ውስጥ መኖር ከጀመረ አምስት ዓመታትን አስቆጥሮ ስለነበር፣ በቆይታው ወቅት ከቴምፕምላሮች ጋር ሊተዋወቅና ወዳጅነትን ሊፈጥር እንደሚችል ይገመታል፡፡ ላሊበላ ምናልባትም ቴምፕላሮቹ ሐርቢን እንዲያስወግዱለት ሳይጠይቃቸው አልቀረም፡፡ የኋላ ኋላም ይህንን የተጠነሰሰበትን ሴራ ሐርቢ ሰምቶ ይሆናል፡፡

ከላይ የጠቀስኳቸው ግምታዊ እስተያየቶች መሠረተ ቢስ ናቸው ማለት አይቻልም፡፡ ሐርቢ በኢየሩሳሌም የቤተመቅደስ ማሠሪያ ቦታ እንዲሰጠው ጳጳስ እስክንድር ሣልሣዊን መጠየቁ፣ ይህም ጥያቄ እስራኤል ውስጥ ለጳጳሱ ተወካይ ለነበረው ሰው መቅረቡ የሚያመለክተው ሐርቢ መልዕክተኞችን በየጊዜው ወደኢየሩሳሌም እንደሚልክና እነዚህም መልዕክተኞች በምልልሳቸው ወቅት ልዑል ላሊበላና ቴምፕላሮች ያቀዱትን የመንግሥት ግልበጣ ሴራ በተመለከተ በ1165

ምሥጢራዊ መረጃዎችን በቀላሉ ማግኘታቸውን የሚጠቁም ነው፡፡ ስለሆነም እነዚህን የሐርቢ መልዕክተኞች ችግሩ ስላሳሰባቸው እዚያው ኢየሩሳሌም እያሉ "በካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ" ስም ከዚህ በፊት የተጠቀሰውን ዛቻ የተቀላቀለበት ደብዳቤ ጽፈዋል፡፡ ይህንንም ሲያደርጉ ፈረንሳውያን የነበሩትን የቴምፕላሮች ስም በማጉደፍና በክህደት ወንጀል በመክሰስ በልዑል ላሊበላና በቴምፕላሮች መካከል የተፈጠረውን ግንኙነት ለማስቀረት የነደፉት ስትራቴጂ ሊሆን ይችላል የሚል እምነት አደረብኝ፡፡

ያቀረብኩት ምክንያት ማራኪ ቢሆንም፣ አምኖ ለመቀበል ግን አስቸጋሪ ነው፡፡ በዚሁ መስመር ልግፋ ወይስ ልተወው? እያልኩ ሳለሁ፣ "ፓርዚቫል" በተሰኘው ጽሑፍ ውስጥ ላሊበላ ከቴፕምላሮች ጋር ስለመዶለቱ ማረጋገጫ ሊሆኑ የሚችሉ አንቀጾችን አገኘሁ፡፡

"ወደአፍሪካ መዝለቅ. . ."

ላሊበላ ንጉሥ ሐርቢን ከዙፋኑ ካስወገደው ከጥቂት ዓመታት በኋላ የተጻፈው ፓርዚቫል፣ ቴምፕላሮችን በተለያዩ ቦታዎች በቀጥታ በስማቸው ጠቅሷቸዋል- "የቅዱስ ጽዋው ማህበር (ድርጅት)" አባላት በማለት፡፡

ዎልፍራም በተደጋጋሚ ያሰፈረውና ትኩረቴን የሳበው የነዚህ ቴምፕላሮች አልፎ አልፎ ለልዩ ምሥጢራዊ ተልዕኮ በድብቅ ወደባሕር ማዶ አገሮች መጓዛቸው ሲሆን፣ ይህንንም የሚያደርጉት የፖለቲካ ሥልጣን ለመጨበጥ መሆኑን ለምሣሌ እንደሚከተለው ገልጿል፡፡

> በቅዱስ ጽዋው ላይ ጽሑፍ ታየ፡፡ ጽሑፉም "ማንም ቴምፕላር መብታቸውን ሊያረጋግጥላቸውና ሊያጎናጽፋቸው በእግዚአብሔር ለሚላክባቸው ለሩቅ ሕዝቦች፣ ስሙንና የዘር ግንዱን አይግለጥ፡፡ የዚህ ዓይነት ጥያቄ ለእርሱ ከቀረበ እነዚያ ሰዎች እርሱን እዚያ እንዲኖር አያደርጉትም፡፡ ነገር ግን መብታቸውን ለማስከበር ከመርዳት ወደኋላ አይበል፡፡" ወይም በተመሳሳይ፤ አንድ አገር መሪዋን አጥታ ሕዝቦቿም የእግዚአብሔርን ርዳታ በመለመን ከቅዱሱ ጽዋው ማኅበር አዲስ መሪ በጠየቁ ጊዜ ጸሎታቸው ይፈጸምላቸዋል... እግዚአብሔርም በምሥጢር እነዚህን መልዕክተኞች ይልካል፡፡

ከላይ የተገለፁት አባባሎች ሁሉ ጠቃሚ ቢሆኑም በይበልጥ ትኩረቴን የሳበው ግን ከአንድ ገጽ በኋላ የተጻፈውና የቅዱስ ጽዋው ማህበር አባል የሆነ ሰው የተናገረው ቃል ነበር፡፡ ይኸውም "ሮሐን አልፎ ወደአፍሪካ መዝለቅ..." የሚለው ነው፡፡

"ፓርዚቫል"ን ያጠኑ ምሁራን "ሮሐ" የተባለው ቃል የሚያመለክተው በሳናት ስቲሪያ ውስጥ የምትገኘውን ሮሂትሸርበርግ

የምትባለውን ቦታ ነው ይላሉ፡፡ ይህ አባባል ግን ከአፍሪካ ጋር ያልተገናዘበ በመሆኑ ትርጉም የለሽ ሆኖ አግኝቼዋለሁ፡፡ በዎልፍራም ጽሑፍ ላይ የሚመራመሩ የጀርመንና የእንግሊዝ ዩኒቨርሲቲ ምሁራን ግን ሮሐ የተባለው ስም በመሐል ኢትዮጵያ ደጋማው ክፍል የሚገኘው የጥንታዊ ከተማ ስም መሆኑንና ከተማውም በኋላ ከኢየሩሳሌም በ1185 ተመልሶ በድል አድራጊነት ዘውድ በጫነው በንጉሥ ላሊበላ ስም መጠራቱን የሚያውቁ አይመስለኝም፤ እንዲያውቁም አይጠበቅባቸውም፡፡ ከዚህም በተጨማሪ እነዚሁ የጀርመን የሥነ ጽሑፍ ሰዎች ይህ ንጉሥ በኢየሩሳሌም ለ25 ዓመታት በስደት መቆየቱንና ከቴምፕላሮች ጋር ግንኙነት እንደነበረውም አያውቁም፡፡ ቴምፕላሮቹም የጠፋውን የቃል ኪዳን ታቦት ፈልጉ የማግኘት ልዩ ተልዕኮ እንደነበራቸውም ፈጽሞ የተገነዘቡ አይመስለኝም፡፡

ለኔ ዋነኛው ጥያቄ ግን፤ ላሊበላ ወደኢትዮጵያ ሲመለስ በቴምፕላር ሠራዊት (ድጋፍ) ንጉሥ ሐርቤን ከዙፋኑ አስወግዶ ይሆን? የሚለው ነበር፡፡ በአጋጣሚ በ1983 ወደላሊበላ ከተማ ለመንግሥት ሥራ ሄጄ በነበርኩበት ጊዜ ያሰፈርኳቸውን የጽሑፍ ማስታወሻዎቼን ማገላበጥ ስጀምር አንድ ትኩረትን የሚስብ ነገር ተመለከትኩ፡፡

ይኸውም፤ ከላሊበላ አብያተክርስቲያናት ውስጥ በተለይ በቤተማርያም ቤተክርስቲያን ጣራ ላይ የደበዘዙ ቀይ ቀለም የተቀቡ የእውርፓ የመስቀል ጠረኞችን አርማ ዓይነት የያዙ መስቀሎች በማየቴ በወቅቱ "እነዚህ መስቀሎች ከሌሎች የኢትዮጵያ መስቀሎች ጋር በፍጹም አይመሳሰሉም" በማለት በማስታወሻዬ ውስጥ ከማስፈሬም በላይ፣ ከመስቀሎቹም መካከል የአንዱን ምስል ጫር፤ ጫር አድርጌ ነበር፡፡ የመስቀሎቹ ግማዶች የሦስት ጐን ቅርጽ ሲኖራቸው፤ ከመሃል ወደዳር እየሰፉ የሚሄዱ ናቸው፡፡

በ1983 ላሊበላን በጐበኘሁበት ወቅት ይህ ቀይ "ክሮዋ ፓቴ" የተሰኘ መዳፍ መሰል መስቀል የቴምፕላሮች ዓርማ መሆኑን አላውቅም ነበር፡፡ ይህን ያወቅሁት ግን በ1989 ነው፡፡ ከዚህም በተጨማሪ ቴምፕላሮች መላ ታሪካቸው ብርቅና ድንቅ የሆኑ አብያተ ክርስቲያናትን ከማነጽ ጋር የተያያዘ መሆኑን ለማወቅ ችያለሁ፡፡

እነዚህ የላሊበላ አብያተክርስቲያናትም በሥነ ሕንፃ ጥበብ ረገድ እጅግ የረቀቁ ናቸው፡፡ ምንም እንኳን ሌሎች ጥንታዊ፣ ነቋጥኝ የተሠሩ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በኢትዮጵያ ውስጥ ቢኖሩም፣ ንጉሥ ላሊበላ ካሠራቸው ጋር ፈጽሞ አይወዳደሩም፡፡ ዩኔስኮ እነዚህ አብያተክርስቲያናት ከዓለም አስደናቂ ሥራዎች መካከል ሊመዘገቡ ይገባቸዋል ብሎ ያምናል፡፡ አብያተክርስቲያናቱ ከአንድ ወጥ ድንጋይ እንዴት ሊታነጹ እንደቻሉ ለማወቅ የበቃ አንድም ተመራማሪ እስከአሁን አልተገኘም፡፡ አንዳንዶች ስለነዚህ ሥራዎች ሲናገሩ፤ ንጉሥ ላሊበላ የሕንዶችንና የግብጽ ግንበኞችን ቀጥሮ አሠርቷል ይላሉ፡፡ በኢትዮጵያውያን አፈታሪክ ደግሞ ሥራዎቹ በመላእክት እገዛ የታነጹ ናቸው ተብሎ ይታመናል፡፡ የኔ ጥያቄ ደግሞ የዚህ ሥራ ባለቤት ቴምፕላሮች ይሆኑ? የሚል ነው፡፡

በ1983 ላሊበላን በጐበኘሁበት ወቅት የጻፍኩት ማስታወሻ የሚከተለው ነበር፡፡

> ረዘም ያሉ ሕንፃዎች ናቸው፡፡ እነዚህ አብያተ ክርስቲያናትም ከስምንት መቶ ዓመታት በኋላ እምልክተ እግዚአብሔር እየተፈፀመ ባቸው ነው፡፡ የሕንፃዎቹ አሠራር ዛሬ ከምናየው የግንባታ ሥራ ፍጹም የተለየ ነው፡፡ ከአሳተ ገሞራዊ ቋጥኞች ተፈልፍለው የታነጹ፣ በሰው እጅ የተሰሩ የማይመስሉ፣ በግዝፈታቸውና በአሠራራቸው የሚያንጸባርቁት የጥበብ ውጤቶች... እጅግ በርካታ፣ የቀኝ ውስጥ ለውስጥ መንገዶች፣ በሮች፣ ግምጃ ቤቶች.... በርግጥም እንቆቅልሾች ናቸው፡፡ አራቱ አብያ ተክርስ ቲያናት ሙሉ በሙሉ በራሳቸው የቆሙ ናቸው፡፡ ከአካባቢያቸው ካለው ቋጥኝ ጋር የሚያገናኛቸው የተገነቡበት መሠረት ብቻ ነው፡፡ ሁሉም ከአንድ ወጥ ቋጥኝ የተጠረቡ ሲሆኑ፤ በተለይ ከሁሉም ትንሽ ራቅ ብሎ የቆመው ቤተ ጊዮርጊስ የተባለው ልዩና ግርማ ሞገስ ያለው ነው፡፡ ከፍታውም ከአሥራ ሁለት ሜትር የሚበልጥ ሆኖ ከላይም ከውስጥም የመስቀል ቅርጽ እንዲኖረው ተደርጐ የተሠራ ነው፡፡ ባጭሩ በጉድጓድ ውስጥ የተቀመጠ ሕንፃ ነው፡፡

በመጨረሻም "መላእክት ገነቡት የሚለውን አባባል ወደጐን ተወት እናድርግና "በርግጥ እነዚህ የላሊበላ እጹብ ድንቅ ሥራዎች እንዴት ተሠሩ?" የሚለውን ሐሳብ እናንሣ፡፡ እውነቱን ለመናገር ግን እንደሠራቸው እስካሁን የሚያውቅ ሰው የለም፡፡ ድንጋዮቹ በምን ዓይነት ጥበብ እንደተፈለፈሉና እንደተጠረቡ ሳይታወቅ•ሁሉም ነገር በታሪክ ጭጋግ ውስጥ ተሸፍኖ ቀርቷል" የሚል ድምዳሜም ላይ ደርሼ ነበር፡፡

በርግጥ የላሊበላ አብያተክርስቲያናትን አሠራር ምሁራን ሊፈቱት ያልቻሉት እንቆቅልሽ ነው፡፡ ማስታወሻዬን በማገላበጥበት ጊዜ ስለቅድስት ማርያም ቤተክርስቲያን የመዘገብኩትን እንደገና ማየት ጀመርኩ፡፡

> ቅድስተ ቅዱሳኑ መግቢያ አጠገብ ከመሬት ወደጣሪያው የወጣ አንድ ወፍራም የድንጋይ ምሰሶ ይታያል፡፡ ይህን ያሳዩኝ ቄስ ምሰሶው ንጉሥ ላሊበላ እነዚህን አብያተ ክርስቲያናት እንዴት አድርጐ እንዳሠራቸው የሚገልጽ ጽሑፍ የተጻፈበት እንደሆነ ገለጹልኝ፡፡ ሆኖም በምሰሶው ላይ የተጻፈውን ጽሑፍ ለማየት አልቻልኩም፡፡ ምክንያቱም ከላይ እስከታች ድረስ በጣም ወፍራም በሆነ ጨርቅ ተሸፋፍኗል፡፡ ለማየት ይቻል እንደሆነ ላቀረብኩላቸው ጥያቄም ቄሱ በተደናገጠ ሲጌት "ይህ የተቀደሰ ምሰሶ ነውና አይደፈርም" በማለት መልስ ሰጥተውኛል፡፡

እንግዲህ በላሊበላ ካየሁት ቀይ ቀለም ከተቀባው የቴምፕላሮች መስቀል ምልክት በስተቀር የነርሱ እጅ በህንፃው ሥራ ለመኖሩ

ያገኘሁት ማስረጃ የለም። ሆኖም ጥረቴን አላቋረጥኩም። በዚህ መካከል ከ1520-1526 የፖርቱጋል የልዑካን ቡድን በኢትዮጵያ ስለአጋጠሙት ጉዳዮች በቄስ ፍራንቼስኮ አልቫሬዝ የተጻፈ "The Prester John of Indies" ("የኢንዲዙ ካህን ንጉሥ ዮሐንስ") የሚል ወደ እንግሊዝኛ የተተረጐመ መጽሐፍ አገኘሁ። መጽሐፉ በ1540 በሊዝበን (ፖርቱጋል) የታተመ ሲሆን[1] ወደ 500 ገጾች አሉት። ይህን መጽሐፍ ምሁራን ስለኢትዮጵያ ታሪክ በጥልቅና በትኩረት የተጻፈ በማለት ያደንቁታል። ይህን ምስክርነት በማሰብ መጽሐፉን አገላበጥኩ። በቅጽ አንድ[1] ገጽ 205 ላይ አልቫሬዝ ስለላሊበላ ጉብኝቱ በሰፊው ይዘረዝራል።

አልቫሬዝ ላሊበላ የደረሰው አብያተ ክርስቲያናቱ ከታነጹ ከ350 ዓመታት በኋላ ነበር። ስለላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት በዚያን ጊዜ አልቫሬዝ የጻፈውንና እኔ በጉብኘኋቸው ወቅት ያየኋቸው ሕንፃዎች በዘመናት ምንም እንዳልተቀየሩ በመገንዘቤ እጅግ ተደንቅሁ።

> አልቫሬዝ እንዲህ ይላል።
>
> ስለእነዚህ ሕንፃዎች መጻፍ ደከመኝ። ምክንያቱም የማየውን ማመን አቃተኝ። ከዚህ በተጨማሪ ብጽፍ ማንም አያምነኝም፤ ሐሰተኛ እባላለሁና። ስለዚህም በእግዚአብሔር ስም እምላለሁ፤ የጻፍኩት ሁሉ እውነት ነው። ምንም ከራሴ የጨመርኩት የለም። እንዲያውም ያልጻፍኩትና የተውኩት ብዙ ነው። ውሸታም ተብዬ እንዳልወቀስ። ዓለም ይህን ድንቅ ሥራ እንዲያውቅልኝ እመኛለሁ።

በጉብኝቱ ወቅት አልቫሬዝ የአብያተ ክርስቲያናቱ አባቶችን በማነጋገር እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት በማን እንደታነጹ መጠየቁን ይገልጽና በመቀጠልም[1] "እንደነገሩኝ አብያተ ክርስቲያናቱን ለመጨረስ ሃያ አራት ዓመታት ፈጅቷል። ይህም በጽሑፍ ሰፍሮ ይገኛል። የተሠራውም በነጮች ነው። እነሱም የሠሩት በንጉሥ ላሊበላ ታዛዥ ነው" ይላል።

ይህን ምስክርነት ወደጎን ለመተው አልፈለግኩም። መደርደሪያዬ ላይ ካሉት የታሪክ መጻሕፍት አንዳቸውም ከአልቫሬዝ በፊት "ነጮች ወደ ኢትዮጵያ ሄደዋል" የሚል ነገር አላሰፈሩም። ይህ ማለት ግን የሃይማኖታዊና ወታደራዊ ሥርዓት መሥራቾች፣ ምሥጢረኞችና በዓለም አቀፍ ተጓዥነታቸው የታወቁ በዎልፍራም ታሪክ ውስጥ "ማንነታቸው እንዲጠየቅ የማይፈቅዱ የተባሉ ወደሩቅ ሕዝቦች የሚላኩ... መብታቸውን እንዲያገኙ የሚረዱ፣ በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ዋና መቀመጫቸውን በኢየሩሳሌም ከተማ በሰሎሞን ቤተ መቅደስ መሠረት ያደረጉ ነጮች፣ ወደኢትዮጵያ ፈጽሞ አልሄዱም" ማለት አይደለም።

የሚገርመው ነገር ቴምፕላሮቹ! ዎልፍራም ይህን ምሥጢር በታሪኩ ውስጥ እንዲያካትተው የፈለገበት ምክንያት ምን ይሆን? መልሱ ምናልባት እንደምገምተው ምሥጢር አዘል ታሪክ ተጽፎ

በመሬት ውስጥ ቢደበቅ ወይ ይጠፋል፤ አለያም ቦታው ይዘነጋል። ለሕዝቡ ዕይታ በሚቀርብ መልክ ተጽፎ ቢቀርብ ግን ከዘመን ወደ ዘመን ለትውልድ ሊተላለፍ ይችላል ከሚል አስተያየት ተነስተው ይሆናል።

ምዕራፍ ስድስት

ጥርጣሬን ማስወገድ

የሻርትር ካቴድራልን መጎብኘቴና ፓርዚቫልን ማንበቤ በርካታ ነገሮችን እንድገነዘብ ረድተኛል፡፡ በተለይ ቴምፕላሮች የቃል ኪዳኑን ታቦት ለመፈለግ በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ወደኢትዮጵያ ሊመጡ እንደሚችሉ አምኛለሁ፡፡ እስካሁን ያልተመለሰ ጥያቄ ቢኖር የቃል ኪዳኑ ታቦት በአክሱም ቤተ መቅደስ ስለመገኘቱ በቂ ማረጋገጫ ይኖር ይሆን? የሚለው ነው፡፡

በዓለም ዙሪያ በየጊዜው ልዩ ልዩ ሃይማኖታዊ ቅርሶች አሉን እያሉ የሚኩራሩ በመቶዎች የሚቆጠሩ ከተሞችና አብያተ ክርስቲያናት አሉ፡፡ ለምሣሌ ያህል ክርስቶስ የተሰቀለበት ግማደ መስቀል፣ ክርስቶስ የተገነዘበት ጨርቅ፣ የቅዱስ ሴባስቲያን የጣት አጽም፣ የሴንጊናስን ጦር ወዘተ መጥቀስ ይቻላል፡፡ ሆኖም ሁሉም ትክክለኛ ምርመራ ሲካሄድባቸው ባዶ ጉራ ሆነው ቀርተዋል፡፡ ታዲያ የአክሱሞችስ አፈታሪክ ከዚህ እንዴት ሊለይ ይችላል? ነዋሪዎቹ የራሳቸውን አፈታሪክ ማመናቸው ምንም የሚያረጋግጠው ነገር የለም፡፡ እንዲያውም ላይ ላዩን ሲታይ የቃል ኪዳኑ ታቦት ኢትዮጵያ ውስጥ መኖሩ አጠራጣሪ ነው፡፡

የታቦታት ምንነትና የትርጉም ችግሮች

በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አጋማሽ በአንድ የአርመን ፓትርያርክ ተወካይ የሚመራ የልዑካን ቡድን አክሱምን በመጎብኘት የታቦቱን በዚያ የመገኘት አፈታሪክ "የአቢሲኒያውያን አስነዋሪ ውሸት" መሆኑን ለማረጋገጥ ሙከራ አድርጓል፡፡ ልዑካኑ የአክሱም ቀሳውስትን ታቦቱን እንዲያሳዩዋቸው ስለተማፀኗቸው ቀሳውስቱ በታቦቱ ውስጥ ከሚቀመጡት ሁለት ጽላቶች አንዱ ነው በማለት ለፓትርያርኩ ተወካይ ለጢሞቴዎስ አሳይተውታል፡፡ ጽላቱ ከቀይ ዕብነ በረድ የተሠራ ሆኖ ርዝመቱ ሃያ አራት ሳንቲ ሜትር፣ ስፋቱ ሃያ ሁለት ሳንቲ ሜትር፣ ውፍረቱ ደግሞ ሦስት ሳንቲ ሜትር ነበር፡፡ ሆኖም ኢትዮጵያውያኑ እውነተኛው ታቦት ነው ብለው የሚያምኑበትን አላሳዩትም፡፡ ጽላተ ሙሴ ነው ብለው በሚያሳዩት እንደሚረካ የተማመኑት ቀሳውስት ለጢሞቴዎስ ያሳዩት ሌላ ጽላት ነው፡፡ ጢሞቴዎስ በርግጥ ባየው ነገር በጣም ረክቷል፡፡ ሪፖርቱም የሚያመለክተው አስቸጋሪውን እንቆቅልሽ ራሱ እንደፈታ በመቁጠር መደሰቱን ነበር፡፡

"ጽላቱ የማርጀት ምልክት አይታይበትም፡፡ ዕድሜውም [illegible] በዘመናችን ከ13ኛው እስከ 14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መካከል ባለው ጊዜ [illegible]ል፡፡ አቢሲኒያውያን ሞኞች

እንደመሆናቸው እነዚህ ድንጋዮች የቃል ኪዳኑ ጽላት ናቸው ብለው በማመን በከንቱ ይኩራራሉ፡፡ ቅዱሳት መጻሕፍትን የሚያውቁ ግን ለዚህ ተጨማሪ ማስረጃ አያሻቸውም፡፡ ምክንያቱም እነዚያ በእግዚአብሔር እጅ የተጻፉት ጽላቶች ማስቀመጫቸው ከሆነው ከታቦቱ ጋር ለዘለዓለሙ ጠፍተዋልና፡፡

ከዚህ ምን መረዳት ይቻላል? ሙሴ ከእግዚአብሔር የተቀበላቸው አሥርቱ ትዕዛዛት የተጻፉባቸው ጽላቶች ከክርስቶስ ልደት በፊት አንድ ሺህ ሁለት መቶ ዓመታት አስቀድመው የተጻፉ መሆናቸው ይታወቃል፡፡ እንድያ ከሆነም ጢሞቴዎስ ያየው የድንጋይ ጽላት ከ13ኛው እስከ 14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ዕድሜ ብቻ ያለውን ስለሆነ አክሱማውያኑ የሚያምኑበት ሁሉ ከንቱ ወሬ ነው ማለት ነው፡፡

ከዚህ በመነሳት ግን ድምዳሜ ላይ ልደርስ አልፈለግኩም፡፡ ምክንያቱም ጢሞቴዎስ ያየው ታቦት በርግጥ እውነተኛው ተብሎ የሚታመንበትን ነው ወይስ ሌላ? ጢሞቴዎስ የኢትዮጵያውያኑን የይዞታ ባለቤትነት ለማስተባበልና ለመሳለቅ ፍላጐት የነበረው መሆኑ ግልፅ ነው፡፡ ያልተረዳው ነገር ቢኖር ግን የኢትዮጵያውያንን ድብቅና አላሳች ባሕርይ ነበር፡፡

ጢሞቴዎስ በ1860ዎቹ አክሱምን በጎበኘበት ወቅት የቃል ኪዳኑ ታቦት ተቀምጦ የነበረው ንጉሥ ፋሲለደስ አሠርተውት በነበረው የቅድስት ማርያም ጽዮን ቤተክርስቲያን ውስጥ ነበር፡፡ ሆኖም ቀሳውስቱ ጢሞቴዎስን ወደዚያ እንዲሄድ አልፈቀዱለትም፡፡ በተፃራሪው በቤተክርስቲያኑ በስተግራ በኩል ከነበረው ከእንጨት ወደተሠራ መቃኛ በመውሰድ ነበር ቀዩንና ከእብነበረድ የተሠራውን ጽላት ያሳዩት፡፡ ስለሆነም ቀሳውስቱ አታለውታል ማለት ነው፡፡

የቃል ኪዳኑ ታቦት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን እንደልዩና ቅዱስ ነገር ነው የሚቆጠረው፡፡ ስለሆነም እጅግ ከፍተኛና የሚያስገድድ ሁኔታ ካልተፈጠረ በስተቀር በምንም ዓይነት ከተቀመጠበት ያወጡታል ማለት ዘበት ነው፡፡ የተደበቀን ነገር ለማየት በመጓጓት ለተጠመደ ነውረኛ የውጪ ዜጋ ደግሞ ከቶውኑ ይህ ዕድል ሊሰጠው አይችልም፡፡ የሙሴ ጽላት ነው ብለው ያልሆነውን ማሳየታቸውም ይህ ሰው በኢየሩሳሌም የአርመን ፓትርያርክ ተወካይ በመሆኑ ለፓትርያርኩ ያላቸውን ከበሬታ ለመግለጽ ያህል ነው፡፡

ከላይ ስለጠቀስኩት ጉዳይ እርግጠኛ ለመሆን ወደ አዲስ አበባ ስልክ በመደወል ፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስትን አነጋገርኳቸው፡፡ ፕሮፌሰሩ በ1987 ወደ አዲስ አበባ ተመልሰው በኢትዮጵያ ጥናት ኢንስቲትዩት ውስጥ እየሠሩ ነበር፡፡ ስለጢሞቴዎስ አንስቼ በርግጥ እውነተኛ የሚባለውን ታቦት አይቶ እንደሆነ ጠየቅኳቸው፡፡

"አይመስለኝም! እንዲህ ያለውን የተቀደሰ ነገር ለውጭ ዜጋ አያሳዩም፡፡ የጢሞቴዎስን መጽሐፍ እኔም አንብቤዋለሁ፡፡ ነገር ግን ስህተት ይበዛበታል፡፡ እብሪተኛ ነው፡፡ በወቅቱ ከኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ

ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ጋር የነበረው ግንኙነት ቅንነት የጐደለው ስለነበር፣ ይህን በቀላሉ ያነበቡት የአክሱም ቀሳውስት የጠየቀውን ሳይሆን ሌላ ታቦት አሳይተውታል" አሉኝ ፕሮፌሠሩ። ብዙ ከተነጋገርን በኋላ ፕሮፌሰሩ ስለዚህ ጉዳይ በይበልጥ የሚያውቁ ሁለት ኢትዮጵያውያን ምሁራንን ስም ሰጡኝ። እነሱም በላይ ግደይና ዶክተር ሥርግው ሀብለ ሥላሴ ይባላሉ። አቶ በላይ በጥንታዊ አማርኛና ግእዝ ቋንቋዎች በተፃፉ ሰነዶ ላይ በመመስረት በአገራቸው ጥንታዊ ታሪክ ላይ ጥልቀት ያለው ጥናት ያካሄዱ ሲሆኑ፣ ዶክተር ሥርግው ደግሞ በኢትዮጵያ ጥናት ኢንስቲትዩት ውስጥ የሚሠሩና ከፍተኛ አድናቆት ያገኘው "Ancient and Medieval Ethiopian History to 1270" (የጥንታዊውና የመካከለኛው ዘመን የኢትዮጵያ ታሪክ እስከ 1270) መጽሐፍ ደራሲ ናቸው።

ስለጢሞቴዎስ ጠይቄያቸው ነበር። ሳቁ። "ሰውዬው ጽላተ ሙሴን አላየም። ፍላጎቱን ለማርካት ሲሉ ቀሳውስቱ ሌላ ታቦት አሳዩት... እዚህ ኢትዮጵያ ውስጥ እያንዳንዱ ቤተክርስቲያን ከአንድ የበለጡ ታቦታት ይኖሩታል። ስለሆነም ከእነዚህ ውስጥ አንዱን አሳይተውት ይሆናል" በማለት በእርግጠኛነት መለሱልኝ።

ግልፅ ሊሆንልኝ ያልቻለው ነገር ግን በኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ያሉት ታቦታት የጽላተ ሙሴ አምሳያ ናቸው መባሉ ነው። በብሪትሽ ሙዚየም ጉብኝቴ ወቅትም ያየሁት ጠፍጣፋ የሆኑና ከድንጋይ ወይም ከእንጨት የተሠሩትን ነው። እውነተኛው የቃል ኪዳኑ ታቦት ደግሞ ሳጥን መሰል ስለሆነ ከአክሱሞች ጋር የማይመሳሰል መሆኑ ተሰማኝ። ስለዚህ ጉዳይ እንዲያብራሩልኝም ወደአዲስ አበባ በመደወል በላይ ግደይን አነጋገርኳቸው።

"የቃል ኪዳኑ ታቦት ኢትዮጵያ ውስጥ በመኖሩ ያምናሉ?"

"አዎን" አሉ በእጽንዖት። "እኔ ብቻ ሳልሆን መላው የኢትዮጵያ ሕዝብ በዚህ ያምናል። ያለውም ማርያም ጽዮን ቤተክርስቲያን ውስጥ አክሱም ነው። ወደዚህ የመጣው ከንጉሥ ቀዳማዊ ምኒልክ የኢየሩሳሌም ጉብኝት በኋላ ነው።"

"ታቦት የሚለው የኢትዮጵያው ቃል ትርጉምስ ምንድነው? ታቦቶችስ የአክሱሙ የቃል ኪዳን ታቦት አምሳያዎች ናቸው?"

"በእኛ ቋንቋ የታቦት ብዙ ቁጥር ታቦታት ነው። ታቦታቱም የዋናው አምሳያዎች ናቸው። ተራው ምዕመን እምነቱን ከአንድ ነገር ጋር ማያያዝ ይፈልጋል። ያለው ኦሪጂናሉ ፅላት ደግሞ አንድ ነው። ስለዚህ አብያተ ክርስቲያናቱ በነዚህ ይገለገላሉ። ባሁኑ ወቅት በኢትዮጵያ ከሃያ ሺህ በላይ አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት አሉ። ሁሉም ቢያንስ አንዳንድ ታቦት አላቸው።"

"ገምቻለሁ። ነገሩ ግን ግራ የሚያጋባ ነው።"

"ለምን?"

"ምክንያቱም የየኋቸው ታቦታት አንዳቸውም የቃል ኪዳኑን ታቦት አይመስሉም። ሁሉም ጠፍጣፋ ናቸው። ስፋታቸውና ቁመታቸው ከአንድ ጫማ አይበልጥም። ውፍረታቸውም ጥቂት ሳንቲ ሜትር

ነው። ስለዚህ እነዚህ ማርያም ጽዮን ያለው ታቦት አምሳያ ናቸው ከተባለ አክሱም ያለው ፅላት ራሱ እንዴት የቃል ኪዳኑ ታቦት ሊሆን ይችላል?"

"ለምን አይችልም?"

"ምክንያቱም በመጽሐፍ ቅዱስ የተገለፀውን አይመስልም። በኦሪት ዘፀአት ውስጥ የተገለፀውን ላንብብልዎት

> ባስልኤልም ከግራር እንጨት ታቦቱን ሠራ። ርዝመቱም ሁለት ክንድ ተኩል፣ ወርዱም አንድ ክንድ ተኩል፣ ቁመቱም አንድ ክንድ ተኩል ነበረ። በውስጥም በውጭም በጥሩ ወርቅ ለበጠው።

"ለመሆኑ አንድ ክንድ በትክክል ስንት ነው?" ሲሉ አቶ በላይ ጠየቁኝ።

"በግምት ከእጅዎ ክርን እስከ መሐል ጣትዎ ያለውን ርዝመት ይሆናል። በሌላ አባባል አስራ ስምንት ኢንች ገደማ ነው። ታቦታቱ ደግሞ ይህን ያህል ስፋትና ርዝመት የላቸውም። እጅግ በጣም ያነሱ ናቸው።"

"ልክ ነህ። ይሁንና የቃል ኪዳኑ ታቦት ያለው እኛ ዘንድ ነው። ይሄ እርግጠኛ ነገር ነው። ለዚህም የዓይን ምስክር አለ።"

"የአርመናዊ ተወካይ ጢሞቴዎስን ማለትዎ ነው?"

"አይደለም፤ እርሱ ያየው ነገር የለም። ከርሱ ቀደም ቢል ስለመጣ ሰው ነው የምናገረው። በ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ይኖር የነበረ ሰው ነው። እርሱም አርመናዊ የጂኦግራፊ ምሁር ሲሆን አቡ ሳሊህ ይባላል። ብዙ የግብፅ አብያተ ክርስቲያናትንና ገዳማትን ጎብኝቷል። በተጨማሪም ጎረቤት አገሮችን፣ ኢትዮጵያን ጭምር ጎብኝቷል። በመፅሐፉም ውስጥ ስለነዚህ አገሮች ያትታል። ስለቃል ኪዳኑ ታቦት የሚገልፀውም በዚሁ መፅሐፉ ውስጥ ነው። ትዝ እንደሚለኝ ከኦሪት ዘፀአት ላይ አሁን ያነበብክልኝን የሚመስል ነው ገለፃው።"

"ይህ የአቡ ሳሊህ መጽሐፍ ወደ እንግሊዝኛ ተተርጉሟል?"

"አዎን፣ ሊያውም በጥሩ ሁኔታ ነው የተተረጎመው። በ19ኛው ምዕተዓመት ነበር የተተረጎመው። አርታኢው ሚስተር ኢቬትስ ይባላል..."

ከሁለት ቀናት በኋላ ለንደን በሚገኘው የአፍሪካና የሩቅ ምስራቅ ጥናቶች ተቋም ቤተ መጻሕፍት ውስጥ በሚስተር ቢ.ቲ ኢቬትስ የተተረጎመውን ይህንኑ የአቡ ሳሊህን መጽሐፍ አገኘሁ። "የግብጽና የአንዳንድ ጎረቤት አገሮች አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት" (Churches and monasteries of Egypt and some neighboring countries) ላይ "አቢሲንያ" በሚል ንዑስ ርዕስ ስር ስምንት ገፆች ሠፍረዋል። የሚከተለውም ፅሁፍ በዚያ የተካተተ ነው።

> አቢሲኒያውያኑ የቃል ኪዳኑ ታቦት ባለቤቶች ናቸው። በሁለት የድንጊያ ጽላቶችም ላይ እግዚአብሔር በጣቱ ለእስራኤል ልጆች የተሰጡ ትዕዛዛትን አስፍሯል። ይህ የቃል ኪዳን ታቦት የተቀመጠው መሠዊያው ላይ ነው።

የታቦቱ ስፋት ግን መሠዊያውን አያክልም፡፡ ቁመቱም የአንድ ሰው ጉልበት ድረስ የሚደርስ ሲሆን፣ በወርቅ ተለብጧል፡፡

አርመናዊው የጂኦግራፊ ምሁር ኢትዮጵያን በ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በጎበኘበት ወቅት የቃል ኪዳኑን ታቦት አይቶ ይሆናል፡፡ ገለፃው ለኔ የነበረው ፋይዳ ግን የቃል ኪዳኑ ታቦት በወርቅ የተለበጠ ሣጥን እንጂ ጢሞቴዎስ በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ያየው ዓይነት ጥቂት ኢንቾች ውፍረት ካለው እንጨት ወይም ድንጋይ የተሠራ ታቦት አለመሆኑ ነበር፡፡

ከዚህም በተጨማሪ አቡ ሳሊህ ስለቃልኪዳኑ ታቦት አጠቃቀም የሰጠው ዝርዝር ገለፃ አለ፡፡

በንጉሡ ግቢ ውስጥ የቃል ኪዳኑ ታቦት በሚገኝበት በየዓመቱ አራት መንፈሳዊ በዓላት ይከበራሉ፡፡ እነዚህም የክርስቶስ ልደት፣ ጥምቀት፣ ትንሣኤና የደመራ በዓላት ናቸው፡፡ ታቦቱም ከሚኖርበት ቤተክርስቲያን ወጥቶ በንጉሡ ቤተ መንግሥት ውስጥ ወደሚገኘው ቤተክርስቲያን ሲሄድ ዣንጥላ ይዘረጋለታል፡፡

አቡ ሳሊህ በጻፈው ገለጻ ውስጥ የታቦቱ ቅርጽና አጠቃላይ ገጽታው ከሞላ ጎደል ትክክል ሲሆን በሚጓዝበትም ጊዜ ዣንጥላ ከላዩ የሚዘረጋለት መሆኑም ሥርዓቱ በመጽሐፍ ቅዱስ በተደነገገው መሠረት መፈፀሙን ያረጋግጣል፡፡

ከሠፈሩ በተነሱ ጊዜ አሮንና ልጆቹ ገብተው የሚሸፍነውን መጋረጃ ያውርዱ፥ የምስክሩንም ታቦት ይጠቅልሉበት፤ በላዩም ላይ ያቆስጣውን ቁርበት መሸፈኛ ያድርጉበት፥ ከእርሱም በላይ ሁለንተናው ሰማያዊ የሆነ መጎናፀፊያ ይዘርጉበት፡፡

የአርመናዊው መረጃ ጠቃሚ ቢሆንም ለኔ ውስብስብ ጥያቄ ግን መልስ ሊሆነኝ ወይም ሊያስገኝልኝ አልቻለም፡፡ በታቦታቱ መጠንና ቅርፅ ዙሪያ የተፈጠረብኝ ውዥንብር ሊፈታልኝ አልቻለም፡፡ ስለሆነም የዚህን ቃል ምንጭና ትርጉም መረዳት የግድ አስፈላጊ ሆኖ አገኘሁት፡፡

በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ በዕብራውያን ቋንቋ ለቃል ኪዳኑ ታቦት መጠሪያነት በተደጋጋሚ የዋለው ቃል "አሮን" ሲሆን፣ ታቦት ከሚለው ቃል ጋር ተመሣሣይነት የለውም፡፡ ሆኖም ሌላ "ቴባህ" የሚባል የዕብራዊያን ቃል አለ፡፡ ምሁራን "ታቦት" የሚለው ቃል ከዚሁ የተገኘ ነው ይላሉ፡፡

በመቀጠልም "ቴባህ" የሚለው ቃል በዕብራውያን መጽሐፈ ኦሪት ውስጥ መኖሩን ለማረጋገጥ ሞከርሁ፡፡ ቃሉን ሁለት ቦታም ብቻ ቢሆን አገኘሁት፡፡ የዚህ ቃል ትርጉም የመርከብ ቅርፅ ያለው ማስቀመጫ ማለት ሲሆን ጥቅም ላይ የዋለውም የሰው ዘር ከጥፋት ውሃ የተረፈበት የኖህ መርከብን (ሐመርን) እንዲሁም በዘመነ ፈርዖን

የሙሴ እናት ልጇን በዓባይ ወንዝ ላይ በደንገል ሣጥን እንዲንሳፈፍ ያደረገችበትን እቃ ለመግለፅ ነው፡፡

ክብረ ነገሥትን በንመለከት ደግሞ የቃል ኪዳኑ ታቦት የተባለው "የመርከብ ሆድ የመሰለ... ርዝመቱ ሁለት ክንድ ተኩል... ወርዱ አንድ ክንድ ተኩል የሆነ በውጭና በውስጥ በወርቅ የተለበጠና በውስጡ ሁለቱ በእግዚአብሔር ጣቶች የተጻፉ ጽላቶች የሚቀመጡበት ነው" ይላል፡፡

ይህን እንቆቅልሽ ለአንዴና ለመጨረሻ ጊዜ የፈቱልኝ ግን በለንደን ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ጥናቶች ሊቀመንበር የነበሩት ፕሮፌሰር ኤድዋርድ ኡለንዶርፍ ናቸው፡፡

በርሳቸው አባባል በኢትዮጵያ የድንጋይ ወይም የእንጨቱ ታቦት፥ "የቃል ኪዳኑ ታቦት" ተብሎ መጠራቱን መረዳት አዳጋች አይደለም፡፡

እውነተኛው ታቦት በአክሱም እንደሚገኝ ነው የሚታሰበው፡፡ በመሆኑም በሌሎች አብያተ ክርስቲያናት ሊኖሩ የሚችሉት አምሳያዎቹ ናቸው፡፡ በርግጥ አብዛኛዎቹ የታቦቱ አምሳያ የተባሉት ሁሉ ቁርጥ ታቦቱን አይመስሉም፡፡ ሆኖም የዋናው ይዘት ናቸው ተብሎ የሚታመኑትን፣ ማለትም ሕጉ የተጻፈባቸው ጽላቶች... በሌላ አነጋገር እነዚህ የእንጨትም ሆነ የድንጋይ ጽላቶች ታቦታት የተሰኙት በማያሻማ ሁኔታ የቃል ኪዳኑ ታቦት የያዘውን ዋነኛ ክፍል፣ ማለትም ትዕዛዛቱ የሠፈሩበትን ጽላቶች ለመግለፅ ነው፡፡

በዱር ሙጫ ላይ የተጣበቁ ነፍሳት

ፕሮፌሰር ኡለንዶርፍ የሚጋጩ የሚመስሉትን ሐሳቦች በማብራራት ኢትዮጵያውያኑ ታቦቱ በእጃቸው ስለመገኘቱ በሚናገሩት ላይ የነበረብኝን እንዱን ጥርጣሬ አስወግደውልኛል፡፡ ለሌሎች ጥያቄዎቼ ግን መልስ አላገኘሁም፡፡ ጭርሱኑ ኡለንዶርፍ የፃፉትን ካነበብኩ በኋላ ሌላ ውዥንብር ውስጥ ገባሁ፡፡ "ንግሥተ ሳባ በኢትዮጵያውያን ባህል (The Queen of Sheba in Ethiopian Tradition)" በሚለው ጥናታዊ ጽሑፋቸው ውስጥ ክብረነገሥት እንደ ታሪክ መጽሐፍ ሊወሰድ የማይገባውና ኢትዮጵያን ለማወደስ የተጻፈ ስለሆነም ይህንኑ ለማጠናከር ሲባል የጽላቱ ጉዳይ በውስጡ እንደተካተተ ይገልፃሉ፡፡

በክብረነገስት ላይ ያላቸውን ይህን አስተሳሰብ ሌሎችም ፀሐፊዎች ይጋሩታል፡፡ ለምሳሌ፣ በክብረ ነገሥት የእንግሊዝኛው ትርጉም መግቢያቸው ላይ ሰር ዋሊስ በጅ ንግስተ ሳባ ኢትዮጵያዊት መሆኗ አጠራጣሪ መሆኑን ገልፀው፣ ይልቁንም ትውልዷ ከደቡብ ምዕራብ አረቢያ ሊሆን እንደሚችል ያወሳሉ፡፡ ብዙ ጸሐፊዎችም በሰሎሞን ጊዜ (ከክርስቶስ ልደት አንድ ሺህ ዓመታት በፊት) ኢትዮጵያ የራሷ ሥልጣኔ ስላልነበራት ንግሥተ ሳባን የመሰለች ንግሥት ለማፍራት የማትችል መሆኗን ይገልፃሉ፡፡ ከ6ኛው ምዕተዓመት ቅድመ ልደተ

ክርስቶስ በፊት ደጋማው የአቢሲኒያ ክፍል የሥልጣኔ ምልክት የሚታይበት ያልነበረና በዚህም መልኩ ለቀጣዮቹ አራት መቶ ዓመታት በመቀጠሉ ብዙዎች ይስማማሉ።

> የኢትዮጵያውያን የእድገት ውጤት ተብሎ የሚጠቀሰው ሥልጣኔም ቢሆን የራሳቸው አልነበረም፤ ከአረብ ጎሣዎች የተገኘ ነው። በተለይም ከየመን የፈለሱ ሴማውያን ሕዝቦች በደጋማው ኢትዮጵያ ከሠፈረው ነዋሪ ጋር ከተዳቀሉ በኋላ የመጣ የባሕል ለውጥ ነው። የሃይማኖቱም፥ የማህበራዊ ዕድገቱም፤ ሥነ ሕንፃውም፤ ጽሑፉም ከነርሱ የተገኘ ነው።

ባጭሩ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ በአክሱም አፈታሪክ እንደሚነገረው ጥንታዊ ሳይሆን የቅርብ ጊዜና ከሌሎች የተወረሰ ነው ለማለት ነው። ጭርሱኑ በአንዳንዶቹ አስተሳሰብ ብዙ ኢትዮጵያውያን ይህን ስለሚያውቁና በራሳቸውም ስለማይተማመኑ ነው ይህን የክብረ ነገሥት የፈጠራ ታሪክ ያዘጋጁት።

እኔን ያሳሰበኝ ክብረ ነገሥት የፈጠራ ታሪክ መሆኑ ወይም አለመሆኑ አይደለም። የፈጠራ ታሪክ ቢሆንም እንኳን ስለቃልኪዳኑ ታቦት የሚናገረው ነገር እውነተኛ ታሪክ ላይ የተመሠረተ ሊሆን ይችላል። ዋናው ቁም ነገር የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ባንፃራዊ መልኩ አጭር ዕድሜ ያለውና ከደቡብ አረቢያም የመጣ ነው በሚለው ላይ ብዙዎቹ መስማማታቸው ነው ጉዳዩን በጥሞና እንዳመዛዝን ያስገደደኝ።

በውነቱ ይህ አስተሳሰብ የቃል ኪዳኑ ታቦት በኢትዮጵያ ስለመገኘቱ ለማረጋገጥ በማደርገው ጥረት ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ ማሳደሩ አልቀረም። ምክንያቱም ጉዳዩ ከአጠቃላዩ ከደጋው የኢትዮጵያ ክፍል ሥልጣኔና ከፈላሾች ታሪክ ጋር የተያያዘ በመሆኑ ነው። ክብረ ነገሥት ላይ እንደሠፈረው ከሆነ፤ የአይሁድ ሃይማኖት ወደኢትዮጵያ የገባው በ950ዎቹ ቅድመ ልደተ ክርስቶስ፤ ቀዳማዊ ምኒልክና ተከታዮቹ ታቦቱን ከኢየሩሳሌም ይዘው እንደመጡ ነበር። ንግስተ ሳባ ራሷም ይህንኑ ሃይማኖት እንደተቀበለች በክብረ ነገሥት ላይ ሠፍሯል። ላይ ላዩን ሲታይ፤ በኢትዮጵያ የፈላሾች መኖር የቃል ኪዳኑ ታቦት ኢትዮጵያ ውስጥ ለመኖሩ ማረጋገጫ ነው። ምሁራን እንደሚሉት ግን ጉዳዩ በጥልቀት ሲመረመር ሊታመን የማይችል ነው። እንደሪቻርድ ፓንክረስት አባባል የአይሁድ ሃይማኖት ከ2ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ድህረ ልደተ ክርስቶስ በፊት ወደኢትዮጵያ ሊገባ አይችልም። ምክንያቱም የሮማን ጭፍጨፋ በመሸሽ ከእስራኤል ምድር በርካታ አይሁዳውያን ወደየመን ፈልሰው የነበረው ከ70 ድ.ል.ክ በኋላ ነው። በመሆኑም እነዚሁ አይሁዳውያን ቀስ በቀስ ቀይ ባሕርን ተሻግረው ወደ ደጋማው የኢትዮጵያ ግዛት ሊገቡ የቻሉት ከ2ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በኋላ ነው ባይ ናቸው።

ሌላው የዚሁ አመለካከት አራማጅ የሆኑት ፕሮፌሰር ኡለንዶርፍ "ኢትዮጵያና መጽሐፍ ቅዱስ" (Ethiopia and the Bible) በሚለው መጽሐፋቸው፤ የፈ... ቅድመአያቶች የአይሁድን እምነት የተቀበ

ሉት ከደቡብ አረቢያ ፈልሰው ከ70 ድ.ል.ክ እስከ 550 ድ.ል.ክ ወደ ኢትዮጵያ ከገቡት አይሁዳውያን ነው በማለት አጥብቀው ይከራከራሉ።

በርግጥ ፈላሻዎች የአይሁድ ሃይማኖትን ከተቀበሉ ሁለት ሺህ ዓመት ያልሞላቸውና የፈለሱትም ከየመን ከሆነ፤ በብሉይ ኪዳን ዘመን በኢትዮጵያና በኢየሩሳሌም መካከል ነበረ የሚባለውን ግንኙነት ውሃ በላው ማለት ነው። እንዲሁም አክሱም የቃል ኪዳኑ ታቦት ማረፊያ ነች የሚባለውም ጉዳይ ተዓማኒነቱን ያጣል።

ሆኖም ጥናቴን በአዲስ መልክ ስቀጥል፤ ፈላሻዎች ከደቡብ አረቢያ መጥተዋል የሚለው የምሁራኑ አጠቃላይ ድምዳሜ ባመዛኙ የተንሰራፋው ሌላ አማራጭ ስለመኖሩ የቀረበ ማስረጃ ባለመኖሩ መሆኑ ተገለፀልኝ። የአይሁድ ሃይማኖት በሌላ አቅጣጫ ሊመጣ አይችልም ብሎ አፍን ሞልቶ መናገር ግን አይቻልም። ምክንያቱም ላይሆን የሚችልበት ምንም ማስረጃ አልቀረበምና። በርግጥ ሊሆን የሚችልበትም ማስረጃ የለም። ስለሆነም ቀደም ሲል ወደ ኢትዮጵያ ተደርገው የነበሩ ፍልሰቶችን ምንጭ ለመረዳት ደቡብ አረቢያ ላይ ብቻ የማተኮር ችግር እንዳለ ተገነዘብሁ።

በመሆኑም ይህ የምሁራኑ አስተያየት ትልቅ የአመክንዮ ጉድለት እንዳለበት አወቅሁ። ይኸውም ማስረጃ የማጣትን ችግር፤ ማስረጃ ያለመኖሩ ማረጋጫ አድርገው መውሰዳቸው ነው። ሁለቱ ደግሞ የተለያዩ ነገሮች ናቸው። ጉዳዩን ግልፅ ለማድረግ ችግር የሆነው የአይሁድ ሃይማኖት ቀደም ብሎና በሌላ አቅጣጫ ወደኢትዮጵያ ለመግባቱ ምሁራኑ ማረጋገጫ ማግኘት አለመቻላቸው ነው። ይህ ሊሆን እንደማይችል ግን ማስረጃ አልነበራቸውም።

ስለዚህ አይሁዳውያኑ ወደ ኢትዮጵያ የገቡበትን መንገድ ምሁራን ከተስማሙበት በተለየ መልኩ ማካሄድ ከፍተኛ ጥናት የሚጠይቅ ቢሆንም አስተማማኝ መደምደሚያ ላይ የሚያደርስ መሆኑን አመንኩበት። ለዚህም አምልኮታቸው በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በምዕራባውያንና እስራኤላውያን ጎብኚዎች ከመበረዙ አስቀድሞ የነበረው የፈላሾች ጥንታዊ የአኗኗር ዘይቤ ላይ ያተኩሩ ፅሁፎችን ጠንቅቆ መረዳት አማራጭ እንደሌለው አውቃለሁ።

የሚገርመው ግን ስለፈላሾች የፃፉት ሰዎች በኢትዮጵያ ውስጥ በርካታ የአይሁድ ሕዝብ መኖሩን ስለሰሙ በፍጥነት ወደዚችው አገር በመንቀሳቀስ አይሁዶቹን ወደ ክርስትና እምነት ለመለወጥ የተጣደፉ አውሮፓውያን ክርስትና ሰባኪዎች ነበሩ። ከነዚህም መካከል አንዱ ማርቲን ፍላድ የተባለ ጀርመናዊ ነው። እርሱም በ1855 የክርስትናን እምነት በአይሁዶች መካከል ለማስፋፋት ከለንደን የተላከ ሲሆን፤ "የአቢሲኒያ ፈላሾች (The Falashas of Abyssinia)" የሚለው መጽሐፉም በ1869 ታትሞ ወጥቷል። የዚህን ያረጀ መጽሐፍ ኮፒ በብሪቲሽ ቤተመጻሕፍት ውስጥ አገኘሁ። "እንደጸሐፊው አባባል በኢትዮጵያ ውስጥ አይሁዶች ከነቢዩ ኤርምያስ ዘመን ጀምሮ (627 ቅድመ ልደተክርስቶስ) ምናልባትም ከንጉሥ ሰሎሞን ዘመን አንስቶ ይኖሩ

ነበር፡፡ ፍላድ ለዚህ አባባሉ በከፊል መሠረት አድርጎ የጠቀሳቸው የሚከተሉትን ነጥቦች ነው፡፡

> ፈላሻዎች ስለባቢሎናውያን አያውቁም፡ ወይም ደግሞ ከምርኮው ዘኋላም ሆነ በፊትም ስለተዘጋጀው የኢየሩሳሌም ታልሙድ አያውቁም፡ ስለ "ፑሪም" ከብረበዓላትና ስለቤተመቅደሱ በድጋሚ መታነጽ... የመሳሰሉትን በዘመናችን ያሉ አይሁዶች ስለሚያውቁት ሥነሥርዓት አያውቁም፡፡

በተጨማሪ ባደረግኩት ምርምርም ሐኑካህ የሚባል በዓል በአይሁዶች ዘንድ እንደሚከበር አወቅሁ፡፡ በ164 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ የተደነገገ በመሆኑ፣ በ70 ድ.ል.ክ በየመን ይኖር በነበረው የአይሁድ ማህበረሰብም ይከበር እንደነበር በእርግጠኝነት መናገር ይቻላል፡፡ በዚህ የተነሣ የፈላሾች ቅድመ አያቶች ከየመን ከመጡ አይሁዶች ነው የአይሁድን እምነት የተቀበሉት የሚለውን አባባል ተጠራጠርሁ፡፡ ይህን ግልጽ በሆነ አባባል ለማስቀመጥ ፈላሻዎች ይህን በዓል አለማወቃቸውና አለማክበራቸው ወሳኝ መደምደሚያ ያመላክተናል፡፡ ይኸውም ፈላሾች አሁን የሚከተሉትን እምነት የተቀበሉት ከ164 ቅድመ ልደተክርስቶስ በፊት መሆኑንና ሃይማኖታቸውም ከየመን የተገኘ ሳይሆን ሌላ ምንጭ ያለው መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው፡፡

ቀጥሎ ደግሞ "ፑሪም" የተባለውን በዓል ፈላሻዎች እንደማያውቁት ተገነዘብሁ፡፡ ይህ በዓል ከ2ኛው ቅድመ ልደተ ክርስቶስ በኋላ ሲከበር የቆየ ነው፡፡ ሆኖም በርካታ ተመራማሪዎች በዓሉ ከ425 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ አስቀድሞ መከበር መጀመሩን ይናገራሉ፡፡ ይህ ትኩረትን የሚስብ ጉዳይ ነው፡፡ ምክንያቱም እንደፍላድ አባባል ፈላሻዎች ከዓለማቀፉ የአይሁዳውያን እምነት የተገለሉት ከዚያ በፊት፣ ምናልባትም በ6ኛው ቅድመ ልደተ ክርስቶስ ነው፡፡

እንግዲህ ከክርስቶስ ልደት በፊት 500 ዓመታት ማለት ከንጉሥ ሰሎሞን በኋላ 400 ዓመታት ከሆነ፣ የታሪክ ማስረጃዎችና የአቢሲኒያውያን አፈታሪክ እየተቀራረቡ ነው ማለት ነው፡፡ ስለሆነም ፈላሻዎች አይሁድነት በዘመነ ኦሪት ወደ ኢትዮጵያ እንደገባ የሚናገሩትና ከብረ ነገሥትም የዘገበው ታሪክ ወደ እውነትነት እያመዘነ መሆኑን ተመለከትኩ፡፡ ይህ እውነት ከሆነ ደግሞ የታቦቱ በቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን ወደኢትዮጵያ የመወሰድ አፈታሪክ በጥሞና ሊታሰብበት እንደሚገባ ተረዳሁ፡፡

ይህን የሚያጠናክርልኝ ሌላ ተጨማሪ መረጃ ደግሞ አገኘሁ፡፡ ሄንሪ አሮን ስተርን የተባለ የክርስትና እምነትን የተቀበለ ጀርመናዊ አይሁድ ከፍላድ ጋር በኢትዮጵያ በተዘዋወረበት ወቅት የተመለከተውን "በአቢሲኒያ በፈላሻዎች መካከል ያደረግኩት ጉብኝት" (Wanderings among the Falashas in Abyssinia) በሚል ርእስ በ1862 ያሳተመው መጽሐፍ አለ፡፡ 300 ገፆች አሉት፡፡ ጸሐፊው ተዘዋውሮ ጥናት ያደረገበት ሕዝብ ባሕልና ወግ አክብሮት የሌለው ትእቢተኛ፣ ሕሊና ቢስና፣ ወላዋይ በመሆኑ የጻፈውን መጽሐፍ አንብቦ መጨረስ ትእግስቱን የሚፈታተን ሆኖ በማግኘቴ ወደማስቀመጡ ቲዳርሺ ነበር፡፡

እንደአጋጣሚ ግን በገጽ 188 ላይ አንድ ትኩረትን የሚስብ ነገር ተመለከትኩ፡፡ ስተርን ፈላሻዎች ከሌላው ጎሣ ጋር በጋብቻ እንደማይ ተሳሰሩና...የሙሴ ሕግን የሚፈጽሙ መሆናቸውን ይገልጻል፡፡ ቀጥሎም እንዲህ ይላል፡፡

> በመካከለኛው አፍሪካ የአይሁድ መስዋያ ቦታና መሥዋዕት ይኖራል ብሎ ማሰብ እንግዳ ይሆናል፡፡ ሆኖም ከእያንዳንዱ ቤት በስተጀርባ የአምልኮት ቦታ የሆነ ትንሽ ጓሮ አለ፡፡ በዚያም መስዋዕቱ ይታረዳል፡፡ ሌሎችም የመሥዋዕት ሥርዓቶች ይካሄዳሉ፡፡

ምንም እንኳን ስለአይሁድ እምነት ያለኝ እውቀት የተወሰነ ቢሆንም፣ በርግጠኛነት የማውቀው አንድ ነገር ግን አለ፡፡ ይኸውም በየትኛውም የዓለም ክፍል የሚኖር ዘመናዊ አይሁድ የእንስሳት መስዋእት እንደማያደርግ ነው፡፡ አይሁዶች ከተቀሩት የእምነት ወገኖቻቸው ጋር የነበራቸው ግንኙነት አስቀድሞ የተቋረጠ መሆኑና ይህም ሥርዓት በያዝነው ዘመንም ይኑር አይኑር ባላውቅም ከአንድ መቶ ሰላሣ ዓመታት በፊት ግን ተንሠራፍቶ እንደነበረ ከስተርን ገለጻ እንረዳለን፡፡

እንደተረዳሁት በዘመነ ኦሪት ለእግዚአብሔር የሚቀርብ መሥዋዕት በምእመናኑም ሆነ በቀሳውስቱ ያለልዩነት መስዋያ ባለበት በማናቸውም ቦታ ይደረግ ነበር፡፡ ይህ ሁኔታ ግን ዕብራውያን ከግብጽ ከወጡበት ከ1250 ቅድመ ልደተክርስቶስ ጀምሮ ቀርቷል፡፡ በኋላም በሲና በረሃ በተንከራተቱባቸው ዘመናት ሁሉ የቃል ኪዳኑን ታቦት በድንኳን ያኖሩ ነበር፡፡ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለእግዚአብሔር የሚቀርብ ማናቸውም መሥዋዕት በየቦታው መሆኑ ቀርቶ በምትኩ በቃል ኪዳኑ ታቦት ድንኳን ደጃፍ ላይ እንዲደረግና ይህንንም አዲስ ሕግ የጣሰ ሰው ከአገር በመባረር እንዲቀጣ ተደንግጓል፡፡

> ከእስራኤል ቤት በመካከላቸውም ከሚኖሩ እንግዶች ማናቸውም ሰው የሚቃጠል መሥዋዕት ወይም ሌላ መሥዋዕት ቢያቀርብ፥ ለእግዚአብሔር ይሰዋ ዘንድ ወደ መገናኛው ድንኳን ደጃፍ ባያመጣው፥ ያ ሰው ከሕዝቡ ተለይቶ ይጥፋ፡፡

ከዚህ ጥቅስ የተረዳሁት ነገር ቢኖር በማናቸውም በተበታተነ ሁኔታ የሚደረግ መሥዋዕትን የሚያግድ ሳይሆን፣ አንድ የተደነገገበት ቦታ እስካለ ድረስ መሥዋዕት ሁሉ በዚያ ቦታ ላይ እንዲደረግ የሚያዝ መሆኑን ነው፡፡ ዕብራውያን በረሃ በነበሩባቸው ዘመናት የቃልኪዳኑ ታቦት ማረፊያ ድንኳን እንደማዕከላዊ ቦታ ይወሰድ ነበር፡፡ በኋላ ግን በግምት ከ1200 እስከ 1000 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ በእስራኤል ውስጥ ሺሎህ የተባለ ቦታ ብሔራዊ የመስዋያ ማዕከል ሆነ፡፡ አልፎ አልፎ ግን የፖለቲካ ዓመጽ ሲከሰት የሺሎህ ማዕከልነት ቀርቶ ሁሉም በየሰበካው ይሰዋ ነበር፡፡

በ950ዎቹ ቅድመ ልደተክርስቶስ የሰሎሞን ቤተ መቅደስ በኢየሩሳሌም በታነጸበት ጊዜ የሺሎህ ብሔራዊ ማዕከልነት ቀረ፡፡ ሆኖም

ከኢየሩሳሌም ርቀው የሚኖሩ አይሁዶች በየአካባቢያቸው ይሰዉ እንደነበር መረጃዎች ይጠቁማሉ፡፡ ከ640-609 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ ንጉሥ ኢዮስያስ ከነገሠበት ዘመን ጀምሮ ነው ማናቸውም መሥዋዕት ከኢየሩሳሌም መቅደስ ውጪ እንዳይካሄድ የተከለከለው፡፡

ይህ ሕግ በጽኑ ሰለተከበረ የናቡከደነፆር ሠራዊት ቤተመቅደሱን በ587 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ ካወደመ ከብዙ ዓመታት በኋላም እንኳን አይሁዶች በየአካባቢያቸው መሥዋዕት አላደረጉም፡፡ ምክንያቱም ብሔራዊና ማእከላዊ የአምልኮ ስፍራ ሲጠፋ እንደድሮው በየአካባቢው መሥዋዕት የማቅረብ ባሕልም የተተወ ይመስላል፡፡

እስራኤላውያን ከባቢሎን ምርኮ ተመልሰው በኢየሩሳሌም ሁለተኛውን መቅደስ ከሠሩም በኋላ እንደገና መሥዋዕት ያቀርቡ የነበረው በዚሁ መቅደስ ግቢና አካባቢ ብቻ ነበር፡፡ ይህ የተማከለ የመሥዋዕት ሥርዓት ከ520 ቅ.ል.ክ አንስቶ እስከ 70 ድ.ል.ክ ሲደረግ ቆየ፡፡ ሆኖም በዚያኑ ዓመት የሮማው ንጉሠ ነገሥት ቤተመቅደሱን ሙሉ በሙሉ አወደመው፡፡

ከዚያ በኋላ ሦስተኛ ቤተመቅደስ አልተሠራም፡፡ ይህ ቤተመቅደስ ይሠራል ተብሎ የሚጠበቀው አይሁዶች የሚጠብቁት መሲህ ሲመጣ ነው፡፡ ስለሆነም ከ70 ድ.ል.ክ ጀምሮ በአይሁዶች ዘንድ መሥዋዕቱ ቀርቷል፡፡ ይህን ያላስቀሩት ፈላሻዎች ብቻ ናቸው፡፡

በቀጣይ ባደረግኩት ጥናትም አብዛኛዎቹ ፈላሻዎች በአሁኑ ዘመን ሳይቀር የመሥዋዕት ሥርዓታቸውን እንደሚያካሂዱ ለማረጋገጥ ችያለሁ፡፡ እነዚህን ሁሉ መረጃዎች ከተመለከትኩ በኋላም ማስታወሻዬ ላይ የሚከተለውን አሠፈርሁ፡፡

መላምት የፈላሾዎች ቅድመአያቶች የአይሁድን እምነት የተቀበሉበት ዘመን በእስራኤል የተማከለ የመሥዋዕት ሥርዓት ከመደንገጉ በፊት እንደሆነና ይህም የሚያመለክተው ከንጉሥ ኢዮስያስ አገዛዝ በፊት፣ ማለትም ከክርስቶስ ልደት በፊት 700 ዓመታት ወይም ከዚህ በፊት መሆኑን ነው::

የሰሎሞን ቤተመቅደስ ከተሠራ በኋላ (ቅድመ ልደተ ክርስቶስ በ900ዎቹ አጋማሽ)፣ ሆኖም ከኢዮስያስ በፊት (ቅድመ ልደተ ክርስቶስ በ600ዎቹ አጋማሽ) መካከል ባለው ዘመን አንድ የአይሁድ ቡድን ከእስራኤል ፈልሶ ወደኢትዮጵያ ምድር በመምጣት ሠፈረ:: ከዚያም አይሁዳውያኑ በሠፈሩበት ሥፍራ ሁሉ ቤተ አምልኮዎችና በእግዚአብሔር መሥዋዕት ማቅረቢያ የመሠዊያ ቦታዎችን በመሥራት፣ ቀስ በቀስም የአካባቢውን ነዋሪዎች የአይሁድን እምነት እንዲቀበሉ አደረጉ:: በመጀመሪያ ምናልባት ከአገራቸው ጋር ግንኙነት ነበራቸው:: ሆኖም ሁለቱም መራራቅ የተነሣ ግንኙነታቸው እየተዳከመ ሄዶ በመጨረሻም ሙሉ በሙሉ ተቋረጠ ብሎ መገመት ይቻላል:: በዚህም የተነሣ በአይሁዱ ዓለም ውስጥ የተከሰተው የእምነት ሥርዓት ለውጥ ወደነሱ ሳይደርስ ቀርቷል:: ይህም ፈላሻዎች የመሥዋዕቱን ሥርዓት ያልተዉ ብቸኛ አይሁዶች መሆናቸውን የሚያብራራ ሲሆን በዱር መጫ ተጠብቀው እንደሚኖሩ ነፍሳት በዘመናት ድር ተጠቅልለው ካንድ ሥፍራ ሳይንቀሳቀሱ ግንኙነታቸው ተቋርጦ የኖሩት መጀመሪያ ቤተመቅደስ የቀበረከተላቸውን የአይሁድ እምነት በመከተል የተቀመጡ ናቸው:: ዋናው ጥያቄ ግን በ10ኛውና በ7ኛው ቅ.ል.ክ መካከል ይህ የአይሁድ ቡድን ከእስራኤል ወደ ኢትዮጵያ ለመሰደድ ምን አነሳሳው? የሚለው ነው:: የዚህ ረጅምና ታሪካዊ ጉዞስ መንስኤው ምን ይሆን?

ከብረ ነገሥት ላይ እንደሰፈረው ከሆነ ቀዳማዊ ምኒልክ ወደአገሩ ሲመለስ የእስራኤል የበኩር ልጆች አንዳጀቡትና ከእነርሱም ጋር የቃል ኪዳኑን ታቦት በድብቅ ይዘው እንደመጡ ነው::

አዝጋሚ ውድቀት

ክብረ ነገሥት ስለፈላሾች ወደኢትዮጵያ መምጣት የሚናገረው እውነት ከሆነ የአይሁድ እምነት በአገሪቱ ከእሁ ይልቅ በቀድሞ ዘመን ከፍተኛ ከበሬታን አግኝቶ እንደነበረ የሚያረጋግጥ መረጃ ከታሪካዊ ግሀደሮች ማግኘት እንደምችል ገመትሁ፡፡ የጉዳዩ ቀዳማዊ ምኒልክን ከመሰለ ታላቅ ሰው ጋር መዛመድም ተአማኒነቱን አጉልቶ አሳየኝ፡፡ የጥንት ወዳጄ ሪቻርድ ፓንክረስት ለዚህ ምርምር የሚረዳኝ ቁምነገር በአንድ ወቅት አጫውተውኝ እንደነበርም ትዝ አለኝ፡፡ በ1983 ፈላሾች በአንድ ወቅት ኃያል የነበሩና የራሳቸው ነገሥታት የነበሯቸው መሆናቸውን አጫውተውኛል፡፡

ስለዚህ ወደአዲስ አበባ ደውዬ ስለፈላሻዎች መዳከምና ብሎም መውደቅ የሚያስረዱ ምንጮችካሉ እንዲጠቁሙኝ ጠየቅኳቸው፡፡

እርሳቸውም ቀደም ሲል በመጠኑም ቢሆን የማውቀውን (የዓባይን ምንጭ ለማግኘት የተደረገ ጉዞ፤ ከ1768 እስከ 1773) "Travels to Discover the Source of the Nile in the Years 1768-!773"የሚለውን በስኮትላንዱ ተወላጅ በጀምስ ብሩስ የተጻፈውን መጽሐፍ ፈልጌ እንዳነብ ጠቆሙኝ፡፡ ከዚህም በተጨማሪ ከመካከለኛው ዘመን ጀምሮ በተለያዩ የኢትዮጵያ ነገሥታት ዘመን እየተጻፉ ተሰብስበው የተጠረዙትን የነገሥታት ዜና መዋዕል መመልከት እንዳለብኝ ነገሩኝ፡፡ "እነዚህ መጻሕፍት በክርስቲያኖችና በአይሁዶች መካከል ስለተካሄዱት በርካታ ግጭቶችና ጦርነቶች ስለዘገቡ ሊጠቅሙ ይችሉ ይሆናል፡፡ ከዚህ ሌላ የምትፈልጋቸውን ዓይነት መረጃዎች ከየት ልታገኝ እንደምትችል አላውቅም፡፡ ምክንያቱም ከብሩስ በፊት ስለፈላሾች በጥልቅ የተጻፈ ነገር የለምና" አሉኝ፡፡

እንደደረስኩበት የኪናይርዱ ጀምስ ብሩስ በቀላሉ ሊረዱት የማይችሉት ድብቅ ሰው ነበር፡፡ ከከፍተኛ የሃይማኖት መሪዎችና ከበርቱ ቤተሰብ የተወለደ በመሆኑ ዕድሜ ልኩን በዓለም ዙሪያ ሊያንሸራሽረው የሚችል ሀብት ወርሶ ነበር፡፡ በመጀመሪያ ወደ መሀል ኢትዮጵያ ደጋማ ምድር እንዲጓዝ የገፋፋው ይህ የሽርሽር ፍላጎቱ ሳይሆን አይቀርም ብዬ አሰብኩ ነበር፡፡ ፈላሾችን በተመለከተ የጻፋቸው ጽሑፎችን በተመለከትኩ ጊዜ ግን ለነዚህ ሕዝቦች የሰጠው

ልዩ ትኩረት እንደአንድ ተራ ተግባር የሚያስቆጥረው ሆኖ አላገኘሁትም። ስለአቢሲኒያ አይሁዶች እምነት፣ ባሕልና ታሪካዊ አመጣጥ የረጅም ዓመታት ጥናት አካሂጃለሁ። የእድሜ ባለፀጋችንና የሃይማኖት አባቶችን በማነጋገርም ከታሪክ አይታ ፊት ሊጠፉ ይችሉ የነበሩ ጥንታዊ የሆኑ የአይሁዶችን ወጎችና ልማዶችን ዘግቦ ለትውልድ አስተላልፏል።

ዘግቦ ካስተላለፋቸው መካከል ኢዛና የተባለው የአክሱም ንጉሥ፣ ፍሬምናጦስ ከተባለው ሶርያዊ ወጣት ጋር ሲተዋወቅ መዝሙረ ዳዊትን ያነብ እንደነበር የሚያወሳ አለ። በዚሁ ወጣት አማካይነት የክርስትናን እምነት መቀበሉ በዚሁ መፅሃፍ ተወስቷል። እንደ ብሩስ አባባል ከሆነ የዚህ ንጉሥ የብሉይ ኪዳን መጽሐፍ ማንበብ የሚያመለክተው በዚያን ዘመን የአይሁድ እምነት በኢትዮጵያ ውስጥ በስፋት መሰራጨቱን ሲሆን ዘመኑም ድ.ል.ክ የ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ነበር።

እስከአሁን ካለኝ የፈላሾች ባሕል ግንዛቤ አኳያ ለዚህ አባባል አመኔታዬን በደስታ ለመስጠት ችያለሁ። የፈላሾች የደም መሥዋዕት ማቅረብ ቢያንስ ፍሬምናጦስ የክርስትናን እምነት መስበክ ከመጀመሩ አንድ ሺህ ዓመት በፊት ለመኖሩ በማስረጃነት ይጠቀሳል።

ከዚህ በተጨማሪ ሌላ መረጃም አገኘሁ። ይኸውም በጀኔራል ናፒየር የተመራው የብሪቲሽ ጦር የመቅደላን ምሽግ በኃይል ደምስሶ ከገባ በኋላ ዘርፎ ወደአገሩ ከወሰዳቸው ውድ ከሆኑ የኢትዮጵያ መጻሕፍት መካከል "የጥንት ነገሥታት ታሪክና የዘር ግንድ" በተባለው መጽሐፍ ውስጥ፣ የክርስትና እምነት ወደ አቢሲኒያ የገባው በ331 ድ.ል.ክ በአቡነ ሰላማ (በቀድሞ ስማቸው ፍሩሜንጦስ ወይም ፍሬምናጦስ) አማካይነት ነው። በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ ነገሥታት በአክሱም ይነግሡ ነበር። የክርስትና እምነት ወደኢትዮጵያ ከመግባቱ በፊት ከነዋሪው ሕዝብ ግማሹ አይሁድ ሲሆን ሕጉንም ያከብር ነበር። ከፊሎቹ ደግሞ ዘንዶ (ደራጉንን) ያመልኩ ነበር የሚል ይገኛል።

ይህ "የደራጉን"ም ሆነ የሌሎች ባዕድ አምልኮዎቹ ጉዳይ ትኩረትን የሚስብ ነጥብ ነው። ለምን ቢባል የአይሁድ እምነት ባለፉት ዘመናት ሙሉ በሙሉ የመንግሥት ሃይማኖት አለመሆኑንና ፈላሾችም በሌሎች ቦታዎች እንደሚገኙት አይሁዶች ሁሉ አጠገባቸው ከሚኖሩት አሕዛብ ጋር በሰላም አብሮ መኖርን መቀበላቸውን የሚያመለክት በመሆኑ ነው። ነገር ግን ቆይቶ በአገሪቱ ውስጥ ኃይልን ጭምር በመጠቀም ሐዋርያዊ ተልእኮ የሚያስፈጽም የክርስትና እምነት በገባ ጊዜና የአክሱም ንጉሥም የክርስትና እምነት በተቀበለ ጊዜ ከአይሁዶች ጋር የከረረ ትግል መጀመሩ የማይቀር ነበር። ለዚህም አባባል ትክክለኛነት የስኮትላንዱ ተጓዥ ጀምስ ብሩስ የሚከተለውን ዘግቧል።

> የክርስትና እምነት በኢትዮጵያ መስበክ በጀመረበት ዘመን ፈላሻዎች ኃያል ነበሩ። የክርስትና እምነት መቀበልንም እንደ መናፍቅነት ይቆጥሩት ነበር። በመሆኑም ከራሳቸው ከይሁዳ ነገድ የሰሎሞን እና የምኒልክ ዘር የሆነ ልዑልን ገዢያቸው እንዲሆን አወጁ...ይህም ልዑል የቅድመአያቶቹን ሃይማኖት አላስደፍርም አለ።
>
> ክርስቲያኖቹም በበኩላቸው መሪያችን ከሰሎሞን ዘር የመጣ ንጉሥ ነው ስለሚሉ ነገሩ ወደ ግጭት ማምራቱ አይቀሬ ነበር። ግጭቱም ሲከሰት ሃይማኖታዊ ይዘቱን ሠውሮ በዓለማዊ መልኩ ተንፀባርቋል።
>
> ምንም እንኳን በሃይማኖት ልዩነት ደም ባይፋሰሱም፣ በሥልጣን ፉክክሩና በተደበቀ ፍላጎት የተነሣ አያሌ ውጊያዎች በእነዚህ ወገኖች መካከል ተደርገዋል።

ብሩስም ሆነ የታሪክ መጻሕፍት ስለነዚህ አያሌ ውጊያዎች በተጨማሪ ባያብራሩም፣ ካሌብ የተባለ የአክሱም ክርስቲያን ንጉሥ በ6ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ድ.ል.ክ ብዙ ሠራዊት አሰልፎ ቀይ ባሕርን ተሻግሮ የመንን ይገዛ የነበረውን የአይሁድ ንጉሥ መውጋቱን ያወሣሉ።

ይህ በአረቢያ ምድር የተካሄደው ጦርነት ራሱ በኢትዮጵያ ውስጥ በአይሁዶችና በክርስቲያኖች መካከል ያለው ግጭት ከፍተኛ ደረጃ መድረሱን ያመለክት ይሆን? ስል ራሴን ጠየቅሁ። የክብረነገሥት ታሪክም ቢሆን ይህን ሁኔታ ዘግቧል። በክብረነገስት ውስጥ እንደተገለፀው ንጉሥ ካሌብ ሁለት ልጆች ሲኖሩት፣ እነሱም "እስራኤል" እና "ገብረመስቀል" ይባሉ ነበር። የአይሁዱ ወገን በእስራኤል ሲወከል፣ የክርስቲያኑ ወገን ደግሞ በገብረመስቀል መወከላቸውን ጠቅሷል። ፈላሾችም ራሳቸውን ፈፅሞ ፈላሻ አይሉም። "ቤተእስራኤል" እንጂ። እንደተረዳሁትም በሁለቱ ወገኖች መካከል ግጭት ተካሂዶ ነበር።

ክብረ ነገስት እንደሚለው ከዚህ ውጊያ በኋላ እግዚአብሔር ገብረመስቀልን ከጽዮን እና ከሠረገላው ማንን ትመርጣለህ? ብሎ ይጠይቀውና ጽዮንን እንዲመርጥ ያደርገዋል። በአባቱም ዙፋን ላይ እንዲነግሥ ይሆናል። እግዚአብሔር እስራኤልን ሠረገላውን እንዲመርጥ ያደርገዋል። በምሥጢርም ይነግሣል። ፊት ለፊትም አይታይም።

> በዚህ መልኩ ክብረ ነገሥት በመቀጠልም ይደመድማል
>
> የአይሁድ መንግሥት ያከትማል። የገብረመስቀልንም መንግሥት በግርማ ሞገስ በዓለም ካሉት ሌሎች ነገሥታት ሁሉ ከፍ ከፍ ያደርገዋል። ይኸውም በታላቋ ጽዮንና በቃልኪዳኑ ታቦት የተነሣ ነው።

ከዚህ የምንረዳው ያለጥርጥር በአዲሱ የክርስትና ሃይማኖትና በቆየው የአይሁድ እምነት መካከል ግጭት መፈጠሩንና ክርስቲያኖቹም በአሸናፊነት የበላይነታቸውን ሲያረጋግጡ፣ አይሁዶች ደግሞ ተሸንፈው በምሥጢራዊ ቦታዎች እንደሚኖሩ ነው።

ከዚህ በተጨማሪ የቃል ኪዳኑ ታቦት፣ "ጽዮን"፣ የሥልጣን ትግሉ ማእከል ሆና እንደተገኘችና ክርስቲያኖችም ከአይሁዶቹ እጅ መንጭቀው እንደወሰዷት፣ አይሁዶቹም በቀረበላቸው ሁለተኛ አማራጭ "በሠረገላው" ተደስተው መቀመጥ እንዳለባቸው ይገልጻል።

ምርምሬን በቀጠልኩበት ጊዜ የተረዳሁት ነገር ግን ፈላሻዎች በዚህ የተነሣ ተዝናንተው አለመቀመጣቸውንና እጅግ የከረረና የተራዘመ ጦርነት በማድረግ በክርስቲያኖች ላይ አምጸው እንደነበር ነው።

ስለዚህ ጉዳይ ማስረጃ ያገኘሁት ራሱን ከዳን ነገድ ነኝ ከሚል ኤልዳድ ሐዳኒ ከተባለ የ9ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ተጓዥ ሰው ነው። በ833 ድ.ል.ክ ጽፎት በሰፈው በተሠራጨ ደብዳቤ ውስጥ የዳን ነገዶችና ሌሎች ሦስት ጎሣዎች በኢትዮጵያ ይኖሩ እንደነበር ገልፆ ከክርስቲያን ገርዎች ጋር በማይታረቅ ትራኔ ውስጥ እንደገቡና እስከዚያን ጊዜ ድረስም ከክርስቲያኖች ጋር ውጊያ ላይ እንደነበሩ ይናገራል።

በርሱ አባባል አይሁዶቹ ወደ ኢትዮጵያ የፈለሱት በ931 ቅድመ ልደተ ክርስቶስ፣ "የይሁዳና የእስራኤል መንግሥታት ተብለው ለሁለት ከተከፈሉ ከጥቂት ጊዜ በኋላ ነው። ስለሆነም ከዚህ ዘመን በኋላ የተመሠረቱትን እንደ ፑሪምና ሐኑካህ ያሉትን በዓላት አያከብሩም። ደግሞም ረቢ ተብለው የሚጠሩት ከ2ኛው መቅደስ መታነፅ በኋላ የተሠየሙ የሃይማኖት መንፈሳዊ መሪዎችም የሏቸውም" ብሏል።

የተጠቀሱትን በዓላት አለማክበራቸውና ረቢ እንደሌላቸው እኔም ደርሼበት ነበር። የፈላሾቹ መንፈሳዊ መሪ ካህን ተብሎ ሲጠራ፣ ይህም ቃል ኮሀን ከተባለው ዕብራዊ ቃል የተወረሰ ነው። ትርጓሜውም ቄስ ማለት ሲሆን፣ ዕድሜውም ከመጀመሪያው ቤተመቅደስ ዘመን ጋር የተያያዘ ነው።

የኤልዳድ ደብዳቤ በ9ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አጋማሽ ድ.ል.ክ የነበረውን የአይሁዶችና ክርስቲያኖች የኃይል ሚዛን በሚገባ የተመለከተ ሲሆን፣ በዘመኑ የነበረውን የአይሁዶች የመኖጋት ብቃትም ይገልፃል።

> እንደምድር ሕሸዋ የበዙ ቢሆኑ ሰንደቅ ዓላማቸውም ነጭ ሆኖ በላዩ ላይ በጥቁር "እስራኤል ሆይ ስማ! ጌታችን የሆነው እግዚአብሔር አንድ ነው" ይላል። በጦርነትም ወቅት የሚዘምሩት ይህንኑ ስንኝ ነው። በውጊያም ወቅት ፈጽሞ አይሸሹም። መሸሽ ውርደት ነው። ከመሸሽም ወጣትም ቢሆኑ መሞት ይሻላል ባይ ናቸው።

በርግጥም በዚያኑ ወቅት ክርስቲያናዊው የአክሱም ሰሎሞናዊ ሥርወ መንግሥት ተገረሰሰ። ከበፊቱ ምርምሬ እንደተረዳሁት ይህ የሆነው በኃይለኛይቷ የአይሁድ ንግሥት ጉዲት (ዮዲት/ይሁዲት) ነበር። በደም አፍሳሽነቱ የታወቀው የጉዲት አገዛዝ ግን ብዙም ሳይቆይ በዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ተተካ። የዛጉዌ ነገሥታት በስተመጀመሪያ አይሁዶች የነበሩ ቢሆኑም፣ ቀስ በቀስ የክርስትናን እምነት ተቀበሉ። ከንጉሥ ላሊበላ ሞት ሃምሣ ዓመታት በኋላም ሥርወ መንግሥታቸውን ሰሎሞናዊ ግንድ አለኝ ለሚል ንጉሥ በፈቃዳቸው አስረከቡ።

ምርምሬን በቀጥል ፈላሾችን የሚመለከት ተጨማሪ መረጃ አገኘሁ። በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በስፋት በመጓዙ የሚታወቀው

ስፓኙ ነጋዴ ቤንጃሚን ፈላሾች በየተራራዎቹ ከተሞችና አብያተ መንግሥታት እንደነበሩዋቸው ብቻ ሳይሆን፣ "የገዥዎችንም ቀንበር ሳይቀበሉ መኖራቸውን" ጽፏል።

አይሁዳዊው ተጓዥ የፌሬራው ኤሊያህ በበኩሉ በ15ኛው መቶ ክፍለዘመን ከኢትዮጵያ የመጣ ፈላሻ ወጣት በኢየሩሳሌም ባገኘ ጊዜ አይሁዳውያን "እምነታቸውንና ነፃነታቸውን ለማስከበር በኢትዮጵያ ከፍተኛ ተራራማ ቦታዎች መሽገው የኢትዮጵያ ክርስቲያን ገዥዎችን እንደሚዋጉ አጫውቶኛል" ሲል ጽፏል።

ከአንድ መቶ ዓመታት ብኋላም የአቪዬዶው ጆሰፍ አቡን፣ ፈላሾች በደጋማው ክፍል ተጠናክረው ይኖሩ እንደነበርና ብዙ መሬትም ከክርስቲያኑ ሕዝብ አስለቅቀው እንደነበር ጽፈዋል።

ሆኖም አቡኑ ተሳስተዋል። ምክንያቱም በወቅቱ ፈላሻዎች በከባድ ጥቃት ሥር ከመሆናቸውም ባሻገር ጭፍጨፋም እየተካሄደባቸው ነበር። ከ1563-1594 የነገሠው አፄ ሠርፀ ድንግል በፈላሻዎች ላይ የአሥራ ሰባት ዓመታት ሃይማኖታዊ ጦርነትን አካሂዶ ነበር።

ከሰሜን ተራሮች በስተምዕራብ እስከተከዜ በስተደቡብ በተደረገው ጦርነት ፈላሾች በጀግንነት ተዋግተዋል። ይህንም የሠርፀ ድንግል ዜና መዋዕል ፀሐፊ ሳይቀር በአድናቆት ዘግቦታል። የአይሁድ ሴቶች ቡድን ተማርከው ለንጉሡ ሰዎች ላለማደር ከገደል አፋፍ ላይ "አዶናይ (እግዚአብሔር) እርዳን" በማለት ተፈጥፍጧል ይላል።

ይሁንና በመጨረሻ የፈላሻዎቹ ንጉሥ ተማረከ። ከሞት ሊተርፍ የሚችለው የድንግል ማርያምን ስም ጠርቶ ይቅርታ ሲጠይቅ ብቻ መሆኑ በተነገረው ጊዜ መሞቱን እንደሚመርጥ በመወሰኑ የንጉሡ የጦር አበጋዝ የነበረው ዮናኤል አንገቱን በሰይፍ ቀላው።

ሱስንዮስ ከነገሡ፣ ማለትም ከ1607 በኋላም ግን በፈላሾች ላይ የተጠናከረ የዘር ማጥፋት እልቂት ተፈጽሟል። በስተመጨረሻም ለሰላሣ ዓመታት የቆየ ጭፍጨፋ ከተካሄደባቸውና ልጆቻቸው በባርነት ከተሸጡ በኋላ ፈላሾች ከሞትና ከክርስትና እንዲመርጡ በመደረጋቸው ሃይማኖታቸውን ቀይረው በዕለተ ሰንበታቸው (ቅዳሜ) ሳይቀር እንዲያርሱ መገደዳቸውን ጆምስ ብሩስ ዘግቧል።

በዚህ ዓይነት የኢትዮጵያ አይሁዶች ወዳለመታወቅ ደረጃ ደረሱ። በቁጥርም ቢሆን በ1600ዎቹ መጀመሪያ የፈላሾች ብዛት ወደ ግማሽ ሚሊዮን ይደርስ ነበር። ከ300 ዓመታት በኋላ፣ ማለትም በ19ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ይህ ቁጥር ወደ 150 ሺህ መውረዱን የአይሁዱ ምሁር ዮሴፍ ሃሌቪ ገልፆአል። በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ ሩብ ደግሞ ይኸ ቁጥር ወደ 50 ሺህ አሽቆለቆለ። በ1984 በተከሰተው ድርቅ ወቅት ቁጥራቸው ወደ 28 ሺህ ወርዷል።

ከንባቤ እንደተረዳሁት የፈላሾች የመከላከል አቅም የተሰበረው በንጉሥ ሱስንዮስ ዘመነ መንግሥት፣ ማለትም በ17ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ላይ ነው። ከዚያ በፊት ግን ፈላሻዎች ከፍተኛ የሕዝብ ብዛት ያላቸው፣ ኃይለኞችና የራሳቸው ነገሥታትና መንግሥት የነበራቸው ናቸው።

እንግዲህ ይህ የታሪክ መረጃ ፈላሾች የደረሰባቸውን ጥቃት መንሥኤ፣ የአይሁድ እምነት በአገሪቱ አግኝቶት የነበረውን ከበሬታና ድጋፍ፣ እንዲሁም ከክርስትና እምነት መምጣት በኋላ ያጋጠመውን ፈተናና ውድቀት በግልጽ ለማሳየት ያስችላል፡፡

"የተመኙት ሲገኝ "

እነዚህ ማስረጃዎች ሁሉ የአይሁድ እምነት ወደ ኢትዮጵያ የገባው ከክርስትና እምነት ብዙ ዓመታት አስቀድሞ መሆኑን የሚያጠናክሩ ናቸው፡፡ በተመሳሳይ ሁኔታ ቀዳማዊ ምኒልክ የቃል ኪዳኑን ታቦት ይዞ መምጣትም ማሕበራዊ መሠረት ያለው መሆኑን ያረጋግጣል፡፡ የተገነዘብኩትን ለማጠቃለል ያህል፥

- የፈላሾች የደም መሥዋት ማቅረብና ሌሎች ሃይማኖታዊ ሥርዓቶቻቸው ተደማምረው የኢትዮጵያ አይሁዶች ከደቡብ ዐረቢያ (ከየመን) ፈለሱ የሚለውን የምሁራን እምነት ትልቅ የጥያቄ ምልክት ውስጥ የሚከት ነው፡፡ በተቃራኒው መረጃዎች በተጠናከረ መልኩ የአይሁድ እምነት ወደ ኢትዮጵያ የገባው የመጀመሪያው የሰሎሞን ቤተመቅደስ በታነፀበት ወቅት ቢሆንም ከኢየሩሳሌም ጋር የነበራቸው ቁርኝት የተቋረጠ መሆኑን ያስረዳሉ፡፡ ስለሆነም የአይሁድ እምነት ወደአፍሪካ ምድር እንዴት ዘልቆ እንደገባ በጥሩ ሁኔታ የገለፀው ክብረ ነገሥት በቀላሉ የማይገፋና ተደናውም ጥብቅ እንደሆነ ነው የምንረዳው፡፡ ከዚህ አኳያ ኢትዮጵያ አለኝ ስለምትለው ታቦት ጉዳይ ልዩ ትኩረት መስጠት እንዳለብኝ ተገነዘብኩ፡፡
- ክርስትና በ4ኛው ምዕተዓመት ድ.ል.ክ ወደኢትዮጵያ ከመግባቱ በፊት የአይሁድ እምነት ለመኖሩ ግልፅ መረጃ አለ፡፡ በሁለቱ ሃይማኖቶች መካከል የሞት ሽረት ትግል ተካሂዶ ክርስቲያኖች በድል አድራጊነት ስለተወጡ ለአይሁዶች ከአምላክ የተበረከተላቸውን የቃል ኪዳን ታቦት ማርከው የራሳቸው አደረጉት፡፡ ቀስ በቀስም ከክርስቲያናዊው ሥነ ሥርዓት ጋር አቀናጅተው አዲስ መልክ ሰጥተውታል፡፡ ማብራሪያውም ሊቀርብ የሚችለው በዚህ መልኩ ይመስለኛል፡፡ አለበለዚያ ከክርስቲያኑ ዓለም የተለየና የብሉይ ኪዳኑን የቃል ኪዳን ታቦት ከአዲስ ኪዳን ጋር የሚያጣምር ልዩ ዓይነት ክርስትና የሚያራምድ ያስመስለዋል፡፡ ስለሆነም ለግንዛቤ የሚያስቸግር እንዳይሆን ይሠጋል፡፡
- አምሳያ የተባለው የቃል ኪዳኑን ታቦት ሳይሆን በውስጡ የሚቀመጡትን ከድንጋይ ወይም ከእንጨት የተሠሩ ጽላቶችን ይወክላል፡፡ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ እብያተ ክርስቲያናት ውስጥ የሚቀመጡት ታቦታት የዚሁ ጽላት አምሣያ ናቸው፡፡ በኢትዮጵያውያን አማኞች ዘንድም እጅግ የሚከበሩና የሚፈሩ ናቸው፡፡
- በርግጥ አሁንም ግልፅ ያልሆኑ ጉዳዮች አሉ፡፡ የመጀመሪያው የንግሥተ ሳባ ኢትዮጵያዊ መሆን ወይም አለመሆን ሲሆን፣ ሌላው ደግሞ በሰሎሞን ዘመን ኢትዮጵያ ከእስራኤል ጋር ግንኙነት ለመመስረት የሚያስችል ሥልጣኔ ሊኖራት ይችላል ወይ? የሚል ነው፡፡ ምክንያቱም በሰሎሞን ዘመን አክሱም አልተቆረቆረችም የሚለው የምሁራን አስተያየት አለና፡፡ ይህ ከሆነ ደግሞ ታቦቱ ወደዚያ ሊሄድ አይችልም፡፡ ይህ ማለት ግን መጀመሪያ ታቦቱ ሌላ ቦታ ተቀምጦ በኋላ ወደአክሱም ሊመጣ አይችልም ማለት አይደለም፡፡ በዚህ መሠረት ሁለት ጥያቄዎችን ማንሳት ነበረብኝ፡፡ ታቦቱ ወደአክሱም ከመሄዱ በፊት መጀመሪያ የት ነበር እና ስለዚሁ ቦታ ለምን የተፃፈ ነገር አላየሁም የሚሉትን ነው፡፡

ለነዚህ ሁለት ጥያቄዎች መልስ ለማግኘት ጥረት ማድረግ እንዳለብኝ ተሰማኝ፡፡ በርግጥ መልስ የሚሹ ሌሎች በርካታ ጉዳዮችም አሉ፡፡ ታቦቱ መለኮታዊና ምስጢራዊ በመሆኑ ጥያቄዎችን፣ ጥርጣሬዎችንና ውዥንብሮችን በሰዎች አዕምሮ ውስጥ ዘወትር ይፈጥራል፡፡ ይህ ብርቅና ድንቅ የሆነና የአምላክን ኃይል የተላበሰ ክቡር ንዋየ ቅዱስ ለግንዛ ጉት መንገደኛ ረቂቅ ምስጢሩን አሳልፎ ይሰጣል ማለት ግን የዋህነት ነው፡፡

ኢትዮጵያ ውስጥ አለ ስለሚባለው የቃል ኪዳን ታቦት እስካሁን ያሰባሰብኩት መረጃ ተጨማሪ ጥናትና ምርምር እንዳካሂድ አነሳሳኝ፡፡ እነዚህ ማስረጃዎች ከፓርዚቫል ቅኔካገኘኋቸው ምስጢሮች ጋር ሲደማመሩ የምስጢሩን ቁልፍ ለመፍታት የተቃረብኩ ያህል ተሰማኝ፡፡ እስካሁን ባደረኩትም ምርምር ምስጢሩ የሚገኘው በአቢሲኒያ ደጋ አካባቢዎች ሳይሆን እንዳልቀረ ገመትሁ፡፡ የቴምፕላሮች ተልእኮ በኢትዮጵያ ውስጥ ምን ይመስል እንደነበር ተጨማሪ ጥናት ማድረጉን አስፈላጊ ሆኖ ያገኘሁትም በኢትዮጵያ ውስጥ ታቦቱ ይገኛል የሚል እምነት እንደነበራቸው በመገመቴ ነበር፡፡

ምዕራፍ ሰባት

ምሥጢርና ማብቂያ የሌለው ፍለጋ

ከ1ኛው እስከ 6ኛው ክፍለ ዘመን ድ.ል.ክ በሰሜን ኢትዮጵያ አክሱም ላይ መዲናውን ያደረገው መንግሥት በዓለም ውስጥ እጅግ የበለጸጉና ኃያላን ተብለው ከሚታወቁት መንግሥታት መካከል አንዱ ነበር፡፡ የሮማውያንና የፋርስ መንግሥታት እቻ በመሆኑም የባሕር ኃይሉ ከግብጽ እስከ ሕንድ፣ ሲሎንና ቻይና ወደቦች ድረስ ይሰማራ ነበር፡፡ ሥነ ሕንፃና የሥነ ጽሑፍ ውጤቶቹ ደግሞ እጅግ ማራኪ የነበሩና ከሰሐራ በታች የመጀመሪያው የክርስትና ሃይማኖት ምሽግ ሆኖ ቆይቷል፡፡ አዲሱ እምነት ኦፊሲላዊ ሃይማኖት የተደረገው በ4ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ድ.ል.ክ መጀመሪያ ላይ ነው፡፡ (ባጋጣሚ በዚሁ ጊዜ አካባቢ ነበር ታላቁ ቆስጠንጢኖስ የክርስትናን እምነት የተቀበለው፡፡)

ሆኖም ወደ7ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ገደማ የአክሱም ገናናነት መደብዘዝ ጀመረ፡፡ ወደውጪ የምትልካቸውም ልዑካን እያነሱ መጡ፤ ወታደራዊ ኃይሏም ተዳከመ፡፡ ቀስ በቀስም ከዓለም እየተነጠለች መጣች፡፡ ይህም የሆነበት ዋነኛ ምክንያት አቢሲኒያውያን ክርስቲያኖች በነቢዩ መሐመድ የሕይወት ዘመንና ከሞቱም በኋላ (570 - 630 ድ.ል.ክ) በጦረኛ የእስልምና ሃይማኖት አስፋፊዎች በመከበባቸው ነው፡፡ ኤድዋርድ ጊቦን፣ “የሮም መዳከምና መውደቅ” (Decline and Fall of the Roman Empire) በተባለው መጽሐፉ እንዳሠፈረው፥ “ኢትዮጵያውያን በሃይማኖት ጠላቶቻቸው ተከበው ዓለምን ረስተውና በዓለምም ተረስተው ለአንድ ሺህ ዓመታት አንቀላፉ” ብሏል፡፡

ይህ እንግሊዛዊ ታሪክ ጸሐፊ የሚናገረው ከ7ኛው እስከ 16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ስላለው ጊዜ ሲሆን፣ በርግጥም ኢትዮጵያ በዓለም ውስጥ የተረሳችበት ዘመን ነበር ማለት ይቻላል፡፡ በበርካታ የውጪ ጐብኚዎች የምትታወቀው ይህች በአፍሪካ ደጋማና ሰዋራ ሥፍራ የምትገኝ የክርስቲያኖች አገር ደራጐኖችና አስፈሪ አውሬዎች እንደሚኖሩባት ተቆጥራ ማንም ወደዚያ አላቀና አለ፡፡

ይህን ሁኔታ ላይ ላዩን ሲያዩት አቢሲኒያውያን ወደአረመኔነት ያዘቀዘቁና ለረጅም ጊዜ በታሪክ የተረሱ ይመስላል፡፡ ጥናቴ ያሳየኝ ግን ተቃራኒውን ነው፡፡ በኢትዮጵያ እጅግ ድንቅ የሆኑ የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት የታነጹባቸውና፣ ባሕሏን በሚገባ ጠብቃ የቆየችበት ጊዜ መሆኑን፤ ከዚህም በላይ ሀገሪቱ የውጪ ኃይሎችን ጣልቃ ገብነት በጥርጣሬ የምትከታተልበት ዘመን ቢሆንም ከውጪው ዓለምም ጋር የነበራትን ግንኙነት ጠብቃ ቆይታለች፡፡

በምዕራፍ 5 ውስጥ እንደጠቀስኩት በስደት ይኖር የነበረው ላሊበላ በ1185 በትረ ሥልጣኑን ለማስመለስ ከኢየሩሳሌም ሲነሳ

በቴምፕላሮች ታጅቦ ሊሆን እንደሚችል መረጃዎች አሳምነውኛል፡፡ ላሊበላን አጅበውት ወደኢትዮጵያ የገቡት የውጪ ተዋጊ ኃይሎች (ቴምፕላሮች) ይህን ድጋፍ ለማድረግ የተነሱት የቃል ኪዳኑን ታቦት ከኢትዮጵያ ለማውጣት በነበራቸው ፍላጐት ይመስለኛል፡፡ ለዚህም ዓላማቸው መሳካት ሲሉ የልዑሉ ፖለቲካዊ ዓላማዎች እንዲሳኩ ለማድረግ ዝግጁ መሆናቸው አያስደንቅም፡፡

ከዚያ በኋላ ነበር በላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ግንባታ ላይ ያልታወቁ “ነጮች” ተሳትፎ እንደነበረ ለረጅም ጊዜ በኢትዮጵያውያን ይታመን እንደነበረ ያወቅሁት፡፡ በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በቄስ ፍራንቼስኮ አልቫሬዝ የተዘገበው ይኸው ነው፡፡ ቴምፕላሮች የታወቁ ገንቢዎችና የሥነሕንፃ ጠበብት ስለነበሩም በላሊበላ ሥራ ላይ ተሳትፈዋል የተባሉት ነጮች እነርሱ ናቸው የሚለውን መደምደሚያ አለመቀበሉ አዳጋች ይመስለኛል፡፡ የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ግንባታ ሃያ አራት ዓመታት የፈጀ በመሆኑም ቴምፕላሮቹ ኢትዮጵያ ውስጥ ተረጋግተው ለበርካታ ዓመታት የተቀመጡ ይመስላሉ፡፡ ምናልባትም ከዚያም በላይ ኢትዮጵያ ውስጥ በመቆየት በአገሪቱ የውስጥ ጉዳዮች ተሳታፊ ለመሆን ያበቡ ይመስላል፡፡

ጥናቴ እየገፋ በሄደ ቁጥር ይኸው ጥርጣሬ እየተጠናከረ መጣ፡፡ ምክንያቴን ለማብራራት መጀመሪያ በ14ኛ መቶ ክፍለ ዘመን በቴምፕላሮች ላይ አሰቃቂ ጭፍጨፋ በተፈጸመበት ጊዜና ከዚያ በኋላ የተፈጠረውን ሁኔታ ለአንባቢ ማሳወቁ አስፈላጊ ይመስለኛል፡፡ ማስረጃውንም ኢትዮጵያ ውስጥ ከተፈጠሩ አንዳንድ ክስተቶች ጋር በማገናዘብ ለማጣራት መሞከር ያስፈልጋል፡፡

በጨለማ የተዋጠ ዘመን

በ1119 ተመሥርቶ በ1128 በትርደስ ሲኖዶስ እውቅናን ያገኘው የቴምፕላሮች እንቅስቃሴ በአጭር ጊዜ ውስጥ በዓለም አቀፍ ደረጃ ከበሬታን እንዳላገኘ ሁሉ ከ200 ዓመታት በኋላ ተንኮታኮተ፡፡ የእምነቱ ተከታዮች የደረሰባቸውን ውድቀት በተመለከተ የታሪክ መጻሕፍት የተዘገቡ ቢሆንም፣ ከያዝነው ጉዳይ ጋር ተያያዥነት ስላለው እዚህ ላይ ማንሳቱ አስፈላጊ ይሆናል፡፡ በፈረንሣይ ንጉሥ ፊሊፕ 4ኛ በኩል በተሰጠው አስቸኳይ ትእዛዝ መሠረት ጥቅምት 13፣ 1307 በፈረንሳይ የሚኖሩ አስራ አምስት ሺህ ቴምፕላሮች በአንዲት ምሽት ተለቅመው ታሠሩ፡፡

ከቀረቡባቸው ክሶችም መካከል ክርስቶስን ክደዋል፣ በምስሉ ላይ ተፍተዋል፣ ፀያፍ የሆነ የመሣሣም ባሕል አላቸው፣ ማለትም የኃፍረት ክፍሎችን ይስማሉ፤ በግብረ ሰዶም ልምዶች ተጠምደዋል፣ እንዲሁም ለጣኦታት መሥዋእት ያቀርባሉ የሚሉ ስሜትን የሚያስቆጡ የፈጠራ ክሶች ነበሩ፡፡

በዘመኑ ፓፓሲው ኦፊሴላዊ መቀመጫ ከቫቲካን ተነሥቶ ወደ ፈረንሳይቱ ድንበር ከተማ አቪኞን ተዛውሮ ነበር፡፡ በዚያም እስከ

1377 ድረስ ቆይቷል። ይህች ከተማ ለፈረንሳይ ግዛት ቅርብ ስለነበረች፣ ታላቁ የፈረንሣይ ንጉሥ ፊሊፕ ግንኙነታቸውን በማጠናከር ጳጳሱ ላይ ከፍተኛ ተጽእኖን ማሳደር ችለው ነበር። ቀሌምንጦስ 5ኛ በ1305 በልዮን ከተማ የጵጵስና ሢመት የተቀበሉት ንጉሥ ፊሊፕ ባሉበት ነበር። ይህን መቀራረብ በመጠቀም ነበር ንጉሥ ፊሊፕ ቴምፕላሮቹ በሚገኙበት አገር ሁሉ የጳጳሱን ውግዘትና ትእዛዝ ተገን በማድረግ ድርጅታቸውን ለማፈራረስ የጣሩት።

ጳጳሱ ቀሌምንጦስ 5ኛ በመላው ዓለም ውስጥ ያሉ የቴምፕላር አባላት ይታሠሩ ዘንድ ህዳር 22፣ 1307 ትእዛዝ አወጡ። የቴምፕላሮችን ጉዳይ የሚከታተሉ አካላትም በእንግሊዝ፣ በስፓኝ፣ በጀርመን፣ በጣሊያንና በቆጵሮስ ተቋቋሙ። በ1312 ከጳጳሱ በወጣው ትእዛዝ መሠረት የቴምፕላሮች ሃይማኖታዊ ሥርዓት በይፋ በሕግ ታገደ። ይህ በዚህ እንዳለ እጅግ በሚዘገንን ሁኔታ በሺ በሚቆጠሩ ቴምፕላሮች ላይ ገርፋት፣ ስቃይና ጭካኔ የተሞላበት ምርመራ ተካሄደባቸው። የሞሌይን ዣክና የቻርኔይን ጂዖፍሬይ ጨምሮ በርካታ ቴምፕላሮች ከነሕይወታቸው በእሳት ተቃጠሉ።

ጉዳዬ በቴምፕላሮች ላይ ስለተፈፀመው ግፍ መዘርዘር ሳይሆን፣ ቴምፕላሮች በ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ገደማ የቃል ኪዳኑን ታቦት ፍለጋ ወደ ኢትዮጵያ መግባታቸውን የሚያመላክቱ መረጃዎችን ማግኘቴ ነው ጉጉቴን ያነሳሳው። በ1185 ቴምፕላሮቹ ላሊበላን ከኢየሩሳሌም አጅበው ከመጡ በኋላ ምን እንደተከሠተ የማወቅ ጉጉት አደረብኝ። በዚህም ምክንያት ቀጣዩን የቴምፕላሮች ታሪክ ለማጥናት ወሰንኩኝ። ከዚያ በኋላ ያለው ታሪካቸው ግን በጣም አጭር ነው። ላሊበላ ሥልጣን ላይ ከወጣ 130 ዓመታት እንኳን ባልሞላ ጊዜ ቴምፕላሮች ከያሉበት ታድነው ተጨፈጨፉ። ንብረታቸውንም የአውሮፓ ነገሥታት ተቀራመቱት።

በኢትዮጵያም ከ12ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጀመሪያ በኋላ የቴምፕላሮች አሻራ መደብዘዙ ይታያል። በ1307 በቁጥጥር ስር እስከዋሉበት ድረስም ትኩረታቸውን ወደቅርብ ምስራቅ በማድረግ እጅግ ብዙ ሀብትና ኃይል እንዳገኙ ይታወቃል።

የምፈልገውን መረጃ ከየት ማግኘት እንደምችል ጨነቀኝ። ሆኖም በወቅቱ ኢትዮጵያ ውስጥ ስለተከናወነው ሁኔታ በመጠኑ የተመዘገበ ነገር መኖሩን አወቅሁ። የጥንታዊት ኢትዮጵያን ባሕልና ልማዶች በተመለከተ በ18ኛው ክፍለ ዘመን ጀምስ ብሩስ ኢትዮጵያ በረዥም ጊዜያት በነበረበት ወቅት መዝግቦ ያስቀመጠው [illegible] እንዳለ አውቃለሁ። በዚህም መሠረት የፃፋቸውን መጻሕፍት ማንበብ ጀመርኩ። "ጉዞዎች" (Travels) የተሰኘው መፅሃፍ ከጠረጴዛዬ አልለይ አለ። በቅፅ አንድ የመጨረሻ ገጾች አካባቢ፣ ተስፋ እንዳደረግሁት ሁሉ ስለንጉስ ላሊበላ ዘመን መንግስት የተፃፉ በርካታ ገፆች አገኘሁ። አንድ ቦታ ያየሁት ገለፃ ይበልጥ ትኩረቴን ሳበው። ይኸውም ከደጋው ኢትዮጵያ ወደዓባይ ወንዝ የሚፈሱ ገባር ወንዞችን በመገደብ ወደግብጽ የሚፈሰውን የውሃ መጠን ለመቀነስና "የግብጽ

ገዥዎችን ለማስራብ" ንጉሥ ላሊበላ ያዘጋጀው እቅድ በሞት በመለየቱ ምክንያት ሳይሳካ እንደቀረ ይጠቅሳል። ይህ የላሊበላ እቅድ ለቴምፕላሮች ጠቃሚ ነበር። ምክንያቱም በስተመጨረሻው ቴምፕላሮቹ ትኩረታቸውን ወደግብጽ ምድር በማዞር በርካታ ውጊያዎችን ማድረጋቸው ይታወቃል። ስለሆነም በዓባይ ውሃ መቀነስ የተነሣ ግብጽን ከመቆጣጠር የተሻለ ነገር አልነበረም በብሩስ አባባል።

ላሊበላን የተካው ይምርሃነ ክርስቶስ፣ የላሊበላ ልጅ ከመሆኑና ነአኵቶ ለአብን ከመውለዱ ባሻገር ሌላ ስለርሱ የሚታወቅ ነገር አልነበረም። ነአኵቶለአብ የዛጉዌ ሥርወ መንግስት የመጨረሻው ንጉሥ ሲሆን፣ ሥልጣኑንም ለሰሎሞናዊ ሥርወ መንግስት ዘር ነኝ ለሚለው ለይኩኖአምላክ በፈቃዱ አስረከቧል።

ብሩስ ስለ ይኩኖአምላክ ቀጥሎም ስለነገሠው ያግብአ ጽዮን (1285-1294) ብሎም እስከ 1314 ስለነገሠው ውድም አርእድ ብዙም የሚለው ነገር የለም። ከዚህም ከላሊበላ ሞት በኋላ (1211 ድ.ል.ክ) ስለአለው ታሪክ ብሩስ ጠንካራ መረጃ ሊሰጥ እንዳልቻለ እንረዳለን። ብሩስም "ይህ ወቅት በጨለማ የተዋጠ ነው" ብሏል።

ስለዚህ ሰሎሞናዊው ሥርወ መንግሥት በተቋረጠባቸው ከ10ኛው እስከ 13ኛው መቶ ክፍላተ ዘመን (ሦስት መቶ ዓመታት) ስለቃል ኪዳኑ ታቦት ሁኔታ ማወቅ ስላለብኝ የታሪክ ጸሐፊ ወደሆኑት አቶ በላይ ግደይ መደወል ነበረብኝ።

እንደእርሳቸው አባባል "ዮዲት በአክሱም ላይ ባደረገችው ወረራ የተነሣ ቀሳውስቱ ታቦቱን ወደ ዝዋይ ሃይቅ በመውሰድ ደብቀው አቆይተውታል።"

"ከአዲስ አበባ በስተደቡብ ባለው ስምጥ ሸለቆ ውስጥ?"

"አዎን።"

"እጅግ ሩቅ ሥፍራ አይደለም?"

"በርግጥ ሩቅ ነው። ሆኖም ዮዲት አይሁዳዊት ስለነበረች አክሱምን ወርራ አብያተክርስቲያናትን ካቃጠለችና ከዘረፈች በኋላ ክርስትናን አጥፍታ በምትኩ የአይሁድ እምነትን በመላ ሀገሪቱ ለማንሰራፋት ነበር የተነሳችው። በመሆኑም የአክሱምን አብያተ ክርስቲያናት ለመዝረፍና ለማቃጠል ተንቀሳቀሰች። በዚህ ጊዜ ቀሳውስቱ ታቦቱ እጇ እንዳይገባ የነበራቸው አማራጭ ወደሩቅ ቦታ ማሸሽ ብቻ ነበር።" "በሃይቁ ምን ያህል ጊዜ ቆየ?"

"በባህላችን እንደሚነገረው ለሰባ ዓመታት ቆይቶ ወደ አክሱም ተመልሷል።"

የነገሩኝ ታሪክ ከኔ ምርምርና ከኢትዮጵያ ታሪክ ጋር የሚጣጣም ነበር። ዮዲት ሰሎሞናዊውን ሥርወ መንግሥት ካስወገደች በኋላ ጥቂት ዓመታት ገዝታለች። ከሷ ቀጥሎ የነገሠውም አይሁድ የሆነ የዛጉዌ ሥርወ መንግሥት አባል ነው።

ነገር ግን የዛጉዌ ነገሥታት ወደኋላው፣ ከላሊበላ ዘመን ቀደም ብለው የክርስትናን እምነት በመቀበላቸው የተነሣ የታቦቱን ወደአክሱም መመለስ የፈቀዱ ይመስላል። ለዚህም ማስረጃ የሚሆነን

የአርመናዊው የጂእሃሬሬ ባሸሙያ አቡ ሳሊህ ምስክርነት ነው፡፡ ታቦቱን አቡ ሳሊህ ቀደም ብሎ በተጠቀሰው መፅሃፉ እንዳየው ባይጠቅስም፣ አክሱም ባለመሆኑ ግን ምክንያት መስጠት ያስቸግራል፡፡ የአቡ ሳሊህን አገላለጽ ደግሜ ደጋግሜ ሳነብ ቀደም ሲል ልብ ብዬ ያላየሁትን ነገር አገኘሁ፡፡ ጂእግራፊሩ የታቦቱን ባንድ ክብረ በዓል ላይ መንጓዝ ሲገልፅ፣

ታቦቱን "ፀጉራቸው ቀይ፣ ፊታቸው ደግሞ ቀይና ነጭ የሆኑ ሰዎች ተሸክመውት ነበር" ይላል፡፡

ይህ አባባል ልዩ ስሜት ፈጠረብኝ፡፡ በመጀመሪያ የፖርቱጋሉ ቄስ ፍራንቼስኮ አልቫሬዝ በሳሊበላ ዘመን መንግስት በሕንፃው ሥራ ላይ "ነጮች" ተሳትፈው ነበር ማለቱ በዚያን ዘመን እነዚህ የበሜን አውሮፓ ሰዎች ከቃል ኪዳኑ ታቦት ጋር ግንኙነት ሳይኖራቸው እንዳልቀረ እንድገምት አደረገኝ፡፡

እነዚህ "ነጮች" በርግጥ ቴምፕላሮች ይሆኑ የሚለው ጥያቄ በእፅ ምርኳ ይመላለስ ጀመር፡፡ እነርሱ ከሆኑ ደግሞ እጅግ የሚፈልጉትን ታቦት እስከመሸከም ደረጃ ከደረሱ በአንድ አጋጣሚ ታቦቱን ሠርቀው ከኢትዮጵያ ለማስወጣት ሞክረው ይሆን? በማለት ራሴን ጠየቅሁ፡፡ ታሪካዊ መረጃ በማጣቴ ምክንያት ለነዚህና ለሌሎች ጥያቄዎች መልስ ማግኘት አልቻልኩም፡፡ የቴምፕላሮቹም የአሠራር ዘይቤ ድብቅ በመሆኑ የተነሳ ያገኘኋቸውም ሠነዶች ብዙም የሚጠቅሙ አልሆኑም፡፡ የኢትዮጵያ የታሪክ መፃሕፍትም ብዙም የሚሉት የላቸውም፡፡ ጀምስ ብሩስ እንደሚለው ከንጉስ ላሊበላ ሞት በኋላ የነበሩት አንድ መቶ ዓመታት "የጨለማ ዘመናት ናቸው፡፡" በነዚህ ዘመናት ስለተከናወኑት ተግባራትም ምንም የሚታወቅ ነገር የለም፡፡ በዚያን ዘመን በኢትዮጵያውያንና በአውሮፓውያን መካከል የሚታወቅ ግንኙነት ካለ ብዬ ለሪቻርድ ፓንክረስት ወደ አዲስ አበባ ስልክ ደወልኩ፡፡

"ከ13ኛው ምዕተዓመት በፊት ግንኙነት መኖሩን እንኳን አላውቅም፡፡"

"ከ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በኋላስ? እኔ የማስታውሰው በ1520 ወደ ኢትዮጵያ ስለመጣው የፖርቱጋል የልዑካን ቡድን ነው፡፡"

"እሱ ብቻ አይደለም፡፡ የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድንም ወደ አውሮፓ ተጉዟል፡፡ ከነዚህም የመጀመሪያው፣ ላሊበላ በሞተ ባንድ መቶ ዓመታት ውስጥ ነበር የተላከው፡፡"

"ትክክለኛውን ጊዜ ያውቁታል?"

"አውቀዋለሁ፡፡ በ1306 ነበር፡፡ የንጉሥ ውድም አርእድ መልእክተኞች ቁጥር ወደ ሠላሣ ይጠጋ ነበር፡፡"

"ተልዕኮው ምን እንደነበረ ያውቃሉ?"

"እርግጠኛ ባልሆንም ደቡብ ፈረንሣይ ወደምትገኘው አቪኞን ከተማ እንደሄዱ ግን አውቃለሁ፡፡"

የመጨረሻ መፍትሄ?

ሪቻርድ ባይታወቃቸውም ፊቴ የተደነቀረ አንድ ትልቅ መሠናክል አስወግደውልኛል፡፡ አቪኞን የጳጳስ ቀሌምንጦንስ 5ኛ መቀመጫ ነበረች፡፡ በ1305 በፈረንሣዩ ንጉሥ ፊሊፕ ፊት ነበር በዓለ ሢመታቸውንም ያከበሩት፡፡ እስካሁን እንደተረዳሁት እኚሁ ሰው ነበሩ በ1307 የቴምፕላሮችን የእስር ትእዛዝ በመላ የክርስትና እምነት ተከታይ አገሮች እንዲካሄድ ያወጁት፡፡ እንግዲህ ወደዚህች ከተማ ነበር (ወደአውሮፓ ለመጀመሪያ ጊዜ) ከፍተኛ የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን በ1306 የሄደው፡፡ ቀሌምንጦንስ በቴምፕላሮች ላይ የእስር ትእዛዝ ከማስተላለፉ ልክ ከአንድ ዓመት በፊት ማለት ነው፡፡ ይሄ የሆነው በአጋጣሚ ይሆን? ወይስ ምክንያትና ውጤት ያለው ጉዳይ? ለዚህ መልስ ይሆነኝ ዘንድ ማወቅ የነበረብኝ ይህ የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን ከጳጳሱ ቀሌምንጦንስ ጋር መገናኘቱንና ተገናኝቶም ከሆነ በለምን ጉዳይ እንደተነጋገሩ እናም ምን በምምነት ላይ እንደደረሱ ነው፡፡

በ1306 ለተካሄደው ጉብኝት የመረጃ ምንጭ የሆነኝ የጀኖዋስ የካርታ ሥራ ባለሙያ የካሪኛናው ጆቫኒ ሲሆን፣ ከ1291-1329 በካርታ ሥራ የተጠመደ ሰው ነበር፡፡ በይበልጥ የኔን ትኩረት የሳበው ጉዳይ ይህ ሰው አውሮፓውያን ስለኢትዮጵያ ያላቸውን አስተሳሰብ ያስለወጠ ሰው በመሆኑ ነበር፡፡ ለብዙ ዓመታት ሰፍና የቆየውንና የሕንድ ግዛት ነው ተብሎ ይታመን የነበረውን የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስን አፍሪካዊነት በማረጋገጥ የነበረውን ውዥንብር አስወግዷል፡፡

ጆቫኒ በ1306 ይህን የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን በጀኖዋስ በኩል ከአቪኞን ወደ ኢትዮጵያ ሲመለስ አግኝቶት ነበር፡፡ በወቅቱ የባሕር ምንድ ስለተነሳ ቡድኑ በኢጣሊያዊቱ ከተማ በቆየበት ጊዜ ስለባሕላቸው፣ ሃይማኖታቸውና ስለአገራቸው ጠይቋቸው ነበር፡፡ የሚያሳዝነው ግን ጆቫኒ ከኢትዮጵያውያኑ ጋር ባደረገው ቃለ ምልልስ ያሰፈራቸው መረጃዎች በሙሉ ጠፍተዋል፡፡ የቀረ ነገር ቢኖር በአንድ ጃኮፐ ፊሊፕ ፎረስቲ በተባለ ሰው አማካይነት የተገኘ አጭር ጽሑፍ ሲሆን፣ በ15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ ላይም በበርጋሚዝ ዜና መዋእል ላይም ሠፍር ተገኝቷል፡፡

ያገኘሁት የፊሊፕ ፎረስቲ ጽሑፍ የጆቫኒን መልእክት እንደሚከተለው ባጭሩ አቅርቦታል፡፡

> የተጻፉት ብዙ ነገሮች ስለኢትዮጵያ ሲሆኑ...ንጉሠ ነገሥታቸውም ክርስቲያን መሆኑንና ሰባ አራት ንጉሦችና ቁጥራቸው የበዛ ልዑላን ለርሱ እንደሚገብሩ.. እንደዚሁም ይኸው ንጉሠ ነገሥት በ1306 ሠላሣ ሰዎች ያሉበት የልዑካን ቡድንን አቪኞን ከተማ ወደሚገኙት ጳጳስ ቀሌምንጦንስ 5ኛ ዘንድ መላኩን ጆቫኒ ይገልጻል፡፡

ከዚህ ሌላ የተገለጸ ነገር በጭራሽ የለም፡፡ የልዑካኑ ቡድን ከጳጳሱ ቀሌምንጦንስ 5ኛ ጋር ለምን ተገናኙ? በለምንስ ተነጋገሩ? ለምንስ በ1306 የኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት ውድም አርእድ ከፍተኛ

የልዑካን ቡድን ወደ አውሮፓ በመላክ ጳጳሱን ለመገናኘት ፈለገ? የሚሉት ጥያቄዎች አልተመለሱም።

መረጃ ለማግኘት ባልቻልም የነበረኝ አማራጭ ግምቴን፣ አስተያየቴንና መላምቴን በማስታወሻ ማስፈር ነበር።

ቴምፕላሮች በ1185 ላሊበላን እጅበው ወደ ኢትዮጵያ በመሄድ ለበትረ ሥልጣኑ አበቁት እንበል። በዚያም ቆይተው የላሊበላን አብያተ ክርስቲያናት በማነጽ ሥራ ተሳተፉ። የቃል ኪዳኑንም ታቦት ሲንከባከቡና ሲጠብቁትም የታዩት "ነጮች" እነዚህ ቴምፕላሮች ናቸው እንበል።

ይህም ማለት ቴምፕላሮች በላሊበላ ዘመነ መንግሥት፣ ማለት በዛጉዌ ሥርወ መንግሥት ወቅት ቁልፍ የሥልጣን ቦታዎችን መያዛቸውን፣ እምነትና ተደማጭነትም ማግኘታቸውን ያሳያል። በሁለቱ የዛጉዌ ነገሥታት፣ ማለትም በይምርሃነ ክርስቶስና በነአኩቶለአብ ወቅትም መልካም ግንኙነቱ በመቀጠሉ ወደታልኪዳኑ ታቦት ማደሪያ ለመግባት ልዩ ፈቃድ አስገኝቶላቸው ይሆናል።

ይህ ሁኔታ ለረጅም ጊዜ ቀጥሉ ከላሊበላ ሞት በድማ ዓመታት በኋላም (በ1211) ቴምፕላሮች ወደ ታቦቱ ለመግባት ቢፈቀድላቸውም ታቦቱን ከኢትዮጵያ ውጪ ለመውሰድ እንዳይሞክሩ ተነግሯቸዋል እንበል። እነርሱ ግን በድብቅ ታቦቱን ከአገር ለማስወጣት እቅድ አውጥተው እያደቡና ጊዜ በመጠበቅ ላይ እያሉ ሳይመቻቸው ቀርቶ ጊዜውም እየተራዘመና እነርሱም እያረጁ በመሄዳቸው የሚተካቸው ኃይል ከኢየሩሳሌም እንዲመጣ መልእክት ያስተላልፉሉ። የሚያስቸኩል ጉዳይ ስለሌለ ግን ታቦቱ በኢትዮጵያ ቢቆይም የሚስማሙበት ሁኔታም ነበር እንበል። ሁኔታው በዚህ እንዳለ በ1270 ባልታወቀ ምክንያት ነአኩቶለአብ በትረ መንግሥቱን ለሰሎሞናዊው ሥርወ መንግስት ተወካይ ለይኩኖአምላክ አሳልፎ ሰጠ። ከዛጉዌዎቹ በተለየ የሰሎሞናዊው ሥርወ መንግስት ራሱን ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋርና ከቃል ኪዳኑ ታቦት ጋር ያቆራኘ ታሪክ ያለው ስለሆነም ለቃል ኪዳኑ ታቦት ልዩ ክብር አለው። በዚህም ረገድ የመጀመሪያው የክብረ ነገሥት ታሪክ በይኩኖአምላክ ትእዛዝ መዘጋጀቱን ማጤን ይገባል። ምንም እንኳን በአፈ ታሪክ በሚታወቅ ሁኔታ ሲወርድ ሲወራረድ ቢመጣም፣ ይኩኖ አምላክ ግን በተቀነባበረ ሁኔታ ታሪኩ እንዲሰፍር አስደረገ። ለምን? የራሱን ዘውዳዊ አገዛዝ ሕጋዊ ለማድረግና ክብሩንም ለማጉላት ነበር።

ከዚህም በመቀጠል ይኩኖአምላክ የተገነዘበው የሚያስፈራ ነገር ቢኖር የታጠቀና የተደራጀ የውጪ ወታደራዊ ኃይል በግዛቱ ውስጥ መኖሩና ይህም ኃይል በፈለገ ጊዜ ተጨማሪ

ሠራዊት ከመካከለኛው ምስራቅ ለማስመጣት የሚችልና ለታቦቱ ካለው ልዩ ትኩረት የተነሣም ለመስረቅ ሴራ በማውጠንጠን ላይ መሆኑን ደርሶበት ይሆናል እንበል።

ገና ዙፋን ላይ የተቆናጠጠው ይኩኖአምላክ የመንግስቱን ድክመት በመረዳት የዛጉዌ ነገሥታት እንዳደረጉት ሁሉ ከነዚህ አደገኛና ኃያል ነጮች ጋር የመተባበር ፍላጐት ያሳያል። ይህ ብቸኛው አማራጭ ነበር። ምክንያቱም ያለው የጦር ኃይል አነስተኛ መሆኑን በመገንዘቡ ጊዜ መግዛት ነበረበት። ይኩኖአምላክ በዘመነ መንግስቱ ብዙም ማድረግ አልቻለም። ስለሆነም ስለነዚህ ሰዎች መወገድ የመጨረሻውን መፍትሔ የመፈለጉ ሃላፊነት የሱ ተከታይ (ወራሽ) በሆነው ሰው ላይ ወደቀ።

የይኩኖአምላክ ልጅ ያግብአ ጽዮን (1285-1294) በወታደራዊው መስክ ከአባቱ የደከመ ነበር። ያግብአ ጽዮንን የተካውድም አርአድ ግን ኃይለኛ ንጉሥ ነበር። የነገሠውም እስከ 1314 ሲሆን፣ በ1306 ወደ ጳጳሱ ቀሌምንጦስ 5ኛ ልዑካን የላከውም እርሱ ነው።

ይህ የልዑካን ቡድን ጳጳሱ ቀሌምንጦስና የፈረንሣይ ንጉሥ ፊሊፕ 4ኛ ቴምፕላሮቹን እንዲያስወግዱ የሚቀሰቅስ (የሚገፋፋ) መልእክት ይዞው ሄደው ይሆናል። በዚያን ዘመን በአውሮፓ ውስጥ የባዕድ አምልኮ ተስፋፍቶ ስለነበር፣ ቴምፕላሮቹ ይህን የቃል ኪዳን ታቦት ይዘው ወደአውሮፓ ቢመለሱ የመንግስትንም ሆነ የሃይማኖታዊ መሪዎችን ሥልጣንና ኃይል ለመጋፈጥ ያስችላቸዋል ተብሎ ስለሚታመን ይህ የኢትዮጵያ ልዑካን ቡድን ያስተላለፈውን መልእክት ተቀብለው የአውሮፓ መሪዎች ማንኛውንም እርምጃ ከመውሰድ ወደኋላ የማይሉ ይመስላል።

ይህ ንድፈ ሃሣብ ትክክለኛ የሚመስለው በፈረንሣይ ቴምፕላሮች ላይ የከፋ ርምጃ የተወሰደባቸው የኢትዮጵያውያኑ ልዑክ ቡድን ከአቪኚኖን ከተመለሰ ከአንድ ዓመት በኋላ በ1307 በመሆኑ ነው። በቴምፕላሮቹ ድርጅት መፍረስ ኢትዮጵያውያን ካሳደሩት ተጽእና በተጨማሪም የንጉሥ ፊሊፕ ስግብግብና ሴረኛ ባሕርይ የራሱን አስተዋጽኦ አድርጓል። ምክንያቱም የቴምፕላሮቹን መጠን የለሽ የሀብት ክምችት ለራሱ ለማድረግ ፍላጐት ነበረውና። እነርሱም ቢሆኑ እልፍ እልፍ ሥልጣኑን ይጋፉና ይገቱትም ስለነበር፣ በዚህ በተገኘው አጋጣሚ በመጠቀም [illegible] የተቃት ርምጃ ፈጽሞባቸዋል ማለት ነው። እንግዲህ ይህን ስናገናዝብ ለቴምፕላሮቹ ድር[illegible] የኢትዮጵያው ልዑካን ቡድን እጅ የለበ[illegible]

ቴምፕላሮች በስኮትላንድና በፖርቱጋል

ቴምፕላሮች ሃይማኖትን የማስፋፋት ተልዕኮ የነበራቸው፣ ሀብታምና አስገቀፊኝ ተዋጊ ድርጅት አባላት ናቸው። በፈረንሣዩ ንጉሥ ፊሊፕ 4ኛ እና ጳጳሱ ቀሌምንጦንስ 5ኛ በተሰነዘረባቸው ኃይለኛ ምት የተነጣ የፈረንሣዩ የቴምፕላር አካል ፈረሰ። ሆኖም በርካታ የቴምፕላር መርከቦች ከአትላንቲክ ወደብ ላሮሽ እሥራቱ የተጀመረ እለት ሟት ወጥተው የት እንደሄዱ ሳይታወቅ በመሠወራቸው የተወሰኑ ቴምፕላሮች ከጥቃቱ ሳያመልጡ አልቀሩም።

እንደፈረንሣይ አይሁን እንጂ፣ በስፔን፣ በጣሊያን፣ በጀርመን፣ በቆጵሮስ እንዲሁም በእንግሊዝ የነበሩት የቴምፕላር ድርጅቶችም በታወጀባቸው ርምጃ ከመፍረስና ንብረታቸውም ከመወረስ አልዳኑም። ነገር ግን በ1307 በእንግሊዝና በስኮትላንድ መካከል በተካሄደ ከፍተኛ ጦርነት የተነሳ የስኮትላንዱ ንጉሥ ሮበርት ሙሉ በሙሉ በቴምፕላሮቹ ላይ ተላልፎ የነበረውን ትእዛዝ ተፈጻሚ አላደረገውም። በጦርነት በመጠመዱ የተነሣ፥ ለጉዳዩ ትኩረት ባይሰጠውም ቴምፕላሮች ግን በይፋ እንዳይንቀሳቀሱ አግዶ ነበር። በ1314 ባኖክበርን ላይ በተካሄደው ጦርነት ንጉስ ሮበርት የእንግሊዝን ጦር ደምስሶ የአገሩን ነፃነት አስከበረ። በየአገሩ የሸሹ ቴምፕላሮችም ከንጉሥ ሮበርት ጎን በመሆን በባኖክበርን ጦርነት ላይ ተሳትፈዋል። እንዲያውም አሸናፊዎቹ ስኮትላንዳውያን በድሉ ማግስት ከአንድ እነስተኛ ታቦት መሰል ቅርጽ በስተኋላ በታላቅ ሰልፍ መጓዛቸውም ታውቋል።

ቴምፕላሮች ከዚህ ጦርነት በኋላ አንድ ምሥጢራዊ ቡድን በመመስረት ራሳቸውን ደበቁ። ይህም ቡድን "ምስጢራዊ የወንድማማቾች ማሕበር" (Freemasonary) በሚል ስም ሽፋን የሚጠራና ስደተኛ ቴምፕላሮችን የሚቀበልና የሚንከባከብ ነበር።

ቴምፕላሮች በፖርቱጋልም ውስጥ እንዲሁ በተሻለ ሁኔታ ነበሩ። ምንም እንኳን በጳጳሱ ትእዛዝ መሠረት ለፍርድ ቢቀርቡም፣ ብዙዎቹ ነፃ ተለቀዋል። ድርጅታቸው ግን በ1312 በይፋ ታገደ። ከስድስት ዓመታት በኋላ ግን "የኢየሱስ ክርስቶስ ሠራዊት" ወይም "የክርስቶስ ሠራዊት" በሚል ስያሜ ተደራጁ። በዚህ ዘዴ የፖርቱጋሉ የቴምፕላር ቡድን ከመፍረስ ዳነ። መጋቢት 14፣ 1319ም ይኸው ቡድን ቀሌምንጦንስን በተኩት በጳጳስ ዮሐንስ 22ኛ እውቅናን አግኝተው ቀድሞ የቴምፕላሮች የነበረው ገንዘብና የሰው ኃይል ወደዚህ ድርጅት ተላለፈ። በዚህ መልኩ የፖርቱጋሉና የስኮትላንዱ የቴምፕላር ድርጅታዊ መዋቅር እንደፈረንሣዩ ሳይፈርስ ምናልባትም እስከአሁኑ ዘመን ድረስ ቆይቷል።

የቴምፕላሮች ዕጣ ፈንታ በአውሮፓ ውስጥ የማከተሙ ጉዳይ ከላይ ያቀረብኩትን ይመስላል። በኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩትስ ምን ገጥሟቸው ይሆን? ይህን በተመለከተ ምንም ዓይነት ታሪካዊ መረጃ በዘመኑ ውድም አርአድ ማግኘት አልተቻለም። በኔ ግምት ከአቪግኖን ተልእኮ በኋላ ስለተፈጠረው ሁኔታና ስለቴምፕላሮች ውድቀት ውድም አርአድ መረጃ ሳይደርሰው አይቀርም። ስለሆነም ተጨማሪ ተዋጊ ኃይል ከውጪ ተልኮ እንደማያጠቃው ካረጋገጠ በኋላ ኢትዮጵያ ውስጥ የቀሩትን ቴምፕላሮች አንድም ከአገር አስወጥቷቸዋል አለያም ደምስሷቸዋል። ይሄ መነሻ መላምቴ ነበር።

ከቴምፕላሮቹ ድርጅት መፍረስ አንድ መቶ ዓመት በኋላ ከሁለት መለሱተኛ ግንኙነቶች በስተቀር ከኢትዮጵያ ጋር ብቸኛ ግንኙነት የነበራት አገር ፖርቱጋል ብቻ ነበረች። በፖርቱጋል የቀድሞ ቴምፕላር ቡድንና በኋላ "የክርስቶስ ሠራዊት" የተባለው ድርጅት ከኢትዮጵያ ጋር ለሚደረጉት ለማናቸውም ዓይነት ግንኙነቶች ትኩረት ሰጥቶ ነበር። የዚሁ ድርጅት አባል የነበረው ባሕረኛው ልዑል ሄንሪ በ1394 የተወለደ ሲሆን፣ በ1415 የባሕር ሕይወቱን ጀመረ። የጉዞው ዓላማ ግን ፈጽሞ ድብቅ ስለነበረ በቂ መረጃዎችን ለማግኘት ባይቻልም፣ ሄንሪ ራሱ እንደተናገረው የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስን አገር በይበልጥ ለማወቅ እንደሚፈልግ ገልጾ ነበር። በወቅቱ ሜዲትራንያንና ቀይ ባሕር በሙስሊም ኃይሎች ቁጥጥር ሥር ስለነበሩ ሄንሪ ጉዞውን ያደረገው በምዕራብ አፍሪካ ጠረፍ በኩል ነበር። ከችኮላው ብዛት የተነሣም ወደ ካህኑ ንጉስ ዮሐንስ ግዛት ለመድረስ አህጉሩን በየብስ አቋርጦ መግባት ይችል እንደሆነ ምዕራብ አፍሪካ ጠረፍ እንደደረሰ ጠይቋል።

ይህ ሰው ከኢትዮጵያ ጋር ግንኙነት ለመፍጠር የጓጓው ምናልባትም ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ፀረ እስልምናን አቋም በማጠናከር ክርስቲያናዊ አንድነትን ለመመስረት በማሰብ ይሆናል። አለያም ቴምፕላሮች ቀድሞ በቅድስቲቱ ምድር እስራኤል ውስጥ በሙስሊሞች በመሸነፋቸው ያጡትን እድል በድጋሚ ለማግኘት የሚቻልበትን መንገድ ለማመቻቸት ሌላ ድብቅ ፍላጎት ኖሮት ይሆናል። ሆኖም ዓላማው ሳይሳካ ጥቅምት 13፣ 1460 አርፏል።

ሄንሪ ከሞተ ከብዙ ዓመታት በኋላ በ20ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ሁማም ድብቅ ሕይወቱን የተመለከቱ መረጃዎች ተገኝተዋል። በዶክተር ጃይም ኮርቴዛኦ በ1924 "በሉሲታኒያ" ላይ በወጣው ጽሑፍ መሠረት "ሄንሪ ከመሞቱ ከስምንት ዓመታት በፊት የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ መልእክተኛ ሊዝቦንን ጎብኝቶ ነበር። በወቅቱ የፖርቱጋሉ ልዑልና ይህ መልእክተኛ ምን እንደተነጋገሩ ባይታወቅም፣ ከሁለት ዓመታት በኋላ የፖርቱጋሉ ንጉሥ አልፎንሶ 5ኛ "በኢትዮጵያ ላይ መንፈሳዊ" ጉዳዮችን በተመለከተ "ለክርስቶስ ሠራዊት" ሥልጣን

ሰጥተው ነበር፡፡ ይህ ግን ለምን እንደተደረገ በግልፅ አይታወቅም በማለት ፐሮፌሰር ፐሬስታኘ የተባሉ ምሁር ተናግረዋል፡፡

ከሄንሪ ሞት በኋላ የተተካው በደቡብ ፖርቱጋል የተወለደውና "የክርስቶስ ሠራዊት" አባል የነበረው ባሕረኛው ቫስኮ ደጋማ ሲሆን፣ በ1497 በደቡብ አፍሪቃ ጫፍ (ኬፕ ኦፍ ጉድ ሆፕ) በኩል ወደ ሕንድ የጉዞ መስመርን የከፈተ ሰው ነው፡፡

ቫስኮ ደጋማ በታላቁ ጉዞው የተጠቀመበት ዓርማ በነጭ ሐር ጨርቅ ላይ ድርብ ቀይ መስቀል የተሳለበት ባንዲራ ሲሆን፣ ለካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ የተላኩ ደብዳቤዎችንም ይዞ ነበር፡፡ በጉዞው ወቅት በሞዛምቢክ ጠረፍ መልሕቁን በጣለበት ጊዜም ከደስታው ብዛት የተነሣ እንዳለቀሰ ይወሳል፡፡ ነገር ግን የካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ ምድር እሱ ካለበት ርቆ በሰሜናዊው የአፍሪካ ምድር ጫፍ እንደሚገኝ ነገሩት፡፡ እንዲያም ሆኖ ቫስኮ ደጋማ ጉዞውን በመቀጠል በማሊንዲ፣ በሞምባሳ፣ በብራቫና በሞቃዲሾ በማረፍ ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስን ለማግኘት ሞክሯል፡፡

በሌላ በኩል በ1487 ቫስኮ ደጋማ ጉዞውን ከመጀመሩ ከአስር ዓመት በፊት "የክርስቶስ ሠራዊት" የበላይ ጠባቂ በሆኑት በፖርቱጋሉ ንጉሥ ዮሐንስ ዳግማዊ የተላከ ፔሮ የተባለ መልእክተኛ በሜዲትራንያን፣ በግብጽና በቀይ ባሕር በኩል በመጓዝ ኤደን ደርሶ ነበር፡፡ ሆኖም የመን ውስጥ ዘግይቶ በ1493 አቢሲኒያ ደረሰ፡፡ ወደ ንጉሡ በቀረበ ጊዜም መልካም አቀባበል የተደረገለት ቢሆንም፣ ብዙም ሳይቆይ ዘና ያለ የቁም እሥር ተጣለበት፡፡ የፔሮ ዝንባሌ ስለላ መሆኑ ስለሚታወቅ ግን ለፖርቱጋሉ "የክርስቶስ ሠራዊት" ስለታቦቱ እንዲሰልል መላኩን ብቻ ነው መገመት የሚቻለው፡፡ ግራም ነፈሰ ቀኝ እስከህይወቱ መጨረሻ ኢትዮጵያ ውስጥ በእሥር እንዲቆይ ተደርጓል፡፡

በ1520ዎቹ የመጀመሪያው የፖርቱጋል መንግሥታዊ ልዑክ ወደ ካህኑ ንጉሥ ዮሐንስ ምድር ተልኮ ነበር፡፡ ይህ ቡድን ምፅዋ ወደብ በደረሰበት ወቅትም ፔሮ በሕይወት የነበረ ሲሆን፣ የወቅቱም የኢትዮጵያ ንጉስ አፄ ልብነ ድንግል ነበር፡፡ ከልዑካኑም አንዱ ቄስ ፍራንቼስኮ አልቫሬዝ ነበር፡፡ አንባብያን እንደሚያስታውሱት የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት የታነፁት "በነጮች" ነበር ተብሎ በቀሳውስቱ የተነገረው ለርሱ ነው፡፡ በ1526 ቄስ አልቫሬዝ በተለይ ስለላሊበላ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን ሲፅፍ፥ "ድርብ የመስቀል ቅርጽ፣ አንዱ በሌላኛው ላይ ሆኖ በጣሪያው ላይ ተቀርጾ ይገኛል፡፡ ይህም "የክርስቶስ ሠራዊት" ዓርማን ይመስላል ብሏል፡፡ ይሁንና ቀደም ሲል የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት በቴምፕላሮቹ ዘመን የተሠሩ መሆናቸውን አውቃለሁ፡፡ ይህም "የክርስቶስ ሠራዊት" በፖርቱጋል ከመመሥረቱ ቀደም ብሎ ነው፡፡ ይሁንና ይህ "የክርስቶስ ሠራዊት" መለያ የሆነው ድርብ መስቀል የተሠራው ለቴምፕላሮች ፋይዳ ባለው ነገር ላይ ተመስርቶ መሆኑን መገመት ምክንያታዊ ነው፡፡

በ1520ዎቹ አጋማሽ ፖርቱጋሎች እዚያው ልብነ ድንግል ቤተመንግሥት እያሉ በሐረር በኩል ቁጥሩ እጅግ ብዙ የሆነ የሙስሊም ሠራዊት ንጉሡን ለመውጋት በዝግጅት ላይ መኖሩ ታወቀ፡፡ ይህም ሠራዊት በአህመድ ኢብን ኢብራሂም አል ጋዚ ወይም "ግራኝ" በመባል በሚጠራው የጦር አበጋዝ የሚመራ ነበር፡፡ ግራኝ ከፍተኛ ዝግጅት ካደረገ በኋላ በ1528 በሶማሌዎች፥ በአረቦችና በቱርክ ነፍጠኞች በመታገዝ በደጋማው የክርስቲያን አገር ላይ የሃይማኖት ጦርነት አወጀ፡፡ ይህ ከዓመት ዓመት የማያቋርጥ ጦርነት እየተስፋፋ በመሄድ በመላው የኢትዮጵያ ግዛት ያሉትን ገጠሮችና ከተማዎች አጥለቀለቀ፡፡ አብያተ ክርስቲያናት ተቃጠሉ፥ ውድ ቅርሶች ተዘረፉ፥ ወደሙ፣ ብዙ ሺህ ክርስቲያኖችም ተሰየፉ፡፡

እንዲሁም ሆኖ ግን ልብነድንግል ከፖርቱጋሎቹ ጋር የነበረው ግንኙነት ቀዝቀዝ ያለ ነበር፡፡ የሙስሊሞቹ አስፈሪነት እያየለ በመጣበትና ፖርቱጋሎቹ በአገሪቱ ውስጥ በቆዩባቸው ስድስት ዓመታት (1520-1526) ሁሉ ልብነድንግል የነርሱን ድጋፍ እንደማይሻና ራሱን የቻለ መሆኑን ይገልጽላቸው ነበር፡፡ እንደሚመስለኝ ይህም እንግዳ የሆነ ኩራት የመነጨው በአውሮፓውያን ሐቀኝነት ላይ አመኔታ ባለመኖሩ ነው፡፡ ፍላጐቱ ስጋቱ ሳይሆን በተለይም የቃልኪዳኑን ታቦት የተመለከተ ነበር፡፡

ውሉ ሲያድር ግን ንጉሡ ነጮቹ ሊያስከትሉት ከሚችሉት አደጋ ይልቅ የኢትዮጵያ የክርስትና እምነት ሕልውና ለአደጋ መጋለጡን ተገነዘበ፡፡ ሙስሊሞቹ በ1535 ወደ አክሱም በመዝለቅ ከተማይቱንና ጥንታዊቷን የማርያም ጽዮንን ቤተ ክርስቲያን አወደሙ፡፡ ቀሳውስቱ ግን ታቦቱን ከጥቂት ቀናት በፊት ከከተማዋ በማውጣት ወደሌላ ቦታ ወስደው ደብቀውት ነበር፡፡ በመሆኑም በ1535 ልብነድንግል ነጮቹን የማግለል ርምጃውን በመቀልበስ ፖርቱጋል ወታደራዊ ርዳታ እንድታደርግለት መልዕክተኞቹን ባስቸኳይ ላከ፡፡

ነገር ግን በዚያን ዘመን ቱርኮች አብዛኛውን የአፍሪካን ቀንድ በመቆጣጠር በርካታ ቀይ ባሕር ላይ የሚገኙ ወደቦችን ይዘው ስለነበር፣ የልብነድንግል ጥሪ አውሮፓ ለመድረስ ረጅም ጊዜ ወሰደበት፡፡ በ1541፣ ማለትም ከስድስት ዓመታት በኋላ ግን አራት መቶ ሃምሣ የፖርቱጋል ወታደሮች ጠብመንጃዎችንና በርካታ ከባድ መሣሪያዎችን በመያዝ ለኢትዮጵያ ሠራዊት ድጋፍ ለመስጠት ምጽዋ ወደብ ደረሱ፡፡ በዚህን ወቅት ልብነድንግል የግራኝን ጥቃት ለመሸሽ ከአገር አገር ይንከራተት ስለነበር በመሞቱ ወራሹና ታዳጊው ወጣት ገላውዴዎስ ነበር ሥልጣን ላይ የቆየው፡፡

የፖርቱጋሉ ሠራዊት ጦር አዛዥ ሆኖ የመጣው ክርስቶፈር ደጋማም የታዋቂው የቫስኮ ደጋማ ልጅ ሲሆን፣ እርሱም እንደአባቱ "የክርስቶስ ሠራዊት" አባል ነበር፡፡ እነዚህ ወታደሮች ወደደጋው ሲዘልቁም፣ በድፍረትና በልበ ሙሉነት እየተዋጉ እንደነበር የዘገበው በ1541 የተፃፈው ዜና መዋዕል፣ "ሲዋጉ እንደተኩላ እያሰሉና ሲገድሉ ደግሞ እንደአንበሣ እያደቀቁ ነው" በማለት ያሞካሻቸዋል፡፡

ክርስቶፈር ዳጋማ ወደኢትዮጵያ ለወታደራዊ ተልእኮ የመጣው የራሱን ድብቅ ዓላማ ይዞ እንደሆነ እምናለሁ። የመጀመሪያ እቅዱ የሙስሊም ኃይሎችን ማሸነፍ ሲሆን፣ ቀጥሎም ታቦቱን መፈለግ ነበር። ሆኖም ችኩል የነበረው የዳጋማ ልጅ ሁለቱንም ሳያይ ሕይወቱ አልፏል። የቫስኮ ዳጋማ ልጅ በጀግንነት ከሙስሊም ኃይሎች ጋር ተዋግቷል። በአንድ ወቅትም አስር ሺህ የሙስሊም ወታደሮችን በጥቂት ኃይል መክቶ ድል አድርጓል። በ1542 ግን በጥይት እግሩን ተመታ፥ ጥቂት ቆይቶ የቀኝ እጁም ተደገመ። እንዲያም ሆኖ ግን እስከተማረከበት ጊዜ ድረስ በግራ እጁ በሠይፍ ተዋግቷል። በስተመጨረሻው ግን ተማርኮ በግራኝ መሐመድ እጅ አንገቱን ተቀላ።

ክርስቶፈር ዳጋማ በሞተ ባንድ ዓመቱ ዳግሞ የሙስሊሙ ጦር አበጋዝ ግራኝ መሐመድ ጣና ዳርቻ በተካሄደ ውጊያ ላይ ፒተር ልዮን በተባለው ሰው በተተኮሰ ጥይት ሞተ። በዚህም የተነሳ በተፈጠረው ድንገተኛ ሽብር የተበታተነውን የሙስሊም ሠራዊት፣ ፖርቱጋሎቹና አቢሲኒያውያኑ እያሳደዱ ፈጁት።

የሙስሊም ኃይሎች በዚህ መልኩ ለ15 ዓመታት ያህል ወደር የሌለው ጥፋት ቢያደርሱም የኢትዮጵያን የክርስቲያን መንግሥት ለመደምሰስ ሳይችሉ ቀሩ። የተከፈለው ዋጋ ግን ከፍተኛ ነበር። ከፖርቱጋል ወታደሮች ውስጥ ገሚሶቹ በጦርነቱ ሲሞቱ፣ የአቢሲኒያውያኑ ጉዳት ግን በአስር ሺዎች የሚቆጠር ነበር። በባሕላዊ ቅርሶች ላይ፣ ማለትም በብራና ጽሑፎች፥ በሐውልቶች፥ በሥእሎችና አብያተ ክርስቲያናት ላይ የደረሰው ጥፋትም ለበርካታ ምእተ ዓመታት በኢትዮጵያ ሥልጣኔ ላይ ጥላውን አጥልቷል።

ዋናው ቅርስ ግን ከአክሱም ከተማ በቀሳውስቱ ትጋትና ብልሀት ሊድን ችሏል። ከተማዋ በ1535 ከመቃጠሏ በፊት ጥቂት ቀደም ብሎ ታቦቱ ወደጣና ሐይቅ ተወስዶ የተደበቀ ሲሆን፣ በኋላም ከግራኝ ሞት በኋላ በ1600ዎቹ አጋማሽ ላይ ንጉሥ ፋሲለደስ ወደሠሩዋት የጽዮን ማርያም ቤተክርስቲያን ቤተመቅደስ በታላቅ ክብር ተመልሷል።

አህመድ ግራኝ ድል ከሆነ በኋላ በአገሪቱ የሚኖሩ ፖርቱጋሎች ቁጥርም እየጨመረ መጣ። ቀደም ሲል ከአህመድ ግራኝ ጋር በተካሄደው ጦርነት የፖርቱጋሎች ውለታ የላቀ ቢሆንም፣ አጼ ፋሲል ግን ከአገሪቱ ጠራርገው አወጧቸው። "መሠሪ" ዓላማቸውን ያራምዳሉ ብለው ስለጠረጠሩም ምፅዋ ከሚገኙ ቱርኮች ጋር በመስማማት ወደኢትዮጵያ የመዝለቅ ሃሳብ ያላቸው ፖርቱጋሎች እዚያ ሲደርሱ በሞት እንዲቀጡ እስከማድረግ ደርሰው ነበር። ቱርኮች ለሚገድሉትም ለእያንዳንዱ ፖርቱጋላዊ የወርቅ ሽልማት ይሠጥ ነበር።

የእንቆቅልሹ ምንጭ

ከክርስቶፈር ዳጋማ ሞት በኋላ "የክርስቶስ ሠራዊት" ስለኢትዮጵያ ለማወቅ የነበረው ጉጉት ሳይቀዘቅዝ አልቀረም። ከአጼ ፋሲል ዘመን መንግስት በኋላ፣ ፖርቱጋሎች ለኢትዮጵያ ያላቸው ጉጉት የሚቀጥልበትም ምንም ምክንያት አልነበረም። ይሁንና ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው የቴምፕላሮችን ዓላማ አራማጅ የነበሩት "የክርስቶስ ሠራዊት" አባላት ብቻ አልነበሩም። የስኮትላንዱ "ምስጢራዊ የወንድማማቾች ማህበርም" ስለ ሰሎሞን ቤተመቅደስና የቃል ኪዳኑ ታቦት የወረሳቸው አንዳንድ ምስጢራዊ የሃይማኖት ሥርዓቶች ሲኖሩ፣ በነዚህም ውስጥ ታቦቱ ጉልህ ሚና አለው።

በመሆኑም በዚህ ረገድ በድፍረቱና በቆራጥነቱ ስለሚታወቀውና ቴምፕላሮችን ካፋነው ከንጉስ ብሩስ ጋር የዘር ግንዱን ስለሚቆጥረውና ኢትዮጵያን በስፋት ስለጎበኘው የስኮትላንዱ ተወላጅ ጀምስ ብሩስ ማጥናት አስፈላጊ ነበር።

ረጅሙና ግዙፉ ጀምስ ብሩስ ስኮትላንድ ውስጥ በ1730 ተወልዶ ከፍተኛ ትምህርቱን በኤደንብራ ዩኒቨርሲቲ ያጠናቀቀ ምሁር ነው። ከትምህርቱ በኋላ ኢስት ኢንድያ በተባለ ድርጅት ተቀጥሮ ሠርቷል። ይሁንና በ1754 ባለቤቱ ስለሞተች በደረሰበት ብስጭት የተነሣ ከአገር አገር መዘዋወር የጀመረ ሰው ነው። የነበረውን የቋንቋ ችሎታ በማጤንም በሰሜን አፍሪቃ አልጀርስ ውስጥ የብሪቲሽ ቆንሲል በመሆን እንዲሠራ ከመደረጉም ባሻገር ወደ ቅድስቲቱ አገር ኢየሩሳሌም ተጉዟል። በቋንቋ ረገድ አረብኛ፣ ፖርቱጋልኛ እንዲሁም ጥንታዊ የሆነውን የኢትዮጵያ ቋንቋ (ግእዝን) ያውቅ ነበር።

ጀምስ ብሩስ በ1759 የግእዝ ቋንቋን ያጠናበት ዋና ምክንያት ወደኢትዮጵያ ለመዝለቅ ላሰበው ጉዞ ዝግጅት ለማድረግ ሲሆን ከርሱ በፊት ወደኢትዮጵያ ተጉዘው የነበሩ ሰዎች የጻፏቸውንም በማንበብና በማጥናት ስለሀገሪቱ በቂ ዕውቀት ጨብጦ ነበር። ከዚያም በ1768 ወደካይሮ በመሄድ ታሪካዊ ጉዞውን ለመጀመር ዝግጅቱን አጠናቀቀ።

ብሩስ ወደኢትዮጵያ ለመጓዝ ምን አነሣሣው? እሱ እንደሚለው የዓባይን ወንዝ መነሻ ለማግኘት ነበር? ለዚህም ማረጋገጫ ይሆን ዘንድ፣ "የዓባይን ወንዝ ምንጭ ለማግኘት ከ1768 እስከ 1773 በተከታታይ የተደረጉ ጉዞዎች" (Travels to Discover the source of the Nile in the Years 1768, 1769, 1770, 1771, 1772 and 1773) የሚል መጽሐፍ ፅፏል።

ነገር ግን ብሩስ ከመነሳቱ በፊት ፔድሮ ፓኤዝና ጀርኒሞ ሎቦ የተባሉ ሁለት ፖርቱጋላውያን ቄሶች በ1600ዎቹ የዓባይን ወንዝ መነሻ ቦታው ድረስ ሄደው በማየት ሠፊ ዘገባ እንዳቀረቡ ያውቃል። ስለዚህ ጀምስ ብሩስ ከዚህ ሌላ ድብቅ ዓላማ እንደሚኖረው ጠረጠርኩ።

የቃል ኪዳኑን ታቦት በተመለከተ የሚካሄደው ምርምሬ እየቀጠለ በመጣም ቁጥር የጀምስ ብሩስ ዓላማ ትኩረቴን እየሳበው መጣ። ብሩስ ስለኢትዮጵያ የጻፋቸው አምስት ትላልቅ ቅጽ ያላቸው

መጽሐፎች ያልዳሰሱት ነገር አልነበረም፡፡ ሰውዬው የጻፋቸው ነገሮች ሁሉ ማጋነን የማይታይባቸው ትክክለኛ አስተያየቶችና ግምቶች ናቸው፡፡ ከጻፋቸው የተለያዩ አስተያየቶች መካከል ለመረዳት የቻልኩትም ብሩስ ከርሱ በፊት በፔድሮ ፓይዝና በጀሮኒሞ ሎቦ የተሠሩትን ሥራዎች በጥንቃቄ ያጠናቸው ቢሆንም፣ የዓባይን ወንዝ መነሻ በገሃድ ያጡትን ፖርቱጋሎች እንዳቸውም የዓባይን ምንጭ እንዳላዩትና እያስመሰሉ መሆናቸውንም በመፃፉ ምሁራዊ አመኔታውን ጥርጣሬ ውስጥ ከቶታል፡፡

ብሩስ የዋሸው በዓባይ ወንዝ ላይ ጉዳይ ብቻም አለመሆኑን ብዙም ሳልቆይ ተረዳሁ፡፡ የቃል ኪዳኑን ታቦት በተመለከተም ለማጭበርበርና ለማምታታት ሞክሯል፡፡ ስለአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን በግራኝ ወረራ ወቅት መውደምና በድጋሚ መሠራት የተገለፀው ይህን ይመስላል፡፡

> ታቦቱ በዚያ እንዳለ ይወራል... ይህንም ምኒልክ ከአባቱ ከሰሎሞን ሰርቆ አመጣው ነው የሚባለው... በርግጥ ጥንታዊ የብሉይ ኪዳን ቅጂ በዚያ ተቀምጦ ነበር ... ምንም ሆነ ምን ግን በአህመድ ግራኝ ወድሟል፡፡ እነርሱ ግን በዚያ እንዳለ ያስመስላሉ፡፡ ይህንም ንጉሡ ራሱ ነግሮኛል፡፡

"ንጉሡ ነግሮኛል" ባይል ኖሮ ምናልባት ብሩስ ታቦቱ ከሙስሊሞቹ ጋር ጦርነት በተካሄደ ጊዜ ተሸሽጐ ስለመወሰዱና ከፅዮን ማርያም መገንባትም ስለመመለሱ አልሰማም ብዬ በተውኩት ነበር፡፡ ይህን በማለቱ ግን መዋሸቱ ገባኝ፡፡

በ1690፣ ማለትም የግራኝ ወረራ ከተካሄደ ከረጅም ጊዜ በኋላና ጀምስ ብሩስ ከኢየሩሳሌም ወደኢትዮጵያ ከመምጣቱ ሰማንያ ዓመታት በፊት አንድ የኢትዮጵያ ንጉሥ በቅድስት ማርያም ጽዮን መቅደስ በመግባት የቃል ኪዳኑን ታቦት በዓይኑ ያየው መሆኑ ይታወቃል፡፡ (ይህም የመኖሩ ማረጋገጫ ነው፡፡) የንጉሡ ስም ታላቁ ኢያሱ ሲሆን ካህንም ንጉሥም ስለነበር በሥልጣኑ ከህነቱ ታቦቱን ማየት ብቻ ሳይሆን፣ የሥርየት መክደኛውን በመክፈት በውስጡ ያሉትን ጽላቶች ለመመልከት ችሏል፡፡ ይህን ታሪክ በብሩስ ዘመን የነበረው ንጉሥ አያውቀውም ብሎ መገመትም አይቻልም፡፡ ብሩስ በዚህ ረገድ "እውነቱን ከመናገር ተቆጥቧል" የሚል ድምዳሜ ላይ ደረስሁ፡፡

ይህ ሃሳቤ ይበልጥ የተጠናከረውም አሁን የሰሎሞንና የቀዳማዊ ምኒልክ ታሪክ ድንቅ የሆነ ፈጠራዊ አፈታሪክ ነው የሚለው ብሩስ ቀደም ባለው ቅጽ አንድ መጽሐፉ ውስጥ፣ ማለትም ስለአክሱም ከመጻፉ አንድ ሺ ገፆች ወደኋላ ባለው ፅሁፉ፣ ኢትዮጵያ ከቅድስቲቱ አገር ጋር በብሉይ ኪዳን ዘመን ስለነበራት የቅርብ ግንኙነት፣ ባሕሏና የንግድ ትስስር በስፋት ጽፏል፡፡ በዚያም ላይ ንግሥተ ሳባ የተባለች ሴት በገሃዱ ዓለም ስለመኖሯና፣ ከንጉሥ ሰሎሞንም ጋር ስለመገናኘቷ እንዲሁም ሌሎች "ዐረባዊት ንግስት" ናት ያሉትን በመቃወም ከኢትዮጵያ ስለመምጣቷ ማረጋገጥ ጽፏል፡፡

ከዚያም በዚህ መጽሐፉ "ፈፅሞ ሊሆን አይችልም" ማለት እንደሚያዳግት በመግለፅ የክብረ ነገሥትን ትረካ ያቀርባል፡፡ ነገር ግን ብሩስ ብዙ ጉዳዮችን ቢዳስስም ስለታቦቱ ፈፅሞ አለማንሳቱ ግር የሚል ጉዳይ ነው፡፡ ሆን ተብሎ የተደረገም ይመስላል፡፡

በተጨማሪም ብሩስ ስለአክሱም ሲፅፍ የጠቀሳቸው ቀናት ከሁሉ በላይ ትኩረቴን ሳቡት፤ ጥር 18 እና ጥር 19፣ 1770 የሚሉት፡፡ ቀናቱ የጥምቀት በዓል የሚከበርባቸው ከመሆናቸውም ባሻገር በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ሥርዓት መሠረትም የቃሉ ኪዳኑ ታቦት የሚወጣባቸው ቀናት ናቸው፡፡ ጀምስ ብሩስ ታዲያ ባጋጣሚ ይሆን ከዓመቱ ቀናት ውስጥ እነዚህን ቀናት ለይቶ የመረጠው? ምክንያቱ ግልጽ ነው፡፡ የተቀደሰውን ቅርስ የቃል ኪዳኑን ታቦት ለማየት ስለፈለገ ነው፡፡ እነዚህን በማገናዘብ ነው የምለው የብሩስ ጉዞ ዋነኛ ዓላማ የዓባይን ወንዝ መነሻ ማግኘት ሳይሆን፣ እንደቀድሞዎቹ ቴምፕላሮች ሁሉ ጉጉቱ ያነጣጠረው ታቦቱ ላይ ነው የምለው፡፡ ሌላው ሁሉ ለዚህ ምሥጢራዊ ተልእኮ የተፈጠረ ሽፋን መሆኑንም ወደማመኑ ተቃረብኩ፡፡

ወዲያውኑ ደግሞ ሌላ ጥርጣሬዬን የሚያጠናክር ነገር አገኘሁ፡፡ ብሩስ ጥንታዊ የዕብራውያን ቋንቋ፣ አራማይክና ሱርኩት የተባሉትን ምውት ቋንቋዎች ጠንቅቆ ያውቅ ነበር፡፡ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን በጥልቅ ለመመርመርና በውስጣቸው ያለውን ምሥጢር ለማወቅ ካልሆነ በስተቀርም እነዚህን ቋንቋዎች ማጥናቱ ፋይዳ አልነበረውም፡፡ ያን ዓይነቶቹን ጥናቶች ማድረጉም አያጠራጥርም፡፡

ከዚህም በተጨማሪ ቀደም ሲል እንደገለፅኩት ብሩስ ስለፈላሾች ያደረገው ጥናት ተወዳዳሪ የማይገኝለት ነው፡፡

ቀጥዬ ወደአዲስ አበባ በመደወል አቶ በላይ ግደይ ስለብሩስ ዓላማ የሚያውቁት ነገር እንዳለ ጠየቅኋቸው፡፡ መልሳቸው አስደንጋጭ ነበር፡፡ "እኛ ኢትዮጵያውያን ሚስተር ጀምስ ብሩስ የዓባይን ወንዝ መነሻ ለመፈለግ የመጣ ነው ብለን አናምንም፡፡ ሲያስመስል ነው እንጂ ሌላ ዓላማ ነበረው" አሉኝ፡፡

"ለምን የመጣ ይመስልዎታል?"

"ዋና ዓላማው ቅርሳችንን መስረቅ ነበር፡፡ ባሕላዊ ቅርሶቻችንን ሠርቋል፡፡ እጅግ ጠቀሜታ ያላቸውን ጽሑፎቻችንን ወደአውሮፓ ወስዷል፡፡ ለምሳሌ፣ መጽሐፈ ሄኖክን ሠርቋል፡፡ ከጎንደር ንጉሠ ነገሥት ግምጃ ቤትም ውስጥ የጥንታዊውን ክብረ ነገሥት ቅጅ ወስዷል፡፡"

ይህ ለኔ አዲስ ነገር አልነበረም፡፡ እውነት ከሆነ ግን አስገራሚ ነው የሚሆነው፡፡ ይህን ለማረጋገጥ ጊዜ አልፈጀብኝም፡፡ አቶ በላይ ትክክል ነበሩ፡፡ ብሩስ ከኢትዮጵያ ሲመለስ የወሰደው ውብ የሆነውን የክብረ ነገሥት ቅጅ ብቻ ሳይሆን፣ የቅጂውንም ቅጂ ነው፡፡

ከ18ኛው ምዕተ ዓመት በፊት ምሁራን መፅሐፈ ሄኖክ እስከወዲያኛው ጠፍቷል የሚል ድምዳሜ ላይ ደርሰው ነበር፡፡ ከክርስቶስ ልደት በፊት የተዘጋጀው ይህ መጽሐፍ ከአይሁድ መጻሕፍት መካከል በከፍተኛ ደረጃ የሚታይ ነው፡፡ ጀምስ ብሩስ

በኢትዮጵያ ቆይታው ይህን መጽሐፍ የሚያባሟትን መንገድ በመፈለግ በርካታ ቅጂዎችን አሠርቷል።

ብሩስ ክብረ ነገሥትን መስረቁና መጽሐፈ ሄኖክንም አስገልብጦ ይዞ ወደ አውሮፓ መመለሱ ብቻ ሳይሆን ያስገረመኝ ክብረ ነገሥት ውስጥ የቃል ኪዳኑን ታቦት በተመለከተ የተጻፈውን በእጁ የገለበጠው ቅጂ ውስጥ መዝለሉ ነው። ይሄ ጥርጣሬን ጨመረው። ሆኖም ጥርጣሬ እውነታ አይደለም። በስመጽሐፈ ሄኖክ ታሪክ ባመጣሁ ጊዜ ግን ትክክለኛው አቅጣጫ ላይ እንዳለሁ ተገነዘብኩ።

መጽሐፈ ሄኖክ "ለምስጢራዊ ወንድማማቾች ህብረት" ታላቅ ጠቀሜታ እንዳለው ይታወቃል። ከረጅም ዓመታት በፊት ሄኖክን ከግብጾች የዕውቀት አምላክ ቶት ጋር ያመሳስሉታል።

በሮያል ማሶኒክ ኢንሳይክሎፒዲያ ውስጥ የዚሁ ቡድን እምነት ተገልጧል። ሄኖክ ጽሕፈትን የፈጠረ፣ ሰዎችንም ለግንባታ ጥበብ ያስተማረና የጥፋት ውሃ ከመምጣቱ በፊትም ይህ ጥበብ እንዳይጠፋ በነጭ ድንጋይ ላይ ጽፎ መሬት ውስጥ ደብቆት እንደነበር ተገልጿል። ኢንሳይክሎፒድያው ሲደመድምም፣ "መጽሐፈ ሄኖክ መኖሩ ከጥንት ጀምሮ የሚታወቅና በቤተክርስቲያን አባቶችም የሚጠቀስ ነበር። ብሩስ ከአቢሲኒያ ሦስት ቅጂዎችን ይዞልን መጥቷል" ይላል።

በዚህ የተነሳ ጀምስ ብሩስ የመጽሐፈ ሄኖክን አንድ ቅጂ ብቻ ሳይሆን፣ ሦስት ቅጂዎች ለማግኘት ያደረገው ጥረት ከፍሪሜሶናዊ በኋላ በስኮትላንድ የተመሠረተው "የምስጢራዊ ወንድማማቾች ህብረት" አባል መሆኑን ሊያሳይ እንደሚችል ገመትኩ፤ ለእንቆቅልሹ መልስ ተገኘ ማለት ነው።

በቅድሚያ ግን ብሩስ የዚህ ድርጅት አባል ነበር ወይ? የሚለውን ጥያቄ መመለስ ያስፈልጋል። በዚህ ረገድ ስለርሱ የተጻፉት መጻሕፍት ሊጠቅሙኝ አልቻሉም።

ስለዚህም ወደተወለደበት ስኮትላንድ ሄጄ ለማረጋገጥ ሞከርኩ። የብሩስ ቤተሰብ መኖሪያ ቤት ፈርሶ ባዲስ ተተክቷል። ወደቤቱ የሚያስገባው ደረጃ ግን አልፈረሰም። አስጎብኚዬን ምክንያቱን ስጠይቃቸው ጀምስ ብሩስ የሞተበት ሥፍራ በመሆኑ እንደሆነ ገለፁልኝ። "ብሩስ እንግዶቹን ጋብዞ ደረጃውን ሲወርድ አደናቅፎት ወድቆ ሞተ" አሉኝ።

የመቃብሩን ቦታ ለማየት ያደረግኩትን ጥረት ተስፋ ቆርጬ ለመተው በተቃረብኩበት ወቅት ድንገት ከፊት ለፊቴ ከብረት የተሠራ የሐውልት ብረት አየሁ። የገረመኝ ነገር ፊት ለፊቴ የተጋደመው ይህ ሐውልት በጣም በቅርብ ጊዜ ቀይ ቀለም ይቀባ መሆኑ ነበር። ላዩም ላይ ስለጀምስ ብሩስ ሕይወትና የዓባይንም ወንዝ ምንጭ ስለማግኘቱ ተጽፏል።

እኔን ያስደነቀኝ ግን በዚህ ዘመን ይህን የመቃብር ሐውልት ማን እንደሚያድሰው ነው። ከብዙ ጥረት በኋላ ይህን የሚሠሩት የብሩስ ቤተሰብ የሆኑት ሎርድ ኤልጂን መሆናቸውን አረጋገጥሁ። ከዚህ

ከአዛውንት ጋር ለረጅም ጊዜ ካወጋን በኋላ ተሰናብቼያቸው በመውጣት ላይ ሳለሁ ሰፈራ ሰቸር "ቅር የማይልዎት ከሆነ አንድ ነገር ልጠይቅዎት እፈልጋለሁ። ጀምስ ብሩስ የምስጢራዊ ወንድማማቾች ህብረት አባል ይሆን?" በማለት ጠየኳቸው። ለትንሽ ጊዜ በመደነቅ ተመልክተውኝ "እንዴታ ልጄ፣ የምስጢራዊ ወንድማማቾች ህብረት አባል ነበር። ለዚህም በሕይወቱ ውስጥ ታላቅ ሥፍራን ይሰጠው ነበር" አሉኝ።

ምዕራፍ ስምንት

ጉዞ ወደኢትዮጵያ

በስኮትላንድ ባደረግኩት ጉብኝት ሎርድ ኤልጂን ስለጀምስ ብሩስ የነበረኝ ግምት ትክክለኛ መሆኑን አረጋግጠውልኛል፡፡ ጀምስ ብሩስ በኤደንብራ ከተማ የካኖንጌት ኪልዊኒንግ ቁጥር 2 "የምስጢራዊ ወንድማማቾች ህብረት" አባል ነበር፡፡ ይሁንና ምንም እንኳን የህብረት አባል ብቻ ቢሆንም፣ ስለቅዱሳት መጻሕፍት የጠለቀ እውቀት ስለነበረው የቀድሞውን የቴምፕላሮች ተልእኮ ለመቀጠል ብቁ ሰው መሆኑ ግልፅ ነው፡፡

ከሎርድ ኤልጂን ከተገናኘሁ በኋላ የተገነዘብኩት ነገር ቢኖርም የብሩስ ጉዞ ዋነኛ ዓላማ የቃል ኪዳኑን ታቦት ፍለጋ መሆኑን ነበር፡፡

ያገኘኋቸው መረጃዎች የሚጠቁሙት ባለፉት ዘመናት የተለያዩ ሰዎች ከተለያዩ አገሮች በተለያዩ ወቅቶች ወደ ኢትዮጵያ ያቀኑት ታቦቱን ለማግኘት ባደረባቸው ጽኑ ፍላጎት እንደሆነው ሁሉ ዛሬም ልክ እኔ እያደረግኩ እንዳለሁት ሁሉ ሌሎችም ይህን ጉዳይ በተመለከተ ክትትል እያደረጉ ይሆናል፡፡ እንዲህ ዓይነቱ ውድድር ባይኖርም እንኳን ጥናቶቼ ወደኢትዮጵያ በመሄድ የመስክ ጥናት ማድረግ የሚገባኝ ወቅት ላይ መድረሴን ያረጋግጣሉ፡፡

አስቸጋሪ ወቅቶች

ወደኢትዮጵያ ለመጓዝ የወሰንኩት ሰኔ፣ 1989 ቢሆንም፣ ተግባራዊ ለማድረግ ግን ብዙ ወራት ወሰደኩኝ፡፡ ለጉዞዬ መጓተት ዋነኛው ምክንያት የሆነው ግንቦት፣ 1989 በአዲስ አበባ ውስጥ በተካሄደው የመንግስት ግልበጣ ሙከራ የተነሣ በሀገሪቱ ውስጥ ከፍተኛ አለመረጋጋት መፈጠሩ ነበር፡፡ በዚህ ፕሬዚዳንት መንግስቱ ኃይለማርያምን ከሥልጣን ለማስወገድ በተደረገ ሙከራ መቶ ሰባ ስድስት መኮንኖችና ሃያ አራት ጀነራሎች ሲታሰሩ፣ ሌሎች አስራ አንድ ጀነራሎች ደግሞ ተገድለው ነበር፡፡

ወቅቱ ሕዝባዊ ግንባር ሐርነት ኤርትራና ሕዝባዊ ወያኔ ሐርነት ትግራይ (ሕወሐት) ድል እየተቀዳጁ የመጡበት ጊዜ ሲሆን፣ ጦርነቱ ወደሰሜን ምስራቅ ወሎና ወደጎንደር የተጠጋበት እንዲሁም ትግራይ ሙሉ በሙሉ ነፃ የወጣችበት ጊዜ ነበር፡፡ ስለሆነም አክሱም በተዋጊዎቹ እጅ ላልተወሰነ ጊዜ እንደምትቆይ ግልጽ ሆነልኝ፡፡ ስለዚህ የነበረኝ አማራጭ ምርምሬን ለጊዜው በሌላ አቅጣጫ መቀጠል ስለሆነ ከህዳር፣ 1989 በፊት ወደኢትዮጵያ ለመግባት አልቻልኩም፡፡

ምሥጢራዊ የማስቀመጫ ሥፍራ

ወደኢትዮጵያ እንድሄድ የገፋፉኝን ጠቃሚ መረጃዎች የሰጡኝ ሊቀ ብርሃናት ሰለሞን ገብረሥላሴ፣ በለንደን የቅድስት ማርያም ጽዮን ቤተክርስቲያን አስተዳዳሪ ናቸው፡፡

የሊቀ ብርሃናት ሰለሞን ገጽታ፣ አለባበስና፣ አነጋገራቸው የብሉይ ኪዳን አባቶችን የመሰለ ነበር፡፡ መጽሐፍ ቅዱስን ሲጠቅሱና ሲያስረዱም በሥልጣንና በሙሉ እምነት ነው፡፡ በተለይ ደግሞ ስለታቦቱ በኢትዮጵያ መኖር ያለማወላወል ይናገራሉ፡፡ "ሲና ተራራ ላይ እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠውን ጽላት መላው የትግራይ ክርስቲያን ምእመናንና የቤተክርስቲያን አገልጋዮች ሁሉ ይጠብቁታል" በማለትም ይደመድማሉ፡፡

ሊቀ ብርሃናት ሰለሞንን ከመሰናበቴ በፊት ወደአስራ አምስት የሚጠጉ ጥያቄዎችን እንዲመልሱልኝ በጽሑፍ አስፍሬላቸው ወጣሁ፡፡ ሐምሌ አጋማሽ ላይ መልሶቻቸው በፖስታ ሲላኩልኝ እኔ ለጉብኝት ግብጽ ሄጄ ነበር፡፡ ከጥቂት ሳምንታት በኋላ ከጉብኝቴ ስመለስ ደብዳቤውን አገኘሁት፡፡ ሆኖም ከግብጽ ያሰባሰብኳቸውን መረጃዎች እየተነተንሁ ስለነበር፣ መልሳቸውን ሳላነብ እስከ ኅዳር ወር ቆየሁ፡፡

ፋታ እንዳገኘሁኝ ግን መልሳቸውን አነበብኩ፡፡ ማንም ሊቋቋመው የማይችለውን የታቦቱን ልዩ ኃይል (መለኮታዊ ኃይል) በመጠቀም የኢትዮጵያ ነገሥታት ጦርነቶችን በድል ለመወጣት ችለው እንደሆነ ስጠየቅኳቸው መልስ ሲሰጡ፣ መጽሐፍ ቅዱስ በግልጽ እንዳስቀመጠው በጥንታዊቱ እስራኤል በታቦቱ ኃይል በተደጋጋሚ ድልን መቀዳጀታቸው የተገለፀ መሆኑን አስታውሰው ታቦቱ በኢትዮጵያ ውስጥ ካለም ይህ ሊደገም እንደሚችል መገመቱ ምክንያታዊ አይደለም? በማለት በጥያቄ መልሰውልኛል፡፡

በመቀጠልም "በቤተክርስቲያናችን ትምህርት መሠረት እግዚአብሔር ሰማያትንና ምድርን፥ ያለውን፥ የሚታየውንና የማይታየውን የፈጠረ ኃያል አምላክ ነው፡፡ እርሱ ፈጣሪ እንጂ የተፈጠረ ያይደለ ዘላለማዊ ሲሆን፣ ብርሃን፣ ኃይልና ፀጋንም ይሰጠናል፡፡ በእግዚአብሔርና በታቦቱ መካከል በላለው ግንኙነት እኛ ልንረዳ የምንችለው ነገር እርሱ ትእዛዛትን በእጁ የጻፈበትና ማንም ሊያጠፋው የማይችለው መሆኑን ሲሆን፥ እስከዛሬም ድረስ ከታቦቱ ላይ ክብሩ አልተለየም፡፡ ስለሆነም ቅዱስና መንፈሳዊ ጠቀሜታ አለው፡፡

"የቀደምት ኢትዮጵያ ነገሥታት ዋነኛ ሥራ የኦርቶዶክስ ሃይማኖትን መጠበቅና ከጥቃትም መከላከል ስለሆነ፣ ባለፉት በርካታ ዘመናት ባደረጉዋቸው ጦርነቶች ታቦቱን ተጠቅመውበታል፡፡ የኢያሪኮን ከተማ ድል ለመምታት ኢያሱ ታቦቱን አሸክሞ ከሕዝቡ ጋር እንደወጣ ሁሉ፥ የኛም ነገሥታት በርሱ ተጠቅመዋል፡፡ እንደ ኢያሱ ሁሉ የኛም ነገሥታት ታቦቱን በቀሳውስቱ በማሸከም በታላቅ ዝማሬ ታጅቦ ወደጦር ሜዳ በእግዚአብሔር ፀጋ ይሄድ ነበር፡፡ በ1896 ዳግማዊ ምኒልክ የኢጣሊያን ወራሪ ጦር አድዋ ላይ በገጠሙበት ጊዜ ቀሳውስቱ

ታቦቱን ይዘው ከኢትዮጵያ ሠራዊት ጋር ወጥተው ነበር፤ በዚህም ምክንያት ምኒልክ ጦርነቱን በድል አድራጊነት ተወጥተው ወደአዲስ አበባ ተመልሰዋል" አሉኝ፡፡

በርግጥም በጄኔራል ባራቲየሪ የሚመራ አሥራ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ የኢጣሊያ ሠራዊት በከባድ መሣሪያ ታጅቦ ከኤርትራ አቅጣጫ ወደደጋማው የአቢሲኒያ ግዛት ዘልቆ ነበር፡፡ ይህን ጦር በቂ ዝግጅትና መሣሪያ ያልነበረው የኢትዮጵያ ጦር ስድስት ሰዓት ባልሞላ ጊዜ ውስጥ ድል አድርጎታል፡፡ ባንድ የታሪክ አዋቂ አስተያየት፣ "ከሀኒባል በኋላ አፍሪካዊ አገር በአውሮፓ ጦር ላይ ይህን የመሰለ ድል ሲቀዳጅ የመጀመሪያው ነው፡፡"

ታቦቱ በአክሱም ለመገኘቱ ለጠየቅኋቸው ጥያቄም ሊቀ ብርሃናቱ በወቅቱ እዚያ እንደሚገኝና የትግራይ ሕዝብ ጥበቃም እየተደረገለት መሆኑን በርግጠኛነት ገልፀውልኝ ነበር፡፡ ይሁንና በግራኝ ወረራ ወቅት ቀሳውስቱ ታቦቱን ጣና ሐይቅ ውስጥ ወደሚገኘው ዳጋ እስጢፋኖስ ገዳም ወስደውት እንደነበረ ሊቀ ብርሃናት ሰለሞን አብራርተዋል፡፡ በዚያም ምሥጢራዊ ሥፍራ መቀመጡን ይናገራሉ፡፡ ትግራይ ውስጥ በወቅቱ ይካሄድ በነበረው ጦርነት የተነሣ ታቦቱን መልሰው ወደሌላ ቦታ ወስደውት ሊሆን እንደሚችል ሊቀ ብርሃናት ሲገልፁልኝ በመጨረሻ ትንቱ ጨመሩ፡፡

ሁለት ሐይቆች፣ ሁለት ደሴቶች

ማክሰኞ ሕዳር 14፣ 1989 ከለንደን ወደአዲስ አበባ ሄድኩ፡፡ የዚህ ጉብኝቴ ዓላማ የሊቀ ብርሃናት ሰለሞን ትንተና ትክክል ከሆነና ታቦቱ በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከአክሱም ወደ ዳጋ እስጢፋኖስ ገዳም (ደሴት) ተወስዶ ከነበረ አሁንም በትግራይ ውስጥ በሚካሄደው ጦርነት የተነሣ ወደዚያው ምሥጢራዊ መደበቂያ ሥፍራ በድጋሚ ተወስዶ ሊሆን አይችልም፣ የሚል ግምት ስለነበረኝ ነው፡፡

በሌላም በኩል አቶ በላይ ግደይ በስልክ፣ በ10ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ዮዲት አክሱምን በወረረች ጊዜ ታቦቱ በዝዋይ ሐይቅ ውስጥ በሚገኙት ደሴቶች በአንዱ መደበቁን ነግረውኝ ነበር፡፡

ስለሆነም ወደኢትዮጵያ የመጣሁበት ዋነኛ ዓላማ የጣናንና የዝዋይን ሐይቆች ለመጎብኘት ነበር፡፡ አማፅያኑ ጎንደርን በመከበባቸውና ባሕር ዳርንም አልፎ፣ አልፎ እያጠቁ ስለነበር እቅዴ እንዳይተጓጐል በተቻለ ፍጥነት ላከናውነው ተቻኩዬ ነበር፡፡ በመሆኑም ሊረዱኝ እረፍት ወስደው ከነበሩት ከፕሮፌሰር ሪቻርድ ፓንክረስት ጋር ወደባሕር ዳር በረርን፡፡ የተፈቀደልን ሦስት ቀናት ብቻ እንድንቆይ ነበር፡፡

ምዕራፍ ዘጠኝ

ቅዱስ ሐይቅ

ባሕርዳር እንደደረስን ወደባሕር ትራንዚት ባለሥልጣን በማምራት ለቀጣዩ ቀን ጉዟችን የሞተር ጀልባ ተከራየን፡፡ ከሰዓት በኋላውን በከንቱ ሳለማባከን ጢስ እሳትን ለመጎብኘት ተነሳን፡፡ የጢስ እሳትን መንደር አልፈን ሰፊውን የእርሻ መሬት በማቋረጥ ወደ አንድ ሸለቆ ስንደርስም፣ በፖርቱጋሎች መሠራቱ ወደሚነገርለት አንድ አሮጌ ድልድይ ደረስን፡፡ ሪቻርድ ድልድዩ ላይ ለመራመድ መፍራቴን በመመልከት የሚያሠጋ እንዳልሆነ ስለገለፁልኝ ተሻግረነው ያለማቋረጥ ወደሚናደው የውሃ ተራራ አመራን፡፡

ይህ ለማመን በሚያዳግት ሁኔታ ከባልጩት የድንጋይ ገደል ላይ የሚወረወረውን ፏፏቴ በተመለከትኩበት ወቅት ጀምስ ብሩስ የፃፈውን አስታወስኩ፡፡ ያንንም ዛሬ ከምመለከተው ጋር ሳነፃፅር በጢስ ዓባይ ፏፏቴ አካባቢ ያለው ምድር ጥንት እንደነበረው መሆኑን ተገነዘብኩ፡፡ በዚህም የተነሳ ኢትዮጵያ ዘመናት ሳይለዋወጡ ባሉበት የሚቆዩባት አገር መስላ ታየችኝ፡፡

የኢትዮጵያ ጌጥ

በማግስቱ ከንጋቱ 11 ሰዓት ላይ ጣና ወደብ ደረስን፡፡ ብርድ ልብስ የተከናነቡት ሪቻርድ፣ "የሚገርም አባዜ አለባቸው፡፡ ብዙ ቀጠሮዎችን ይሰጣሉ፤ የሚያከብሩት ግን ጥቂቶቹን ነው" በማለት አጉተመተሙ፡፡

በግማሽ ሰዓት ውስጥ የጀልባው ካፒቴን መጣ፡፡ አስጎብኚያችን የሆኑት የክፍለ ሀገሩ ምክትል አስተዳዳሪ ረዳት፣ አቶ ወንድሙ ወሊያውን በመምጣታቸው በቀዝቃዛማው ጠዋት ጉዟችንን ጀመርን፡፡

አልፎ፣ አልፎ ከደንገል ሸንበቆ የተሠሩ ትናንሽ ጀልባዎች (ታንኳዎች) ሲንሳፈፉ ይታዩ ነበር፡፡ እነዚህን የመሳሰሉ ጀልባዎች በግብፅ ምድር በዘመነ ፈርኦን እንደነበሩ በማስታወስ የሁለቱን አገሮች ግንኙነት እያሰላሰልኩ ወደ ዳጋ እስጢፋኖስ አመራን፡፡

ግብጾች የዓባይን ወንዝ መነሻ ጥንት ጎብኝተውት ይሆን፣ የሚል ጥያቄ በአዕምሮዬ ተጫረ፡፡ ጣና ራሱ የዓባይ ወንዝ ምንጭ በመሆን ብቻ አይታወቅም፡፡ በስተደቡብ ካሉት ተራራዎች ግርጌ ካሉት ሁለት ምንጮች ነው የሚነሳው፡፡ ከነዚያ ምንጮች "ትንሹ ዓባይ" የሚባለው ወንዝ ተፈጥሮ በደቡቡ የሐይቅ ጥግ በመግባት ይጠጣል፡፡ ይህም ባካባቢው ነዋሪዎች አጠራር "ትልቁ ዓባይ" ይባላል፡፡

የዘመናችን የጂኦግራፊ ምሁራንም ሆኑ መሐንዲሶች እንደሚያውቁት ግን የዓባይ ወንዝ ምንጭ ራሱ ጣና ሐይቅ ነው፡፡ ጣና ሐይቅ ሦስት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ሦስት ካሬ ኪሎ ሜትር ስፋት ያለው ሲሆን፣ ነጭና ጥቁር ዓባዮች ተዋህደው ከሚፈሱት የውሃ

መጠን በግምት ስድስት ሰባተኛው የሚገኘው ከዚህ ነው። ክረምት እንደሆነም ለሙን የኢትዮጵያ አፈር ወደጎረቤት አገሮች ያሻግራል። በአንፃሩ ግን ረጅሙ ነጭ ዓባይ ግግሽ የውሃ መጠኑን በደቡብ ሱዳን ረግረጋማ መሬት ስለሚያጣ የሚሰጠው የውሃ መጠን ከቁጥር የማይገባ ነው።

በዘመነ ፈርኦን በካርናክና ለክሰር ከተሞች የነበሩ ቀሳውስት ዓባይን ሕይወት ሰጪ ኃይል፣ የተቀደሰ "አምላክ" ይሉት ነበር። ስለዚህም ግብጾች የጣናን ሐይቅ ጥንት ሳይጎበኙት እንዳልቀሩ ጠረጠርኩ።

የክርስቶስ ልደት አካባቢ ስለግብጽ ብዙ ምርምር ያደረገው የግሪክ ምሁር ስትራቦ ጥቁር ዓባይ ኢትዮጵያ ውስጥ ከሚገኝ ሠፊ ሐይቅ እንደሚመነጭ ያውቅ ነበር። የሐይቁንም ስም ሴቦ በማለት ይጠራው ነበር። ድ.ል.ክ በ2ኛው መቶ ክፍለ ዘመንም የግብጹ መልክአ ምድር ምሁር ገላውዴዎስ ፕቶሎሚ ተመሳሳይ ሃሳቡን ገልጾ ጣናን "ኮሉ" ብሎ ሰይሞታል። የአቴናው ድራማ ፀሐፊ ኤስኪለስ ደግሞ በ5ኛው ቅድመ ልደተ ክርስቶስ፣ "መዳብ የተቀባው ሐይቅ... የኢትዮጵያ ጌጥ..." በማለት ጽፎለታል።

በዚህ መልኩ ጥንታዊ የሥልጣኔና የባሕል ምንጭ የሆኑት ግብጽ፣ ግሪክና የመካከለኛው ምስራቅ ሰዎች ስለዚህ ሐይቅ በተለያዩ ጊዜያት ጠቃቅሰው ጽፈዋል። አቢሲኒያውያን ራሳቸውም ጥቁር ዓባይ በብሉይ ኪዳን መጽሐፈ ዘፍጥረት ም.2፣ ቁ.13 ላይ ግዮን የተባለውና "ገነትን ከሚያጠጡት ወንዞች መካከል ሁለተኛው ወንዝ እንደሆነና የኢትዮጵያንም ምድር ሁሉ እንደሚከብ" ያምናሉ።

ዳጋ እስጢፋኖስ

ጠዋት ወደ ሁለት ሰዓት ተኩል ገደማ ዳጋ እስጢፋኖስ ደረስን። ፀሐይቱ ሰማዩ ላይ ከፍ ብላ ወጥታ ስለነበር፣ የጣና ከፍታ ከባሕር ወለል በላይ አንድ ሺህ ስምንት መቶ ሜትር ቢሆንም ወበቁ ኃይለኛ ነው። እንደደረስን ወደ ሐይቁ ገባ ብሎ በተሠራው የእንጨት ድልድይ መሰል መቆሚያ ላይ ቆመው የኛን መምጣት ይጠባበቁ የነበሩ መነኮሳት ተቀበሉን። ወንድሙ አነጋገራቸው። ከተወሰነ ማቅማማት በኋላ በሙዝ ተክሎች መካከል አልፈን ወደደሴቲቱ ከፍተኛ ቦታ መጓዝ ጀመርን።

ከሐይቁ ወደመቶ ሜትር ገደማ ከፍ እንዳልን ከሳር በተሠሩ የመነኮሳቱ ሠፈር በኩል አልፈን ወደ ቤተክርስቲያኑ ደረስን። ቤተክርስቲያኑ ያረጀ አልነበረም። እንደተረዳሁት የቀድሞው በመቃጠሉ አዲስ የተሠራ ነው። ምናልባት ወደዚህ ሥፍራ ይሆናል በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ታቦቱን ያመጡት። ለሺህ ዓመታት በዚህ ቤተክርስቲያን ተቀምጦ ይሆናል። ዳጋ እስጢፋኖስ ጣና ካሉት የተቀደሱ ደሴቶች አንዱ ነው ተብሎ ይታመናል። በዚህም የተነሣ የአምስት ነገሥታት አስከሬን ሳይበሰብስ ተቀምጧል አሉኝ።

ይህ በዚህ ቅዳሴ በቤተክርስቲያኑ አበምኔት ናቸው የተባሉትን ከፍለማርያምን አስጎብኚያችን አስተዋወቀን። "ጥያቄህን በሙሉ ይመልሱልሃል።" በዝምታ ተጨባበጥን። አበምኔቱ ከግር ጥፍራችን እስከራስ ፀጉራችን ካዩን በኋላ ዘወር ብለው አስጎብኚያችንን በአማርኛ አነጋገሩዋቸው።

"እሺ ..." አሉ። አስጎብኚው ወንድሙ "ለሻማ፣ ለዕጣንና ለጧፍ ገንዘብ ይፈልጋሉ።"

"ስንት?"

"የመሰለህን ስጣቸው።" ሠላሣ ብር ከሰጠሁ በኋላ ውይይቱ ተጀመረ። ከፍለማርያም በዚህ ገዳም ውስጥ ወደአስራስምንት ዓመታት ያህል መቆየታቸውን ከገለጹ በኋላ፣ ገዳሙን በተመለከተ ሰፊ ዕውቀት እንዳላቸውም ተናገሩ። ታሪካቸው ስለሰለቸኝ ንግግራቸውን በማቋረጥ፣ በግራኝ ወረራ ወቅት የቃል ኪዳኑ ታቦት ከአክሱም ወደዚህ ቦታ የመምጣቱን ታሪክ ያውቁ እንደሆንና ስለታሪኩ ዕውነተኛነት ጠየቅኋቸው።

በዚህ ጥያቄ የተነሣ በመነኮሳቱ መካከል ወደአስራ አምስት ደቂቃ ያህል ክርክር ተካሄደ በመጨረሻ መነኮሳቱ ስለዚህ ታሪክ እንደማያውቁ ነገሩኝ። ሆኖም ስለጉዳዩ ሳያውቁ ቀርተው ሳይሆን፣ ገንዘብ ለማግኘት ሲሉ የፈጠሩት ዘዴ ይሆናል በማለት ሌላ ዘዴ ለመጠቀም አሰብኩ።

"በዚህ ቤተክርስቲያን ውስጥ ታቦት አለ?" ስል ጠየቅሁ። ጥቂት ከተወያዩ በኋላ "እንዴታ" በማለት መለሱልኝ።

"ታቦታችሁ አክሱም ያለው ታቦት አምሳያ ነው?"

"ይሆናል።"

"መልካም፤ እንደዚህ ከሆነ ስለአክሱም ታቦት ያውቁ እንደሆነና ግን እንዳመጣው እንዲሁም መቼ እንደመጣ ይንገሩኝ።"

"ስለዚህ ጉዳይ አላውቅም። የማውቅ ሥልጣንም የለኝም"

ወደሪቻርድ ዘወር ብዬ ተመለከትኳቸው። "ስለክብረነገሥትም ሆነ ስለታቦቱ የማያውቅ ኢትዮጵያዊ ቄስ ስለመኖሩ በምንም አላውቅም" አልኩኝ።

"እኔም እንደዚሁ። ምናልባት ገንዘብ እንድትጨምርላቸው ፈልገው ይሆናል።" ተጨማሪ ገንዘብ ለመስጠት ግን ፈቃደኛ አልነበርኩም። በዳጋ እስጢፋኖስ ያደረግሁት ሙከራ አልተሳካም። ስለሆነም በብስጭት ወደጀልባዬ መመለስ ጀመርኩ። በዚህን ጊዜ በባዶ እግራቸው የሚሄዱና ጥርስ የለሽ መነኩሴ በዝግታ ወደ አቶ ወንድሙ ጠጋ ብለው ያነጋግሯቸው ጀመር። ምን እንደተነጋገሩ ፈጥኜ ጠየቅኩ።

"ወደጣና ቂርቆስ ሂዱ። በዚያ ስለታቦቱ አንድ ነገር ትሰማላችሁ ነው የሚሉኝ።" ተጨማሪ ጥያቄ ሳቀርብላቸው ዘወር ስል ግን ጫካው ውስጥ ገብተው ተሠወሩ።

"ጣና ቂርቆስ ወዴት ነው?"

"ሣይትክክል የት እንደሆነ አላውቅም" አሉ አስጐብኚያችን ወንድሙ። ካርቴጉን ጠየቅሁት። "ከዚህ አንድ ሰዓት ተኩል ይወስዳል።"

"ከዚያስ ወደባሕርዳር ለመመለስ ምን ያህል ጊዜ ይፈጃል?"

"ወደሦስት ሰዓት ተኩል።" ጠቅላላ የጉዞውን ሰዓት ሳሰላውና ዋጋውን ስተምነው ልቤ እየከበደኝ፣ ቦርሳዬ እየቀለለኝ ቢመጣም ወደ ጣና ቂርቆስ ለመሄድ ወሰንሁ።

ጣና ቂርቆስ

እንደደረስን ከጀልባው በመውረድ ወደከፍታማው ቦታ አመራን። በደን የተሸፈነ ሲሆን፣ ብርሃን አልፎ አልፎ በዛፎቹ መካከል ይሾልካል። በጉዞአችን ወቅት ይህ ቦታ ከዳጋ እስጢፋኖስ ይልቅ ለገዳማዊ መሳካት "ትክክለኛ" ቦታ መስሎ ታዬኝ። ምክንያቱን ግን አላውቅም።

አበምኔቱ መጡ። ተዋወቅናቸው። መምህር ፍስሐ ይባላሉ። ቀጭን ናቸው። ዕጣን፣ ዕጣን ይሸታሉ። ገንዘብ አልጠየቁም። ከሕዝብ ደህንነት ፈቃድ እንዳለን ጠየቁን። አሳየኋቸው። ተመልክተው መለሱልኝ።

አንዳንድ ጥያቄዎች እንዳሉኝና ቢመልሱልኝ ፈቃደኛ ይሆኑ እንደሆነ በወንድሙ አማካይነት ጠየቅሁ። ወደአንዲት ትንሽ ቤት ጥላ ሥር በመሄድ የቀረቡልን በርጩማዎች ላይ ተቀመጥን። ከዚያም ጥያቄዬን ማቅረብ ጀመርኩ።

"ጽላተ ሙሴ ከኢየሩሳሌም በቀዳማዊ ምኒልክ አማካይነት መምጣቱን ያምናሉ?"

"አምን።" መልሱ እፎይታን ሰጠኝ።

"ታቦቱ እዚህ ስለመኖሩ ሰምቻለሁ እውነት ይሆን?"

"እውነት ነበር።"

"እውነት ነበር ሲሉ ምን ማለትዎ ነው?"

"ታቦቱ እዚህ ነበር። ሆኖም ወደአክሱም ተወስዷል።"

"መቼ ነው የተወሰደው?"

በቀሳውስቱ መካከል ሞቅ ያለ ውይይት ተከተለ። በስተመጨረሻም ሲመልሱ፣ "ታቦቱ ከዚህ ወደአክሱም የተወሰደው ከ1600 ዓመት በፊት፣ በንጉሥ ኢዛና ዘመነ መንግስት ነበር። ወደዚያ ከተወሰደ በኋላም በዚያው ተቀመጠ" አሉ።

"መልካም፣ ቀድሞውኑ ታቦቱ በመጀመሪያ እንዴት ወደዚህ መጣ? ከአክሱም መጥቶ ተመልሶ ነው የሄደው ወይስ አክሱም ከመወሰዱ በፊት እዚህ ነበር?" አልኳቸው። ምክክር ተካሄደ። ጥንታዊ የግእዝ መጽሐፍም ተነበበ።

በመጨረሻ መምህር ፍስሐ ሲያጠቃልሉ፣ ታቦቱ ከሰሎሞን ቤተመቅደስ በምኒልክና አብረውት በመጡት ተሰርቆ መምጣቱንና ከእስራኤልም ወደግብጽ ተወስዶ ከዚያም የዓባይን ወንዝ ተከትለው በመምጣት ቀጥሎም ገባሩን የተከዜን ወንዝ ተከትለው በመጓዝ ወደኢትዮጵያ እንዳስገቡት ገለፁልኝ።

የታቦቱ መሰረቅ ታሪክ በክብረ ነገሥት የተጻፈ በመሆኑ ባያስደንቀኝም፣ ቀጣዩ ታሪክ ግን ፍፁም እንግዳ ሆነብኝ። "ከዚያም ለታቦቱ ጥበቃ የሚያመች ቦታ በመፈለግም ወደጣና ሐይቅ ይዘውት መጡ። በወቅቱም መላው ሐይቅ የተባረከ ነበር። በመሆኑም ይዘውት የመጡት ሰዎች በዚህ ደሴት አቆይተውታል።"

"ለስንት ዓመት?"

"ስምንት መቶ ዓመታት እዚህ ቆይቷል።"

"ሕንፃ ወይም ቤተመቅደስ ውስጥ ነበር የተቀመጠው?"

"ሕንፃ እንኳን አልነበረም። ድንኳን ውስጥ ነበር የተቀመጠው። እኛ ያኔ አይሁዶች ነበርን። ክርስቲያኖች ስንሆን ንጉሥ ኢዛና ታቦቱን ወደአክሱም ወስደው በትልቁ ቤተክርስቲያናቸው ውስጥ አኖሩት።"

"ታቦቱ ከ1600 ዓመታት በፊት ወደአክሱም ተወስዷል ነው የሚሉኝ?

"አዎን።"

"ስምንት መቶ ዓመታት እዚህ ከቆየ የመጣው ከሁለት ሺህ አራት መቶ ዓመታት በፊት ነው ማለት ነው? ይህ ማለት ደግሞ ታቦቱ እዚህ የመጣው ከክርስቶስ ልደት አራት መቶ ዓመታት በፊት ነው ማለት ነው?"

"ነው።"

"አራት መቶ ዓመት ቅድመ ልደተክርስቶስ ማለት ከሰሎሞን በኋላ ረጅም ጊዜ መሆኑን ያውቃሉ? ይህ ማለት ታቦቱ የተወሰደው ከሰሎሞን ሞት አምስት መቶ ዓመታት በኋላ ነው ማለት ነው። ስለዚህ ታዲያ ምን ይላሉ?"

"ምንም አልልም። ይህ የምነግርህ በቅዱሳት መጻሕፍታችንና በትውፊት ያቆየነው ነው።"

ከጥቂት ደቂቃ በፊት መምህሩ የተናገሩት ነገር ትኩረቴን እጅግ ስቦት ስለ ነበር ጥያቄዬን ወደዚያው ርዕስ መለስኩ። "አይሁድ ነበርን ብለዋል። ምን ዓይነት ሃይማኖት ነበራችሁ ማለት ነው?"

"አይሁዶች ነበርን። መሥዋዕትም እናቀርብ ነበር... የጠቦት በግ። ታቦቱ አክሱም እስከሄደ ድረስ ይህንን ሥርዓት እንፈጽም ነበር። ከዚያ አባ ሰላማ መጥተው ክርስትናን አስተማሩን። ቤተክርስቲያንም ሠራን።"

አባ ሰላማ ኢትዮጵያኖች ለፍሬምናጦስ የሰጧቸው ስም ሲሆን፣ እኚህ ሶሪያዊ ጳጳስ ናቸው በ330 ድ.ል.ክ ንጉሥ ኢዛናንና መላውን የአክሱም ግዛት ወደክርስትና እምነት የቀየሩት። የመምህር አባባል ትርጉም ያለው ነበር። ትልቅ ክፍተት የታየኝ ታቦቱ ወደጣና ቂርቆስ መጣ የተባለበት ጊዜና ንጉሥ ሰሎሞን በኖረበት በመካከለኛው ዘጠኝ መቶ ቅድመ ልደተ ክርስቶስ መካከል ያለው ሰፊ ልዩነት ነበር። (ከስምንት መቶ ክፍለ ዘመን ዓመታት ላይ ሦስት መቶ ሠላሳ ድ.ል.ክ ሲቀነስ ልዩነቱ 470 ድ.ል.ክ ነው።)

"አባ ሰላማ ክርስትናን ከማስተማራቸው በፊት እዚህ ቤተክርስ ቲያን አልነበረም?"

"አልነበረም፡፡ አይሁዶች ነበርን ብዬሃለሁ፡፡ መሥዋዕት እናቀርብ ነበር፡፡ ከጠቦቱ የሚፈሰው ደም በሣህን ይጠራቀማል... ከዚያም በኋላ ትናንሽ ድንጋዮች ላይ ይረጫል፡፡ እስከዛሬም ድንጋዮቹ በዚህ ይገኛሉ፡፡"

"ማየት ይቻላል?" መምህር ፍስሐ የሚናገሩት እውነት ከሆነ ማያሻማ ግዙፍ ማስረጃ ተገኘ ማለት ነው፡፡

"ይቻላል" ብለው ተነሡ፡፡

ደሙን መርጫት

መምህሩ ወደደሴቲቱ ከፍተኛ ቦታ ይዘውን ሄዱ፡፡ ገደል አፋፍ እንደደረስን የጣና ሐይቅ ተንጣሎ ታየን፡፡ በተፈጥሮው አራት ማዕዘን ከሆነ ድንጋይ ላይ ሦስት አጠገብ ለአጠገብ የቆሙ ድንጋዮች ይታያሉ፡፡ መሃል ያለው ከፍታ አንድ ሜትር ተኩል ሲሆን፣ ወለሉ አራት መዓዘን የሆነና ከመካከሉ እንደስኒ የጎደጎደ ቅርጽ ያለው ነው፡፡ የሁለቱ ሌሎች ምሰሶ መሰል ድንጋዮች ከፍታ ደግሞ አንድ ሜትር ሆኖ የሙቀጫ ቅርጽ ያላቸውና ከአናታቸው ላይ ወደአስር ሣንቲሜትር የጎደጎዱ ናቸው፡፡

ድንጋዮቹን የድንጋይ ሽበት ቢሸፍናቸውም ከግራጫ ጠንካራ ድንጋዮች የተጠረቡ ናቸው፡፡ "ያረጁ ይመስላሉ" አልኳቸው ሪቻርድ ፓንክረስትን፡፡

"አርኪዮሎጂስት ባልሆንም ከቅርጻቸውና ከቀጣቸው በመነሳት ቢያንስ በአክሱም ዘመን ወይም ከዚያ በላይ ዕድሜ እንዳላቸው መናገር እችላለሁ፡፡"

ድንጋዮቹ እናት ላይ ያሉት ጎድጓዳዎች ለምን እንደሚያገለግሉ መምህር ፍስሃን ጠየቅኳቸው፡፡

"ደሙን ለማጠራቀም ያገለግላሉ፡፡ ለመሥዋዕት ከቀረበው እርድ ጥቂት ደም ድንጋዮቹ ላይ ይረጫል፡፡ ቀሪው ደግሞ ታቦቱ ባለበት ድንኳን ላይ፥ የተቀረው በነዚህ ጎድጉዋዳ ማጠራቀሚያዎች ውስጥ ይተዋል፡፡"

"እንዴት እንደሚደረግ ሊያሳዩኝ ይችላሉ?"

መምህሩ ሕንዱን መነኩሴ ጠርተው ዝቅ ባለ ድምፅ አዘዙት፡፡ ፈጠን ብሎ ሄደና ከጥቂት ደቂቃ በኋላ ሰፊ ጎድጓዳ ሣህን ይዞ ተመለሰ፡፡ ከማርጀቱ የተነሳ ሰለዛገ ከምን ዓይነት ብረት እንኳን እንደተሠራ ለማወቅ አልቻልኩም፡፡ "ጎሜር" የሚባለው ደም የሚጠራቀምበት ጉድጓዳ ነገር ይሄ መሆኑ ተነገረን፡፡

ምን ማለት ነው? በማለት ወንድሙን ጠየቅኩዋቸው፡፡

ትከሻቸውን ነቅንቀው፣ "እኔ እንጃ፤ አማርኛም፣ ትግርኛም አይደለም፡፡ የኢትዮጵያ ቋንቋም አይመስለኝም" አሉ፡፡

መምህር ፍስሃ ድሮም "ጳሜር" ሲባል ኖሯል፤ ዛሬም "ጎሜር" እንደሚባል ነው የምናውቀው ብለው ድንጋዮቹ አጠገብ ቆሙ፡፡ ጎሜሩን በግራ እጃቸው በመያዝ ቀኝ ጣታቸውን ዕቃው ውስጥ ጠቅሰው ቀኝ እጃቸውን ከራሳቸው በላይ በማድረግ ከፍ፣ ዝቅ ማለት ጀመሩ፡፡

"ደሙ በዚህ ዓይነት ነበር የሚረጨው፤ በድንጋዮቹ፣ በታቦቱ በተያዘው ድንኳን ላይ፡፡ ቀሪው ደግሞ በነዚህ ድንጋይ ጉድጉዋዶች ውስጥ ይገለበጣል" አሉ፡፡

"ታቦቱ የሚቀመጠው የት ነበር?"

"እዚህ አካባቢ፡፡" "ታቦቱ ከጣና ቂርቆስ ወደአክሱም ከተወሰደ 1600 ዓመታት ሆኖታል ብለውኝ ነበር፡፡ ከዚያ በኋላ ወደጣና ቂርቆስ ተመልሶ መጥቶ ያውቃል?"

"የለም፤ ወደ አክሱም ተወስዶ በዚያው ነው የቀረው?"

"እስካሁን ድረስም፥ እዚያ ነው ያለው ብለው ነው የሚያምኑት?"

"አዎን፡፡"

ከዚህ ሌላ መረጃ የማገኝ ስላልመሰለኝ፣ ለተደረገልኝ ትብብር ደስታዬን ለመግለፅ ለቤተክርስቲያኑ አገልግሎት የሚውል አንድ መቶ ብር ሰጠሁ፡፡ የመሥዋዕቱን ድንጋዮች ፎቶግራፍ ለማንሳት ፈቃድ ጠየቅሁ፡፡ ተፈቀደልኝ፡፡ ባሕርዳር ስንመለስ ከምሽቱ ሁለት ሰዓት ሆኖ ነበር፡፡

ወደአዲስ አበባ እንደተመለስሁ ጣና ቂርቆስ ስላየሁት የተፃፈ ነገር ካለ ለማየት በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ቤተመጻሕፍት አንዳንድ መጻሕፍትን መመልከት ጀመርሁ፡፡ ከንባቤ እንደተረዳሁት ጣና ቂርቆስ ያየኋቸው ዓይነት መሠዊያዎች በሲና በረሃና በፍልስጥኤም ውስጥ የሚታወቁት "ማሰቦት" በመባል ነው፡፡

የደም መርጨት ሥርዓትን በተመለከተም በእሪት ዘሌዋውያን፣ ካህኑም ጣቱን በደሙ ውስጥ ነክሮ በእግዚአብሔር ፊት፥ በመቅደሱ መጋረጃ ፊት ደሙን ሰባት ጊዜ ይረጨዋል፡፡ ለኃጢአቱም ማስተሠረያ መሥዋዕት እንዲሆነው ደሙን በመሠዊያው ግድግዳ ላይ ይረጨዋል፤ የተረፈውም ደም ከመሠዊያው በታች ይንጠፈጠፋል ይላል፡፡

"ሚሽናህ" የተባለውን የጥንታዊ አይሁዶች አፈታሪክ ሕግ መጽሐፍ እስከተመለከትሁ ድረስ ግን መምህር ፍስሐ ምን ያህል ትክክለኛ እንደሆኑ አልተረዳሁም ነበር፡፡ በሚሽናህ ውስጥ በሰሎሞን ቤተመቅደስ ሌዋውያኑ የመሥዋዕቱን ሥርዓት ታቦቱ ፊት ለፊት ባለው መጋረጃ አጠገብ እንዴት እንደሚፈጽሙት በዝርዝር ይገልፃል፡፡ መምህር ፍስሐ ሚሽናህን እንዳላነበቡ እርግጠኛ ነኝ፡፡ ክርስቲያን ስለሆኑም ምንም አያደርግላቸውም፡፡ በዚህ የተገለለ ደጋማ ቦታ የሚኖሩት እኚህ ሰው ይህን መጽሐፍ የሚያገኙበትም ዕድል የለም፡፡ ቢኖርም እንኳን ቋንቋውን አያውቁም፡፡ በተግባር ያሳዩኝ ግን ያለአንዳች ስህተት ቃል በቃል ተፅፎ ነበር፡፡

ከነዚህ የተረዳሁት ዘመኑ በትክክል ባይታወቅም አንድ ታላቅ ሃይማኖታዊ ጠቀሜታ ያለው ቅርስ በአይሁዶች አማካይነት ወደጣና ቂርቆስ መምጣቱን ሲሆን፣ ምንም እንኳን በመምህር ፍስሐ አባባል ታቦቱ መጣ የተባለበት ዘመን የጊዜ ልዩነት ቢታይበትም፣ ቅርሱ ግን የቃል ኪዳኑ ታቦት ሊሆን ይችላል፡፡